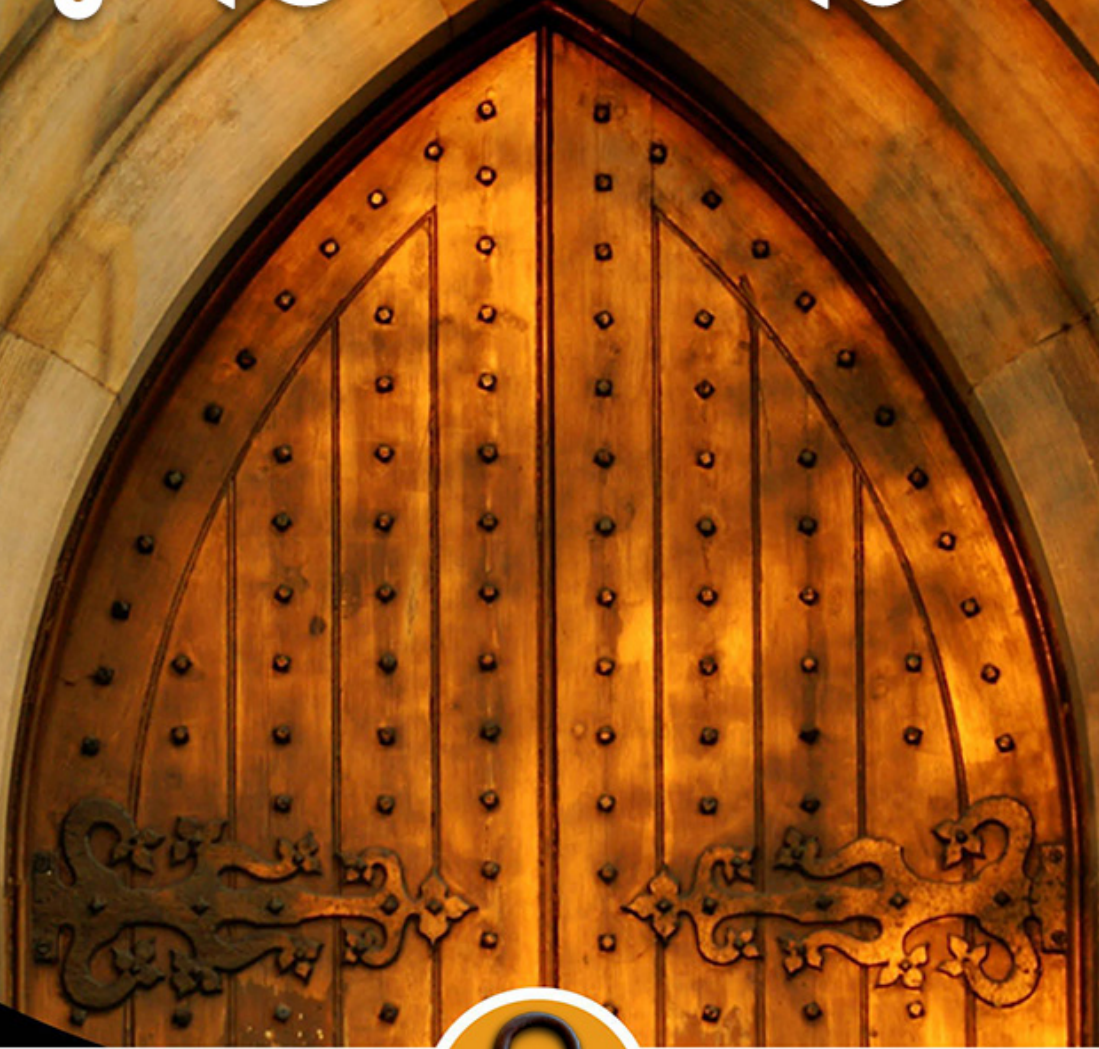

ვიქტორი ჰიუზო

სიკვდილზე სჯილის
შენასკნელი დღე

ვიქსორ ჰიუზო

სიკვდილისთვის უპანასკნელი ღვა

* * *

თარგმანის ავტორი: თედო სახოკია

I - სიკვდილით დასასჯელი!

აგერ ხუთი კვირაა, რაც ამ ფიქრმა შემიპყრო, მე და ეს ფიქრი მუდამ მარტონი ვართ, მუდამ წელში მოხრილი ვარ მის სიმძიმეს ქვეშე!

უნინ, ვინაიდან ასე მგონი, მას აქვთ რამოდენიმე წელიწადია, ვიდრე კვირა, მე იგეთივე კაცი ვიყავ, როგორც ყველა სხვა. ჩემთვის ყოველ დღეს, ყოველ საათს, ყოველ წუთს თავისი აზრი ჰქონდა. ჩემი გონება იყო მდიდარი, ახალგაზრდა, საესე სხვადასხვა ოცნებებით. იგი მე მართობდა, წარმომიდგენდა ოცნებას ერთიმეორეზე უსისტემოდ, უზომოდ გადაბმულს, ჰქარგავდა გამოუღვეველ ფერად ძაფებით ამ აუგანელ და წვრილ ფარჩას ცხოვრებისას. ჩემი საგრეთილო საგანი იყო: ყმანვილი ქალები, მიუნვდენელი ოცნებები, გამარჯვებული ომი, ხმაურობით საესე და მრავალი სანთლით გაჩაღებული თეატრები, - შემდეგ ისევ ყმანვილი ქალები, ღამით სეირნობა ნაბლის განიერ გოტების ჩრდილქვეშ. ჩემს გონების წინაშე დაუბოლოვებელი დღესასწაული იყო; შემეძლო მეფიქრნა, რაზედაც მინდოდა: თავისუფალი ვიყავ.

ახლა კი პატიმარი ვარ. ჩემს სხეულს გარშემო რკინა აკრავს სატუსალოში, ჩემი გონება ერთს აზრს შეუპყრია. უღმობელი, სასტიკი, შეუბრალებელი აზრი! ახლა მე მხოლოდ ერთს ვფიქრობ, მნამს ერთი, გადანყვებილი მაქვს ერთი: - სიკვდილით დასასჯელი ვარ.

რაც უნდა ვქნა, ის მუდამ ჩემთანაა, ის ჯოჯობეთური აზრი, როგორც ცყვიის სვეტი, ჩემს გვერდით ატუბულა მარტოდმარტო და, შურით საესე, გართობას მიშლის, უსირცხვოდ ჩემს პირდაპირ დამდგარა და, პირს მოვარიდებ ან თვალებს დაფხუჭავ თუ არა, თავის ყინულივით გაცივებულ ხელებს ჩამავლებს და შემანჯღრევს. რაც უნდა გავიფიქრო, მაშინათვე წინ ამეგუბება, ეჩხირება ყველა სიციყვაში, რომელიც ჩემდა მომართულია, ეწება ჩემთან ერთად საპატიმროს ნესტიან ყაფაზას, თავს მბებრებს, როცა ფხიზლადა ვარ, უთვალთვალებს ჩემს ჩაშხამებულ ძილს და, მიმეძინება თუ არა, სიმძარში მახვილის სახით თავს ამოჰყოფს.

ოფლით განუწელი ვიღვიძებ; ის მაინც არ მშორდება და მომძახის: - არათურია, სიზმარში ხარ! - სანამ ჩემ ღამიძებულ თვალებს გავახილდე და ვნახავდე ამ ბედისწერის აზრს, აღბეჭდილს თავზარდამცემ სინამდვილეზე, რომელიც ჩემს გარშემოა: ჩემს საბნელოს შმორიან და წყლით გაუღენთილ იატაკზე, ჩემი ღამპრის მიერ მკრთალად განათებული ადგილი, ჩემი ჭვალო განისამოსი, პირქუში დარაჭი, რომლის ყანში საპატიმროს თაროებს შუა გამობრწყინავს, - მე მგონია, რომ მანამდე რაღაც ხმა ყურში ჩამძახის: - სიკვდილით დასასჯელი!

II - ეს იყო მარიაგოზისთვის ერთ მშვენიერ დღეს.

სამი დღე გავიდა, რაც ჩემი საქმის გარჩევა დაიწყო; სამი დღის განმავლობაში ჩემი სახელი და დანაშაული იზიდავდა აუარებელ მაყურებელს, რომელნიც, როგორც ყვავები ლემის გარშემო, ერთი-ერთმანეთს ეცილებოდნენ სასამართლოს დარბაზში სკამების დაჭერას; სამს დღეში მთელი ბრბო მოსამართლეთა, ვექილთა, მონამეთა, პროკურორთა აივლ-ჩაივლიდა ჩემს წინაშე ხან შეუბრალებლის და ხანაც საზიზღარის სახით, ყოველთვის შუბლშეკრული და საბედისწერო. პირველი ორი ღამე შიშში და მოუსვენრობაში გავატარე და არ ღამიძინია; მესამე ღამეს თავმობებრებულს და დაქანცულს ჩამეძინა. შუალამისას მოსამართლენი სათათბიროდ დაუგოვე. მე ისევ ჩემს საპატიმროს ოთახში შემეყვანეს და მაშინათვე ღრმა დაუნიწყების ძილში ჩავვარდი. რაც ხანია აქა ვარ, ეს იყო პირველი საათი ჩემი მოსვენებისა.

ჯერ ისევ ღრმა ძილში ვიყავ, რომ ჩემს გასაღვიძებლად მოვიდნენ. ამისთვის ახლა საკმაო არ იყო სატუსაღოს უფროსის მძიმე ნაბიჯების და დანალული ჩექმების ხმა, ერთმანერთზე გასაღვიძების ასხმულას ჩხარა-ჩხური, სატუსაღოს კლიტის ჩხარუნი, რომ საღათას ძილისაგან გამოვეყვანე, საჭირო იყო მისი ბოხის ხმის ყურებში ჩამახება და მძიმე ხელებით ჩემი შენძრევა. - ადექით რაღა! - მე თვალეზი გავახილდე; შემკრთალი, მის წინაშე წამოვხტი. ამ დროს ჩემ საკანის მაღალ და ვინრო სარკმელიდგან მეზობელ მოაჭირს იქით დავინახე ცა, რომლის ცქერა შემეძლო; დავინახე ეს ყვითელი რეფლექტი, სადაც სატუსაღოს სიბნელისგან შერყეულ თვალეზს შეუძლიათ გაარჩიონ მზე. მე მიყვარს მზე.

- რა მშვენიერი დღეა, - ვუთხარი საპატიმროს უფროსს! - რამოდენიმე ხანი ხმაგაუცემლად იდგა, ვითომ არ იცოდა, ღირს თუ არა ამბზე სიტყვის დახარჯვა, მერე, ცოცხა ძალდატანებით, მკვახედ წამოიღუდუნა: - შეიძლება.

მე უძრავად ვიდექი, გონება ნახევრად მიძინებულს, ტუჩებზე ღიმი მიკრთოდა, თვალეზი მივაშტერე ამ მოვარაყებულ მზის სხივებს, რომელნიც ჭერს ეფინებოდნენ. - ახ, რა მშვენიერი დღეა, - განვიმეორე მე.

- აგრეა, - მიპასუხა მან, - თქვენ გიცდიან.

ამ ცოცხალი სიტყვებმა დათესა ვით, რომელიც მწერთა თრინვას აფერხებს, მე ჩამავლო უცბად სინამდვილეში. მაშინათვე, როგორც სინათლეში, გამითვალისწინდა სასამართლოს ბნელი ღარბაბი, ნახევარი რკალი წითელ-სისხლისფერ განისსამოსიან მოსამართლეთა, სამი წყება მონძეებისა თავის უგუნური სახის გამომეტყველებით, ორი ჟანდარმი ჩემი სკამის იქით-აქეთ ბოლოებზე, რხევა შავთა განისსამოსთა, მაყურებელთა თავთა აჩრდილის ნძრევა, მოსამართლეების ჩემსკენ დაშტერებული თვალები, რომელიც, სანამ მე მეძინა, მთელი ღამე არ დახუჭულან.

ასადგომად წამოვინიე; კბილები მიძაგძაგებდნენ, ხელები მიკანკალებდნენ და არ იცოდნენ ჩემი განისსამოსი სად ეძებნათ, ფეხებიც არ მმორჩილობდნენ. პირველი ნაბიჯის გადადგმაზედვე მძიმედ დატვირთულ მუშასავით წავბარბაცდი. მაინც თავს ძალა დავატანე და, როგორც იყო, საპატიმროს უფროსს გავეყვი.

საპატიმროს ღერეთანში ორი ჟანდარმი მიცდიდა, რომელთაც გასვლისთანავე ხელში ბორკილი გამიყარეს. ბორკილს რთული ბოქლომი დიდის სიფრთხილით გაუკეთეს. მე დავინებდი: ეს მანქანაშივე გაკეთებული მანქანა იყო.

ჩვენ გარეთა ეზოში გავედით. დიდის წმინდა ჰაერმა მომასულიერა. თავი მალლა ავიღე. ცას მტრედის ფერი გადაჰკრავდა. მზის მხიარული სხივები, გადაჭრილი მალალი ბუხრის თავებით, საპატიმროს მალალ და ბნელ კედლებზე სადღესასწაულო სინათლის ოთხ-კუთხების კვალს ამჩნევდნენ. მართლა-და მშვენიერი დარი იდგა! ჩვენ დაკლავნილ კიბებზე ავდიოდით; გავიარეთ ერთი მოაჯირი, გავიარეთ მეორე, მერე მესამე; ბოლოს ერთი დაბალი კარი გაიღო. ცხელი, საერთო ხმაურობასთან არეული ჰაერი პირში მეცა; ეს სასამართლოში მსხდომ მაყურებელთა ამონასუნთქი ჰაერი იყო. შევედი.

გამოვჩნდი თუ არა, იარაღის ჩხარა-ჩხური და ხმაურობა ასცყდა. სკამებმა რახა-რუხით ადგილები იცვალეს, ყაფაზა განიღო; და, სანამ ამ გრძელ ღარბაბს გავივლიდი ორივე მხრით დამდგარ აუარებელ ხალხშუა, რომელსაც წინ ჯარისკაცები უდგა, ისე მეგონა, თითქოს მე ცენტრი ვყოფილიყავ, რომელზედაც დაფეხია გადაბმული ყოველი მხრივ და ამ დაფებით მოძრაობაში მოჰყავს ყველა ეს თვალებდაშტერებული და პირდაღებული არსებანი.

ამ დროს ვიგრძენ, რომ უბორკილოდ ვიყავ; მაგრამ ის კი ვერ გავიგონე, სად ან როდის ამაცალეს იგი.

დიდი სიჩუმე ჩამოვარდა. მე ჩემს ალაგას დამსვეს. როდესაც მაყურებელთ შორის ალიაქოთი შესწყდა, მისგან ჩემი თავიც განთავისუფლდა. უცებ გამოვერკვიე და მიფხვდი, რომ, რაც აქამდე ჩემს თავზე ხდებოდა, იმის არა გამეგებოდა, ახლა კი მიფხვდი, რომ ჩემი ბედ-იღბლის გადაწყვეტის წამი დადგა, რომ აქ განჩინების მოსასმენად მომიყვანეს.

გაუგებარი საქმეა: მე სრულებით არ შემძინებია. თანჯრები ღია იყო; გარედგან ჰაერი და

ხმაურობა თავისუფლად შემოდიოდა; სასამართლოს ზალა საქონილო ზალასავით იყო განათებული; მზის მხიარული სხივები აქა-იქ ბრჭყვინავ მინათა სახეს ამჩნევდნენ, ხან გაგრძელებულად იატაკზე, ხან გაპრცყელებულად მაგიდაზე, ხან ოთხკუთხად იმხზვრეოდნენ, და ამ ფანჯრებში შემომცქერი რომბებიდგან ყოველი სხივი ჰაერში ოქროს მტვერის დიდ პრიზმს აკეთებდა.

ღარბაზის ბოლოს მსხდომ მოსამართლეებს პირისახეზე კმაყოფილება ეხატებოდათ, თქმა არ უნდა, სიხარულისგან, რომ საქმეს ჩქარა მორჩებიან. თავმჯდომარის სახეს, მინის აჩრდილისაგან მკრთალად განათებულს, რალაც წყნარი და კეთილი გამომცყველება ჰქონდა; ახალგაზრდა წვერი თავმჯდომარისა თავის პერანგის საყელოს ჭმუჭვნიდა და თითქმის ნასიამოვნები ებაასებოდა ერთ წითელქუდიან მშვენიერ ქალს, რომელიც მის უკან იჯდა.

მარტო ნათივ ვეწილებს ეცყობოდათ პირის სახეზე დაქანცულობა და ფერმკრთალობა, ალბათ ღამის ტეხისაგან; ზოგიერთი კიდევ ამთქნარებდა; ყველას კი თავი ისე ეჭირა, თითქოს ვინმესთვის სიკვდილის გადანყვევა ფიქრადაც არა ჰქონდესთო. მე მარტო იმას ვატყობდი, რომ ყველას ერთი მიძინება სამოთხესავით ენატრებოდა.

ჩემს პირდაპირ ფანჯარა მთლად გაღებული იყო: ქუჩილამ ყვაილების გამყიდველ ქალთა მხიარული, უდარდელი სიცილ-კასკასი მესმოდა; ფანჯრის განაპირას ერთი მშვენიერი ყვითელი მცენარე, მზის სხივებით გარემოცული, ნიაფს შესთამაშებდა.

როგორ შეეძლო კაცის გონებაში ადგილი დაეჭირა უბედურებაზე ფიქრს, როდესაც ამდენი მომაჯადოებელი, ნაზი გრძნობებით მოცულია შენი არსება? მზის და წმინდა ჰაერის გავლენით ჩემთვის ყოვლად შეუძლებელი იყო სხვა რამეზე მეფიქრნა, თუ არ თავისუფლებაზე; მთელ ჩემს არსებაში გამეფდა იმედი, როგორც ჩემ გარშემო დღე იყო გამეფებული, და, დაიმედოვნებული, განჩინების ნაკითხვას ისე მოველოდი, როგორც განთავისუფლებას და სიცოცხლეს მოელის კაცი.

ამასობაში ჩემი ვეწილიც მოვიდა. მას რა ხანია უცდიდნენ, ის იყო, საუბმეს რიგიანად და მადიანად შეჰქცევია. მოვიდა თავის ალაგზე და ღიმილით მითხრა, - ფიქრი ნუ გაქვს. - აბა, შენ იცი, - აგრეთვე ღიმილით ვუპასუხე მეც. - დიას, განაგრძო მან, - მე მათი ჩვენების ჯერ არა ვიცი რა: მაგრამ იმედია, წინადვე განზრახულის გეგმით არ იმოქმედებენ და, ამ შემთხვევაში, საუკუნო კატორღას გადაგინყვეტენ. - ეგ რას მეუბნებით, ბატონო? - დავეკითხე ბრაზმორეული, - ამას ასჯერ სიკვდილი მიჯობს!

დიას, სიკვდილი! - ამავე დროს რალაც უჩინარი ხმა ყურში ჩამძახებდა, რაებს ამბობო? განა გავიწყდა, როდესმე სიკვდილის განჩინება წაეკითხოთ, თუ არა ოდნავ ბუუტავ სინათლესთან, ბნელ და მოღრუბლულ ღარბაზში, და ზამთრის ცივ და წვიმიან ღამეში? მაგრამ, მარიამობისთვეში, დილის რუა საათზე, ავერ მშვენიერ დღეში, ავეთმა კეთილმა მოსამართლეებმა რომ სიკვდილი მიუსაჯონ კაცს, - შეუძლებელია! და ჩემი თვალები კვლავ დააშტერდნენ ყვითელ ყვაილს, მზის სხივისაგან უფრო გალამაზებულს.

უცხად თავმჯდომარემ, რომელიც ჩემი ვეჭილის მოსვლას-ლა უცდიდა, მითხრა, ადექო. ჯარისკაცებმა თოფები ხელში დაიჭირეს, მაყურებელნი ფეხზე წამოდგნენ, თითქოს ყველას ელექტრონმა დაუარაო განში. ერთი უმსგავსი და არა-რადს გამომეგყველი სახის პატრონი კაცი, რომელიც მოსამართლეების მაგიდის ქვემოდაც იჯდა, მგონი აკტივარიუსი იყო, წამოდგა და წაიკითხა განჩინება, რომელიც ჩემ შემოსვლამდე ნაფიც ვეჭილებს დაუდგენიათ. მთელ განზე ცივმა ოფლმა დამასხა, კედელს მივეყრდე, რომ არ დავცემულიყავ.

- ვეჭილო, გაქვსთ რამე სათქმელი სასჯელის შესამსუბუქებლად? - ჰკითხა თავმჯდომარემ. სათქმელი ყველაფერი მე მქონდა; მაგრამ ყველაფერი დამავინცდა. ენა დამება.

ჩემი ვეჭილი წამოდგა.

მიხვდით, რომ იგი სცდილობდა რამე გამოეგონა მოსამართლეთ განჩინების შესამსუბუქებლად, და იმ სასჯელის მაგივრად, რომელიც მე მომისაჯეს, სხვა გადაენწყვეტინებინა, რომელმაც ამაზე წინად ისე ამაშფოთა.

ჩემი გულის მღელვარება დიდ ზომის უნდა ყოფილიყო, რომ გამოვრკვეულიყავ ათას გაოცებისაგან, რომელიც ჩემს თავში ერთმანერთს ებრძოდნენ. მინდოდა მისთვის ხმამაღლა დამეყვირა ის სიტყვები, რომელნიც ამაზე წინათ ვუთხარი: ათასჯერ სიკვდილი მიჭობს! მაგრამ ღონემ მიმცუნა და ისლა შეესძელ, შესაჩერებლად მკლავში ღონიერად ხელი წამეველო, და აღშფოთებულის ხმით დაუყვირე: - არა.

უფროსი პროკურორი თავის აზრს გაცხარებით უმტკიცებდა, მე გამტერებულის კმაყოფილებით ყურს ვუგდებდი. ბოლოს, მოსამართლენი გავიდნენ, მერე შემოვიდნენ და თავმჯდომარემ განჩინება წაიკითხა.

- სიკვდილის გადაწყვეტა! - გაისმა ხალხში. როცა გავყავდით, მთელი ეს გროვა უკან მომდევდა, როგორც ქვა-აგური შენობისა, რომელიც ინგრევა. მე კი უსნებო და გაშეშებული მივაბიჯებდი ფეხს. ჩემს გულში მთელი რევოლუცია ხდებოდა. სანამ სიკვდილს გადამიწყვეტდნენ, ვგრძნობდი სულთქმას, ძარღვის ცემას, ვგრძნობდი ცხოვრებას იქ, სადაც სხვა კაცებიც სცხოვრობენ; ახლა კი ნათლად ვარჩევდი, რომ ჩემ და ქვეყანას შუა ხილია ჩატეხილი. ამიერიდგან ყველაფერს თავისი პირველი სახე ეცვალა, უწინდელი ფერით არაფერი მეჩვენებოდა. თართო და ხალვათი თანჯრები, ეს მშენიერი მზე, ეს ლაჟვარდი ცაჲ, ეს ლამაზი ყვავილი, - ყველა ამათ თეთრი და უფერო სახე გადაჰკრავდათ, თითქოს მკვდრის სუდარაში გახვეულანო. ყველა ეს კაცნი, ქაღნი, ბავშვები, რომელნიც უკან მომდევდნენ, მოჩვენება, აჩრდილი მეგონა.

კიბის ბოლოს შავი და შემურული ყათაზიანი ეცლი მიცდიდა. მასზე ასვლის დროს უცხად ხალხს გადავაგლე თვალი.

- სიკვდილგადაწყვეტილი! - გაიძახოდნენ გამვლელნი ჩემს ეცლს გვერდით. ბურუსში,

რომელიც ისე მეჩვენებოდა, ჩემ და ქვეყანას შუა იყვესო, ორი ახალგაზრდა ქალი გავარჩიე, რომელნიც ცნობისმოყვარე თვალთ უკან მომდევდნენ. - კარგი, - სთქვა უმცროსმა ტაშის კვრით, - ამ ექვს კვირაში იქნება

III - სიკვდილით დასასჯელი!

აბა, ვითომ და რათ არაო? ადამიანნი, არ მახსოვს, რომელ წიგნში ამოვიკითხე, სადაც კარგად თქმული ამბზე მეტი არა იყო არა, ადამიანნი თავის ბოლომოდებულ ზრუნვებით ყველანი სიკვდილგადაწყვეტილნი არიან. მაშ ჩემ მდგომარეობაში რაღა იგეთი განსხვავებაა?

მას აქეთ, რაც სიკვდილი გამომიცხადეს, რამდენი მოკვდა იგეთი, რომელიც სცდილობდა დიდხანს ეცოცხლა! რამდენმა ახალგაზრდა, თავისუფალმა და ჯანმრთელმა გამისწრო წინ, რომელნიც მოელოდნენ იმ დღის ნახვას, როცა მე სახრჩობელაზე წამიყვანენ. შეიძლება ჩემზე ადრე სამარის კარი იმათ იხილონ, ვინც ახლა დადიან და თავისუფლად წმინდა ჰაერს სუნთქავენ, თავის ნებაზე შედიან-გამოდიან.

ყველაფერს რო თავი დაეანებოთ, სიცოცხლეს ჩემთვის აბა რა აქვს სახარბიელო? ბნელი დღე, პატიმართ შავი პური, საზოგადო ვობიდგან ამოღებული წყალ-წყალა წვენი, უდიერად მოპყრობა, როდესაც სიცოცხლე ასე მანებივრებდა, ლანძღვა-გინება პატიმრების და მათ ზედამხედველისაგან, დანატრება იგეთი ადამიანისა, რომელიც ორიოდე სიკვდილთ გამოქმემაუროს და რომელსაც მე მაგიერადვე მიუვუგო, წამდაუნუმ ცახცახში ყოფნა იმაზე, რაც მე ჩავიდინე, და იმაზედაც, რაც მე მომელის: აი, ეს ბედნიერებანი, რომლებსაც მე ჯალათი მომაკლებს.

ეჰ, ჯანიც გაუარდნია! რაც უნდა იყოს, მაინც საშინელებაა!

IV - 'შავმა ეხლმა მი აქ, ამ დაქველიზულ ბიწაცრში' მომიყვანა.

შორიდგან ამ შენობას ცოცხალი სიდიადე კიდევ ეტყობა, ცოცხალი მანძილზე თავისი უწინდელი სიმშვენიერე, რომელიმე მეფის კოშკის მსგავსება თითქოს კიდევ შერჩენიაო. მაგრამ როგორც თანდათან უახლოვდებით, ღარიბ ქობის მსგავსებას ღებულობს. მის კედლებისაგან ჩამოქცეული ქვები მაყურებელს თვალს უკანრავს. რაღაც სამარცხვინო და გალარბებული სახე ამახინჯებს ამ შენობას: კაცს ეგონება, რამე გადამდები სენი შეჰყრიაო. არც მინები აქვს, არც ჩარჩობი; ამათ მაგიერად კედლებში ჯვარედინად მაგარი რკინები აქვს გაყრილი, რომლებშიდაც აქა-იქ კატორღაგადაწყვეტილების ან გაგიჟებულთა ჩამომდნარი სახეები გამოიყურებიან.

¹ ბიციტრი სოფლის სახელია, პარიჟიდან ორ ვერსის მანძილზეა, იქ XII საუკუნეში აგებული კოშკია, რომელიც შემდეგში ავადმყოფთა და ჭკუაზე შეშლილთ თავმესაფრად აქციეს; შილ 4000 კაცამდე იტევს. (მთარგმ.).

აი, ახლოდგან ნახული ცხოვრება.

V

მიველ თუ არა, თითქოს რკინის ხელებმა შემიპყრესო. სითრთხილეს მოუმატეს: საჭმელი უდანაჩანგლოთ უნდა მეჭამა; საიალქნო გილოსაგან ტომრის მსგავსად შევერილმა პატიმრის ტანისსამოსმა ხელები შემიბოჭა; ჩემი სიცოცხლის პასუხისმგებელი იყვნენ. საჩივარი გადავიტანე. მთელი 6-7 კვირა ეს მძიმე საქმე (ჩემზე ყურისგდება) უნდა ეტვირთნათ, რადგან ჩემი თავი სიმრთელოვანი და ცოცხალი უნდა წარედგინებინათ გრეგზე).²

პირველ დღეებში ცოცხალი აღერსიანად მეპყრობოდნენ, რადცა ჩემთვის უბოლო სატანჯველს წარმოადგენდა. საპატიმროს უფროსის ჩემდამი აგეთ ყურადღებას სახრჩობელას სუნი უდიოდა. ჩემდა საბედნიეროდ, რამდენიმე დღის შემდეგ ჩვეულებამ თავისი გასჭრა. მეც სხვა ტუსალებთან ერთად საერთო მუცრობას ვემორჩილებოდი, არაჩვეულებრივ ზრდილობიანობას თავი ანებეს და სხვებში არ მარჩევდნენ, რაიცა წინეთ თვალწინ ყოველნამ ჯალათს მიყენებდა. მაგრამ მარტო ამით არ გაუმჯობესებულა ჩემი მდგომარეობა. ჩემმა ახალგაზრდობამ, ხასიათის სიმშვიდემ, სატუსალოს მღვდლის გულშემატკივრობამ და, განსაკუთრებით, რამოდენიმე ლათინურმა სიტყვამ, რომლითაც მეკარეს მივმართავდი ხოლმე, და რომელიც მას არ ესმოდა - ამათაც ბევრი მიშველეს, ყველა ამათი წყალობით წმინდა ჰაერზე სასეირნოდ სხვა ტუსალებთან ერთად კვირაში ერთხელ მეც მიშვებდნენ, სულის შემხუთველი გილოს ქულაჯაც ამხადეს. ბევრი ყოყმანის შემდეგ, მეც მომცეს მელანი, ქალაღი, კალმები და ლამისთვის ჭრაქი.

კვირაობით, ნაწირვევს, დასვენების დროს ებოში მიშვებდნენ. იქ პატიმრებთან მასლაათს ვაბამ ხოლმე; ჩემის ფიქრით, ეს დიდად საჭირო უნდა იყვეს. ისინი კარგი ხალხია, ეს უბედურნი თავიანთ თავგადასავალს მომითხრობენ, - თმა ყალხზე დგება მათ გაგონებაზე;

მაგრამ, ვიცი, ცოცხას აჭარბებენ. მასწავლიან თავიანთ არგობე³ ლაპარაკს. საზოგადოებისაგან მთელი ენაა წარმომდგარი, როგორც ხალი ან მეჭეჭი ტანზე. ხანდისხან გასაოცარი ენერჯია, გულშემზარავი სურათი იხატება ამ სიტყვებში: „სასირბილოზე ფისი არის“ (გზაზე სისხლი დგას), „ბებრის შერთვა“ (ჩამოხრჩობა), თითქოს სახრჩობელას თოკი ყველა ჩამოსახრჩობის ქვრივი იყვეს. ქურდის თავს ორი სახელი ჰქვია: „სორბონი“⁴ როცა იგი გულში რამეს ივლებს, თათბირობს, სხვადასხვა ღონეს ივონებს და ემზადება ბოროტმოქმედების ჩასადენად; „ტირკვი“, როცა ჯალათი მას სჭრის. ხანდისხან ვოდვეილური ხასიათი აქვს: „ტირითის ქიშმირი“ (ძველი ტანისამოსის მყიდველის ღუქანში შესული ქალი); „ცყუილის მთქმელი ქალი“ (ენა); შემდეგ ყოველნუთას საოცარი და უშნო სიტყვები გესმისთ და

² გრევი - მოედანია პარიზში Hôtel do ville-ის პირდაპირ, მდ. სენის ნაპირას, სადაც 1830 წლის წინეთ დამნაშავეთ ახრჩობდნენ და სადაც ახლა პარიზის უსაქმოდ დარჩენილი მუშები იცდიან სამუშაოს საძოვრად.

³ არგო თავისებური ენაა, რომელსაც პარიზში ქურდ-ავაზაკები ხმარობენ, როცა ერთმანერთს საიდუმლო რამეზე ელაპარაკებიან - როგორც ჩვენი ქართული, ქაჯური. (მთარგ.).

⁴ სორბონი - პარიზის აკადემია.

ვერ მიმხვდარხართ, საიდან წარმოსდგნენ: „ტოლი“ (ჯალათი), „კონუსი“ (სიკვდილი), „განჯინა“ (სახრჩობელას ადგილი), თითქოს ჯოჯოების და მწერების ლაპარაკი იყოსო. როცა მათ ყურს უგდებთ, რალაც მურგალი და ცალახიანი გესახებათ, შერეული რკინის ბორკილებთან, რომელსაც შენს წინაშე აჩხარუნებენ.

სხვა არა იყვეს რა, ამ კაცთ მე ვეცოდები და მარტოდმარტო ისინი არიან ჩემი გულის შემატკივარნი. საპატიმროს უფროსები, მათი ცოლები, მოდარაჯენი, მეგასაღებეები - არც ერთს არ მინდა დაუუახლოვდე - ბაასობენ, იცინიან და ჩემს წინაშე ჩემზე ლაპარაკობენ, თითქოს რაიმე უსულო საგანი ვიყვე.

VI - ჩემ თაჲს ვუთხარი:

- წერას ხო არ მიშლიან, მოდი რამე დავსწერო? მაგრამ რა? ოთხ გატიტვლებულ და გაყინულ კედელს შუა ვარ მომწყვდეული, ჩემ ფეხებს, ერთი ბენო არის, თავისუფლება არ აქვს, თვალებს ვერ შეუძლიანთ შორს საგნებს დააცქერდნენ, რამეს გაერთონ; ყოველ ცისმარე დღე ძალა-უნებურად ჩემ კარების იუდას თვალი უნდა ვადევნო, რომელიც შეუწყვეტლივ ერთ და იგივე ალაგზე იქით-აქეთ დადის, და, როგორც ამაზე წინეთა ვთქვი, ერთი ფიქრით ვარ მოცული, ფიქრით დანაშაულზე და სასჯელზე, ფიქრით მოცული კვლაზე და სიკვდილზე! რალა მექნება სათქმელი მე, მე, რომელსაც ამ ქვეყნად გასაკეთებელი არაფერი დამშთენია? ამ ჩემ დაამკჯნარ და მიდუნებულ გონებაში იგეთი რალა უნდა ვიპოვო, რომ დაწერად ღირდეს?

რატომ არა? თუ ჩემს გარშემო ყველაფერი უფერული და მონოტონურია, ნუთუ ჩემში კი ბრძოლა, ქარიშხალი, გრაგედია არ არის? ეს გადაწყვეტილი აზრი, რომელსაც მე შევეუპყრივარ, განა ყოველ საათს, ყოველ წუთს არ წარმომიდგება ახალის სახით, თანდათან უფრო გულშემბარავი, უფრო და უფრო უღმობელი, რაც განკითხვის აჟამი ახლოვდება - უარესად სისხლს მონყურებული? ჩემს თავს მაინც რათ არ უნდა მივსცე იმის ანგარიში, თუ რა შემადრწუნებელ და უცნობ რამესა გრძნობს ჩემი გული, როცა ყველასაგან თავმინებებელი მე აქა ვარ? ლაპარაკი მეცია, საწერი მასალა ბევრი მაქვს; და რაც უნდა მოკლე იყოს ჩემი სიცოცხლე იმ განჯვა-წვალებაში, სული და ხორცის ქექნაში, შიშში, რომელნიც მას (სიცოცხლეს) ამ წუთიდგან უკანასკნელ წუთამდე ალავსებენ

- ვამბობ, ყველა ამაზე ღირს ეს კალამი გავანძრიო და სამელნე ამოვსცალო. ამის გარდა, ყველა ეს წვალეა ისე საგრძნობელი არ იქნება და გავერთობი კიდევცა, როდესაც მას აღვნიშნავ და ქაღალდზე გადავიღებ.

გარდა ამისა, შეიძლება ჩემი ნაწერი ერთ დღეს მნიშვნელობას და სარგებლობას მოკლებული არ იქმნეს. ეს დღიური ჩემი განჯვისა უნდა განვაგრძო იმ წუთამდე, ოდეს ფიზიკურად შეუძლებელი იქმნება მისი გაგრძელება. ეს ძალაუნებურად დაუძთავრებელი მოთხრობა თავგადასავალისა, ჩემ სულიერ მდგომარეობისა, გრძნობისა, ნუთუ დიდად და

ღრმად ჭკუის დამრიგებელი არ იქნება? ნუთუ ამ სულთმობრძავი ფიქრის ბჭობაში, რომელსაც (ფიქრს) წყლული, რაც ღრო ვადის, უორკვეცდება, პატიმრის ამ გონებით მიღუნებაში, - ნუთუ არც ერთ ამათში რაიმე გაკვეთილი არ იქნება მათთვის, ვინც აპატიმრებს? შეიძლება, ამის წაკითხვის შემდეგ, მათ ისე მზაგე ხელი არ ექნესთ, როდესაც ეგრეთ წოდებულ სამართლის სასწორზე მოუხდებათ დადება თავისა, რომელიც ფიქრობს, კაცის თავისა! შეიძლება ეს უბედურნი თავის დღეში არ დათუქრებულან, თუ რა გვიანი, დინჯი, თანდათანობითი წვალება იხატება ამ ჩქარა წამოთქმულ სიგვევაში „სიკვდილის მისატვა“! შეჩერებულან-ლა ისინი როდისმე ამ გულის გამგმირაუ აზრის წინაშე, რომ კაცს, რომელსაც ისინი თავის განაჩენით წუთი-სოთეულს ასალმებენ, გონება აქვს, გონება, რომელსაც სიცოცხლის იმედი ჰქონდა, რომ ამ კაცს სული აქვს, რომელსაც სიკვდილი სრულებით არა სწყურია? არა! თქმა არ უნდა, ყველა ამას ისინი სამკუთხოვან დანასებრ უყურებენ, რომელიც თავდაღმართში მიგორავს და, უეჭველია, ასე ჰგონიათ, რომ პატიმარს არც წინ მოელის რამე და არც მერე.

ეს დაწერილი ფურცლები მათ შეცდომითგან გამოიყვანს. თუ ერთ დღეს გამოქვეყნებულ იქმნენ, მათ ყურადღებას ცოცხალი მაინც მიიპყრობენ და იძულებულ ჰყოფენ ადამიანის სულის განჯვას დააკვირდნენ, რადგან ამის ეჭვიც არა აქვსთ მათ. იმათ თავი დიდად მოაქვსთ იმითი, რომ სხეულის უგანჯველად შეუძლიანთ კაცის მოკვლა, ეჰ, დიას, საქმეც ამაშია! რაღაა ხორციელი განჯვა სულიერი განჯვის წინაშე? ნუ შეძრწუნდები, შიშის ზარი თავზე ნუ დაგეცემა, როცა აგეთ კანონებსა ჰხედავ? ერთი დღეც დადგება, და, შეიძლება, ეს „მოგონებანი“ - უკანასკნელი ნუგეში პატიმრისა, აღკრძალულ იქმნენ.

კიდევ კარგი იქნება, თუ მის ნათლეთ-ნათლეთად ქცეულ და ცალახში ამოსვრილ ფურცლებს საპატიმროს ეზოში ქარმა არ დაუწყო თამაშობა, ანუ თუ რომელიმე ფანჯრის ხარჩოში დამგვრეულ მინის მაგივრად არ ჩაანებეს და წვიმამ გახრწნა არ დაუწყო.

VII

ჩემი ნაწერი რომ ერთ დღეს ვისმეს გამოადგეს, რომ მან დამნაშავეის განსამართლებლად მომზადებული მოსამართლე შეაჩეროს, რომ მან დაიხსნას ბედ-კრულნი, უდანაშაულნი თუ დამნაშავენი იმ განჯა-წამებისაგან, რომელშიდაც მე ვარ, - რისთვის, რათაო, არ ვიცი? ძალიან საჭიროა? როცა თავს მომსჭრიან, სხვის განსაც რომ თავი მოაშორონ, ვითომ ამით სიმწარე დამიამდება? ნუთუ მართლა აგეთ სისულელის გატარება შემიძლია ფიქრად? მას შემდეგ, როცა სახრხოებლაზე გავალ, ეს უკანასკნელი რო დაანგრიონ, თუ ღმერთი გწამთ, რა კეთილი დამემართება?

დახეთ, მზე, გაბათხული, სხვადასხვა ფერად და სურნელოვან ყვავილებით მოქარგული ველი, მალხაზი ჩიგნი, რომელნიც განთიადისას თვალს ახელენ და ჭიკჭიკს იწყებენ ხოლმე, ღრუბლები, ხეები, ბუნება, თავისუფლება, სიცოცხლე - ყველა ამას გამოკლებული ვარ, წილი არათურში მაქვს.

ახ, ღმერთო ჩემო, თავის ხსნაა საჭირო! - ნუთუ ამაზე ფიქრიც მეცია, რომ ეს მოუხერხებელია, ნუთუ ხვალ უნდა გამოვესალმო წუთისოფელს, და, შეიძლება, დღესაც; ნუთუ ყველაფერი აგრე უნდა მოხდეს? ღმერთო! რა საშინელება წარმოსადგენია ფიქრი იმაზე, რომ თავი შენივე საპატიმროს ოთახის კედელს უნდა მიაჭეცყო!

VIII - აბა, ვინაგარეშოთ, რაშენი ხანი მრჩება კიდევ:

დაპატიმრების შემდეგ სამი დღე, მოცემული საქმის გადასაგანად.

სასამართლოში შეცდომით გატარებული რვა დღე, რომლის შემდეგ ქალაქები მინისტრთან გაუგზავნიათ.

15 დღე მინისტრის პასუხის ლოდინში გავიდა, რომელმაც არც კი იცოდა მათ (ქალაქების) არსებობაზე, და რომელიც, სენატში მოლაპარაკების შემდეგ, მაინც თანახმაა ჩემი საქმე გადავიტანო.

რიგზე დანაშაულობა, დანაშაულობა, ჩანერა ქალაქებისა; ვინაიდან ჩამოსახრჩობნი ბევრნი არიან, და სახრჩობელაზე ყველა მაშინ უნდა მივიდეს, როცა რიგი მოუწევს.

15 დღეც იმის ცდაში გატარებული, რომ რიგზე მოვეყოლავიყავ.

ბოლოს, მოსამართლენი კვირაში ერთხელ იყრიან თავს, ხუთშაბათობით, განიხილავენ ოცამდე გადასაგან საქმეს და ყველას მინისტრს წარუგზავნიან, რომელიც უფროსს პროკურორს უგზავნის; ისიც, თავის მხრივ, ბიუროში გზავნის. ამასობაში დღეც გადის.

მეოთხე დღეს დილით უფროსი პროკურორის თანაშემწე თავისთავად ამბობს, თანაც ყელსახვევს ისწორებს: ამ საქმეს ბოლო უნდა მოეღოს! ამის შემდეგ, თუ საქმეთმწარმოებელი თანაშემწესთან ან თავის ამხანაგებთან პურის ჭამაში არ არის გართული, რაღაც მას საქმეს გაკეთებას უშლის, საქმეს ბოლო ედება, ინომრება, იგზავნება, და მეორე დღეს, განთიადისას, სახრჩობელას ალაგზე ხუროს ჩაქუჩის ხმა და ჭვარედინ ქუჩებზე ხრინინის ხმით მოყვირალთა ყვირილი ისმის.

სრულიად, ეს ექვს კვირას შეადგენს. პატარა ქალს მართალი უთქვამს.

მაშასადამე, უკანასკნელი ხუთი კვირა გასულა, შეიძლება ექვსიც იყოს, - თვლას ვერა ვხედავ - როცა ამ ბიცეგრის ჯოჯოხეთში ვარ ჩაგდებული, და ასე მგონია, ხუთშაბათს შემდეგ სამი დღე იყვეს.

IX - ახლა ანდერძი მინდა დავსწავრო.

მაგრამ რისთვის? მე აქ ჩემ ხარჯზე ვარ, და რაც მაქვს, გაჭირვებით მეყოფა. სახრჩობელა ძვირი ყოფილა.

ვსტოვებ ერთ დედას, ვსტოვებ ცოლს, და ვსტოვებ ერთ შვილსაც.

ჩემი პატარა ქალი, სამი წლისაა, მშვიდი, ლამაზი, მალხაზი, შავთვალეა და გრძელ ნაბლის-ფერ თმებით.

ორი წლის და ერთი თვის იყო, როცა მე მას უკანასკნელად ვხედავდი.

ამნაირად, ჩემ სიკვდილის შემდეგ სამი ქალი უშვილოდ, უქმროდ და უმამოდ დარჩებიან; სამი სხვა და სხვა ნაირი თბოლნი, სამი კანონისაგან დაქვრივებულნი.

ვსთქვათ, მე კანონიერად ვისჯები, მაგრამ ამ უმანკოთ მაინც რაღა დააშავეს? რას იზამ; აუპატიურებენ, ანიორწყლებენ; კანონია.

სანყალი ჩემი მოხუცი დედა როდი მეცოდება, იგი სამოცდაათი წლისაა და შეიგყობს თუ არა ჩემს უბედურებაზე, მწუხარებას ვერ გაუძლებს და მე თან გადამჰყვება. ან არა და, თუ ჩემს შემდეგ რამოდენიმე დღე კიდევ იცოცხლა და უკანასკნელ წამამდე თავის მყალში რამოდენიმე ცხელი ნაკვერცხალი კიდევ უღვივის, არას იცყვის.

არც ჩემი ცოლის დარდი მანუხებს ისე: ამ უკანასკნელ ხანს სიმართლე ძალიან შეერყა, თანაც სუსტი ჭკუისაა და ისიც მალე მოკვდება.

თუ არ მოკვდა, ჭკუაზე შეიშლება. ამბობენ, ამ მდგომარეობაში დიდხანს არ ჰკვდებიანო; სულიერად მაინც არ იგანჯება ადამიანი; აგეთ კაცს სულიერად სძინავს, იგი მკვდარს ემსგავსის.

მაგრამ ჩემი ქალი, ჩემი ბაღლი, ჩემი ფუნთუშა პატარა მარი, რომელიც ახლა იცინის, თამაშობს, მღერის და რომელსაც ქვეყანაზე არაფრის დარდი ანუხებს, აი, ისაა, რომ გულს მიკლავს, სულს მიხუთავს, ისაა რომ მადარდებს.

X - აი, ჩაი ოთახის სურათიც.

რვა ჩარსო ლატი; ოთხი კედელი თლილის ქვისაგან, რომელსაც საძირკველად ქვამოთენილი იატაკი აქვს, - ეს უკანასკნელი მოაჯირის იატაკზე ცოტა ზევითაა აწეული.

შესაგალთან, კარების მარჯვნივ, ბნელოში გამოქვაბულის მსგავსია, რომელიც სწორად ოთახის მაგივრობასა სწევს. შიდ ერთი კალათა თივაა, რომელზედაც ტილოს შარვალ-ფარაჩით მოსილმა პატიმარმა ზამთარ-ზაფხულ უნდა განისვენოს.

ჩემს თავს ზემოდგან, ცაღს მსგავსად, შავი კამარაა „ისარისებური“ (როგორც უწოდებენ), რომელზედაც სქლად ძონძებსავით, ობობას ქსელია ჩამობანდული.

ამის გარდა, არც სარკმელია სადმე, არც სასუნთქავი ადგილი, ერთი კარია, რომელსაც, თუ რამე ხისა აქვს, რკინითაა დაფარული.

არა, დამაზინყდა: კარის შუა ალაგას, ცოტა ზემოდგან, გამოჭრილია რვა ჩარსო გოჭის ოღენა, რომელსაც ჭვარედინად რკინა აქვს გაყრილი, მას ღამით დარაჯი ჰკეცავს.

ჩემ საკანს გარეთ მოზრდილი მოაჯირია, სადაც ჰაერი და სინათლე კედლის ზემოდგან გაკეთებული ვიწრო სარკმელებიდგან შემოდის. ეს მოაჯირი რამდენიმე ნაწილად იყოფება, რომელთაც ერთმანერთში შესასვლელი დაბალი, ნახევრად დამრგვალებული, კარები აქვსთ; ყველა ეს ნაწილები წინა ოთახების მაგივრობას უწევენ ჩემ საკანის მსგავს საკნებს. ამ საკანებში საპატიმროს დირექტორის ბრძანებით დამნაშავეთ სასჯელის მოსახდელად ამწყვდევენ. პირველი სამი საკანი სიკვდილგადანწყვეტილ პატიმართათვის არის მიჩენილი, რადგან დარაჯის ოთახზე ახლოს არიან და მათი თვალყურის გდება უფრო ადვილია.

ერთადერთი, რაც დარჩა ბიცეგრის ძველი კოშკისაგან იმ სახით, როგორადაც ალაშენა იგი კარდინალმა ვინჩესტერმა XV საუკუნეში, იმ ვინჩესტერმა, რომელმაც ჟანა დარკი დაამწყვდევინა, - ეს საბნელოებია. ეს შევიცყვე ცნობისმოყვარეთაგან, რომელნიც მეორე დღეს ჩემს სანახაგად მოვიდნენ ჩემს საბუნაგოში, და რომელნიც ისე მიცქეროდნენ, თითქოს სამხეცურის პირუტყვი ვყოფილიყავ. სატუსალოს ზედამხედველს ჩემი ჩვენებისათვის მანეთი და ხუთი შაური მისცეს.

დამაზინყდა კიდევ მეტევა, რომ დღისით და ღამით ჩემს საბნელოს კარებთან დარაჯია წამოტეხილი და კარის ჭუჭრუგანაში ისე არ შემოძლია გაგებდო, რომ მისი ჩემსკენ მომტყნებული თვალები არ შემხვდეს.

დასასრულ, ზოგიერთი ფიქრობს, ვითომც ამ ქვის ყუთში სინათლე და ჰაერი იყვეს.

ჯერ დღის სინათლე არც კი სჩანს, გათენებამდე ღამე როგორ უნდა გავაგარო? თავში ერთი აზრი მომივიდა. ლოგინიდგან წამოვდექი, ხელში ჭრაქი დავიჭირე და ჩემ საკანს ოთხივე კუთხით მივანათე. კედლები დაფარული არიან წარწერებით, სურათებით, საშინელ სახეებით, სხვადასხვა კაცთა სახელებით, რომელნიც ერთმანერთში არეულ- დარეულნი არიან. ეგყობა, ყველა პატიმართაგანს აქ მაინც დაეგოვებინა თავისი ნიშანი. ზოგს თანქარი უხმარია, ზოგს ცარცი, ზოგს ნახშირი, ასოები ზოგი შავია, ზოგი თეთრი, ნაცრისფერი, ზოგან ქვაბედაც არიან ამოჭრილნი, აქა-იქ ასოები კი დაჟანგებულან, იტყვი, სისხლით უწერიათო. თქმა არ უნდა, დამშვიდებული სული რო მაქვნდეს, ხელს მოვკიდებდი ამ საოცარ წიგნის კითხვას, რომელიც ჩემს საბნელოს ყოველ ქვაზე ფურცელ-ფურცელ ეშლება წინ ჩემს თვალებს. ამ ფიქრების ყველა ნაკუნ-ნაკუნს, რომელნიც ქვის ფიცრებზე არიან გაბნეულნი, დიდის ხალისით მოვუყრიდი ერთად თავს, ყველა კაცის სახელს აღმოვიკითხავდი; შევიტყობდი ამ დამახინჯებულ სიტყვების დედააზრს, - დედააზრს ამ სახსარ-სახსარ დაკუნულ ფრაზებისას, ამ ბოლომოკვეცილ სიტყვებისას, ამ იმათსავეთ უთავო ტანისას, ვინც ისინი დასწერა.

კედლებზე ჩემი თავის სიმაღლეზე გამოსახულია ორი ცეცხლმოკიდებული და ლახვარგარჯობილი კაცის გული და ქვეშ ასე აწერია: „სიცოცხლისათვის სიყვარული“. ბედკრულნი, სიცოცხლით დიდხანს არ დამტკბარან.

გვერდით სამწვეტოვანი ქედის სახეა გამოყვანილი და განდიდებულ თავზე ჩამოთხარცნილი, ქვემოთ აწერია: „იმპერატორს გაუმარჯოს!“ 1824.

კიდევ ორი აღგზნებული გული ქვეშ წარწერით, რომელიც საპატიმროში შესანიშნავია:

„მიყვარს და ვალმერთებ მათიო დანვინს“. იაკობი.

პირდაპირ კედლებზე შემდეგ სიტყვას ჰკითხულობს კაცი: „პაპავოანელი“. თავი ასო „პ“ ჩუქურთმებით ამოქარგულია და დიდის გულდადებით გალამაზებული.

ერთი უნმანური ლექსის კუპლეტიცაა.

თავისუფლების ქუდი ქვაბედ კარგა ღრმად არის ამოჭრილი, ქვეშ შემდეგი ეწერა: - ბორიესი. - რესპუბლიკა. ეს როშელის ოთხ აფიცერთაგანი იყო. ბედკრული ახალგაზრდა! რა საძაგელია მათი კანონის მოთხოვნილება! რწმუნების, ოცნების, ფიქრების გულისთვის

- ეს შემადრწუნებელი სინამდვილე, რომელსაც სახრჩობელას უწოდებენ. - ამის შემდეგ მე ვინლა შემობრალეხს, მე, უბედურს, რომელმაც ნამდვილი დანაშაული ჩავიდინე, რომელმაც სისხლი დავღვარე!

ჩემს კვლევა-ძიებას თავი უნდა დავანებო.

- ჩემდა უნებურად, კუთხეში თეთრად დახატული საშინელი სურათი ვნახე, სურათი იმ სახრჩობელასი, რომელიც, ვინ იცის, ამ საათში ჩემთვის იმართება, - ჭრაქი ძლივს შევიმაგრე ხელში, რომ არ გამეარდნოდა.

XII

მუხლებზე იდაყვ-დაყრდომილი საჩქაროზე თივაზე ჩამოვჯექი. ბავშვურმა შიშმა მომიარა და რაღაც უცნაურმა ცნობისმოყვარეობამ გამიცაცა - განმეგრძო კედლებზე ნარწერების კითხვა.

პაპავოანის სახელის გვერდით მოვხიე კედლის სიგრძეზე გაკრული და მთლად მტვერით დააფარული საიალქნო ვეებერთელა ცილო, ამ ცილოს ქვეშ ოთხი თუ ხუთი სრულიად ადგილი ამოსაკითხი სახელი იყო დაწერილი, ხოლო დანარჩენ სახელებისაგან კედელზე მარტო ხაზები-და დარჩენილიყვნენ. - დოციუნი, 1815. - პულენი, 1818. - ჟან მარტენი, 1821. კასტენი, 1813. ამ სახელების ამოკითხვაზე გულშემბარავი მოგონებანი გამითვალისწინდა. დოციუნმა თავის ძმა მოჰკლა, რომლის თავი ღამით პარიზში ჭაში გადაისროლა, ხოლო ტანი უწმინდურების ორმოში ჩააგდო; პულენმა თავისი ცოლი ნუთისოთველს გამოასალმა; ჟან მარტენმა თავის მამას რევოლვერი ესროლა, როცა ეს უკანასკნელი თანჯარას აღებდა; კასტენი ექიმი იყო, მან თავისი მეგობარი მოსწამლა, და, როცა არჩენდა, ხელმეორედ სანამლაფი დააღვეინა, მორჩენის მაგიერ: და, ამათ შემდეგ, პაპავოანი, ჭკუიდამ შეშლილი, პატარა ბავშვებს მუსრს ავლებდა თავში დანის დარტყმით.

აჰანდე, ჩემ თავს ვუთხარი, - და ცივების ჟრუანტელმა მთელს სახსრებში დამიარა! აი, როგორი სტუმრები ყოფილან ამ საბნელოში. აი, აქ, ამავე ჭილობზე, რომელზედაც მეცა ვარ, თიქრობდნენ თავიანთ უკანასკნელ საფიქრებელს ეს სისხლს და კაცის კვლას მონყურებულნი ადამიანნი! აი, ამ კედელს გარშემო, ამ ვიწრო ჩარსო ადგილს მომწყვდეულნი, აბიჯებდნენ ისინი, როგორც გარეული ნადირი თავიანთ უკანასკნელ ნაბიჯებს. ეგყობა, ადგილს ურთიერთს ჩქარა-ჩქარა უცლიდნენ; ეგყობა, რომ საბნელო არ ცარიელდება. მათ ადგილი გაუცივებლად დაუტოვებიათ, და ახლა ჩემთვის დაუთმიათ. მათ მეც ჩქარა დავეწვევი კლამარტის სასაფლაოზე, სადაც ბალახი ისე მშვენირად იზრდება!

ცრუმორნმუნე არა ვარ, არც მოჩვენების მჯერა. საეჭვო არ არის, აგეთ საგნებზე თიქრი ჩემს სიცოცხლეს მეც სიმწარეს შესძინდა; მაგრამ სანამ ამ მოგონებაში ვიყავ, უცბად წარმომიდგა, ვითომც ეს სახელები კედლებზე ცეცხლით იყვნენ დაწერილნი; ყურებმა გახშირებულად კივილი დამიწყეს, წითელმა სინათლემ თვალი გამიფსო; შემდეგ მომეჩვენა, რომ საბნელო სავსე იყო კაცებით, საოცარ კაცებით, რომელთაც თავიანთი თავები ხელში ეკავათ, და ეს უკანასკნელიც, რადგან თავზე თმა არა ჰქონდათ, პირით ეჭირათ. ყველანი, მშობლების მკვლელთ გარდა, მუშგებს მიღერებდნენ.

შემერთალმა თვალები დავხუჯე; მაშინ უფრო გარკვევით დავინახე ყველაფერი.

სიზმარი იყო, მოჩვენება, თუ ცხადი იყო, ვერ გამოვრკვეულვარ; ჭკუაზე შევიშლებოდი, რომ ერთ მძლავრ შთაბეჭდილებას უცხად არ გამოვეფხიზლებინე. ის იყო უნდა დაუპირქვავებულიყავ, ვიგრძენი, რომ ჩემ ტიტველა ფეხზე რალაცა მუცელგასივებული და ბანჯგვლიანფეხება მიგოგავდა. ეს ცილო ყოფილა, რომელიც მე შევანძრიე და ფეხებიდგან მფარდებოდა.

ამან დამიკარგა ცნობა! - ოხ, გულშემზარავო მოჩვენება!

- არა, ეს იყო ორთქლი, წარმოდგენა, ნაყოფი ჩემ შერყეულ და ცარიელ გვინისა. ქიმერა, მაკბეტის მსგავსად! მკვდარნი ხომ მკვდარნი არიან; მით უფრო ესენი. სამარეში, ძან მავრად არიან ჩაბმულნი. საპატიმრო კი არ არის, რომ თავი აიშვან. მაშ რა მიზნია, რომ მე ასე ძლიერ შემეშინდა?

სამარის კარი შიგნიდან არ იღება.

XIII - ამ წარსულ დღეებში ელესასწავი რამ ვნახე.

არცკი ვათენებელიყო, რომ მთელი საპატიმრო ხმაურობით აღივსო. მძიმე კარებს გაღებ- მიხურვისაგან საშინელი ჭახა-ჭუხი გაჰქონდათ. საპატიმროს სარტყელში გაყრილი და ერთმანერთზე გადაბმული გასაღებები ჩხარა-ჩხურებდნენ, აჩქარებული ნაბიჯებისაგან კიბეს ზანზარი გაუდიოდა, გრძელი მოაჭირის ორთავე კუთხიდან ხმამაღლა კითხვა- პასუხი მოისმოდა. ჩემი კატორღადანწყვეტილი მებობლები ჩვეულებრივზე მხიარულნი იყვნენ. მთელი საპატიმრო იცინოდა, მღეროდა, ხგოდა, თამაშობდა.

მარტო მე ვიყავ დამუნჯებული ჩემს საბნელოში, მარტო მე არ ვიღებდი მონაწილეობას ამ ალიაქოთში, გაკვირვებული და სმენადქცეული სხვებს ყურს უუგდებდი.

საპატიმროს ზედამხედველმა გაიარა.

ვსტევი, მოდი ერთი ვსცადო, დაუუძახო და ვკითხო: საპატიმროში დღესასწაული ხომ არ არის მეთქი? - დღესასწაული, თუ უნდათ! - მიპასუხა მან, - დღეს ბორკილები უნდა

გაუყარონ კატორღელებს ხვალ ტულოში წასასვლელად. გნებავთ, უყუროთ? ეგებ გაერთოთ. ჩემისთანა მარტოდ ჩაკეტილისათვის ეს იგეთი ბედნიერება იყო, რომ არავითარი სანახავი არ შეედრებოდა მას. თანხმობა დიდის სიამოვნებით განუუცხადე.

ზედამხედველი ჩვეულებრივის სიტუაციით გამიძღვა წინ და ერთ სრულიად ცარიელ საბნელოში შემეყვანა, რომელსაც ერთი რკინის ფანჯარა ჰქონდა, მაგრამ ნამდვილი ფანჯარა იყო, ასე რომ, კაცს იქიდან გახედვა და ნახვა შეეძლო ყველაფრისა, რაც გარეთ ხდებოდა.

- აჰანდე, - მითხრა მან, - აქედგან ყველაფერს ნახავთ და კიდევაც გაიგონებთ. თქვენს ოთახში მარტო იქნებით, როგორც მეფე.

შემდეგ იგი გავიდა და უკან რკინის კარები ჩაკეტა.

ფანჯარა საკმაოდ დიდ ჩარსო ებოში გადიოდა, რომლის გარშემო თლილის ქვისაგან ოთხკუთხივ აყვანილი იყო, როგორც ერთი კედელი, დიდი ექვსსართულიანი შენობა. კაცის თვალი იმაზე იკლი-ბაკლოს, გათხევილს, იმაზე უღაბათოს ვერას ნახავს, როგორც ეს ოთხკუთხი შენობა, გამოთარაგინებული ურიცხვი რკინის ფანჯრებით, რომლებში კაცის სახეები იცქირებოდნენ, როგორც კედლის ქვები, ერთი-ერთმანერთზე დაჯგუფულნი, გამხდარნი, გაყვითლებულნი და ყველანი რკინის ფანჯრებთან ატუბულნი. ესენი პატიმარნი იყვნენ, რომელნიც, იმის მოლოდინში, რომ ერთ დღეს მათაც ელირსებათ კატორღაში წასვლა, ამ დღესასწაულს უცქეროდნენ. ისინი სანყალ ნანყმედილებს მიაგავნენ, გაჩერებულებს განსაწმენდელის სარკმლებთან, რომლებიც ჭოჭოხეთში გაუდიან.

ყველანი დიდის სიჩუმით გაიცქირებოდნენ ჯერ ისევ ცარიელს ებოში. ისინი უცდიდნენ. ამ მიზნედილ და სიცოცხლეჩამქრალთ შორის, აქა-იქ, ელვარებდა თვალი, ლახვარივით გამგმირავი და ცოცხალი, როგორც ცეცხლის ნაპერწკალი.

საპატიმროს ქვის კედლები ებოს გარშემო მთლად არ უწვდნენ. შენობის ოთხ პირთაგანი (pán) ერთი (აღმოსავლეთისა) შუაში გადაჭრილია და ერთდება რკინის კანკელით. ამ კანკელის კარი მეორე ებოში გადის, პირველზე ცოცხათი ნაკლებში, რომელსაც, პირველის მსგავსად, შავი კოშკები და კედლები აქვს შემორცმული.

თავ-ებოში გარშემო კედლებთან ქვის ჩამოსაჯდომებია მიკეთებული. შუა ალაგას ფანრის დასაკიდებლად რკინის მოკაკული ლაგაა ამართული.

საათმა შუადღე დაჰკრა. დიდი, სადღაც მიმალული ალაყათის კარები ერთბაშად განიღნენ. ებოში რკინის ბორკილების ჩხარა-ჩხურით ერთი ურემი მძიმედ შემოვიდა. მასზე ჯარისკაცთ მსგავსნი ისხდნენ, ჭუჭყიანი და სასირცხვილო სახისანი, ყვითელ ტანისამოსში, ყვითელ გრეხილშემოვლებულ წითელი ეპოლეტებით. ესენი კატორღელები იყვნენ თავის ჯაჭვებით.

ამავე წამს, ამ ხმაურობამ საპატიმროში თითქოს სხვა ხმაურობაც გააღვიძა: ფანჯრებიდგან მომცქერალთ, რომელნიც აქამდე ხმაგაკმენდილნი და უძრავნი იყვნენ, ივეთი სიხარულის ყიჟინა დასცეს, ისე დაინყეს მღერა, მუქარის ყვირილი, წყველა-კრულვა, ხარხარი, რომ მათი გავონება კაცს გულს უხეთქავდა. გვეგონებოდათ, ეშმაკის მუსიკა ჩამოატარესო. ყველას პირისახეზე საშინელი მღელვარება დაეცყო, ყველამ მოღერებული მუშტები ფანჯარაში გამოჰყო, ყველამ საშინელი ყვირილი იწყო, თვალებიდგან ნაპერწკალს ისროდა; მე სახტად დავრჩი, რომ ამ ნაცარში ამდენი ცეცხლის ნაპერწკლები ყოფილა.

ამასობაში კატორღელების ზედამხედველები, რომელთა შორის მათ სიარულზე და წმინდა ტანისსამოსზე კაცი ამჩნევდა პარიზიდგან მოსულ რამოდენიმე ცნობისმოყვარეთ, თავიანთ საქმეს შეუდგნენ. ერთი მათგანი ურემზე ავიდა და თავის ამხანაგებს ჭაჭვები, სამგზავრო ხურჯინები, ტილოს შარვლების კონა გაღუგლო. საქმე გაინანილეს: რამოდენიმე მათგანი ებოს ერთ კუთხისაკენ წავიდა გასაჭიმად ჭაჭვებისა, რომელთაც თავიანთებურად წვრილ თოკს ეძახდნენ. სხვებმა ებოში გაითუნეს პერანგები, შარვლები; ხოლო უფრო გაქნილნი თითო-თითოდ თავის კაპიგნის თვალის წინ რკინის ჭაჭვებს შინჯავდნენ, რომელთაც მერმე მოაჭირბე ჰკიდებდნენ, ხელახლა შინჯავდნენ და ქვათენილზე დანარცხებით წინწკლებს აყრევიანებდნენ. ყველა ამას პაციმარნი ტამისკვრით უხვდებოდნენ, რომელთ ხმას აჭარბებდნენ თავისი ყვირილით კატორღელები, რომელთათვის ეს მზადება იყო. ისინი აგუზულნი იყვნენ ძველი საპაციმროს ფანჯარასთან, რომელიც ებოში გადის.

როდესაც ყველაფერი მზად იყო, ერთმა სულ ოქრო-ვერცხლში ჩამჯდარმა კაცმა, რომელსაც ინსპექტორს ეძახდნენ, საგუსალოს უფროსს ბრძანება მისცა; ერთ წუთის შემდეგ ორი თუ სამი დაბალი კარი, როგორც გრივალისაგან, ერთად განიღო, ებო შესაზარ სახის კაცებით მთლად გაივსო, გატიცვლებულნი მხეცებსავით ღმუჯდნენ. ესენი კატორღავადანყვეტილები იყვნენ.

მათი გამოჩენა და ფანჯრებში სიცილ-ხარხარის ატეხა ერთი იყო. ზოგ მათგანს, რომელნიც კატორღელების მეთაურად ითვლებოდნენ, ვაშას ყვირილით და ტამისკვრით მიეგებნენ, რადგან მათ ამაყურის მორცხვობით მიიღეს. უმეტეს მათგანს საპაციმროს ჭილობისაგან თავისივე ხელით მონწული, ქუდების მსგავსი რალაც ჰქონდათ თავზე ჩამოთხარცნილი, მაგრამ იგეთი თავისებური რამ, რომ რა ქალაქშიაც გაეგლოთ, ყველგან მიიქცევდნენ გამვლელის ყურადღებას. ამისთანები ხომ გაორკვეცებულის ტამისკვრით დააჭილდოვს. განსაკუთრებით ერთმა მიიპყრო მათი ყურადღება: ერთი 17 წლის ახალგაზრდა კაცმა, რომელსაც ქალური სახე ჰქონდა, თავის საბნელოდგან გამოდიოდა, სადაც იგი უკვე რვა დღე იყო დამწყვდეული; ჭილობისაგან იგეთი ტანისსამოსი მოეწნა, რომ თავითფეხებამდე ჰფარავდა, და, ებოში გამოვიდა თუ არა, გველის სისწრაფით თავის გარშემო ტრიალი დაიწყო: ეს ვინმე, ქურდობისათვის დაპაციმრებული, მასხარა იყო. მასზე ხომ ტამისკვრა და სიცილ-ყვირილი სრულიად გამომაყრებელი შეიქმნა. ებოში მყოფთაც ბანი მისცეს; საშინელ სურათს წარმოადგენდა ეს მხიარულების განანილება ნამდვილ კატორღელების და მომავალ კატორღელების შორის. არა მგონი, კარგი შთაბეჭდილება მოეხდინა საგუსალოს უფროს და დამფრთხალ გარეშემაყრებლებზე, როდესაც ამდენი გამხეცებული და თავმეხელაღებული ქმნილება პირის-პირ უდგათ და სასჯელისაგან საშინელი შინაური დღესასწაული გაუმართავთ.

როგორც გამოდიოდნენ, ჯერ ორ რაზმ ყარაულების შუა უნდა გაეგლოთ, იქიდგან ერთ პაგარა, რკინით შემოღობილ ებოში შედიოდნენ, სადაც ყველა ექიმს უნდა შეემონებინა. აი, იქ სცდილობდა ყველა უკანასკნელად მგზავრობისათვის თავი დაეღწია, იმიზეზებდნენ ავადმყოფობას; ზოგი თვალის ტკივილს, ზოგი კოჭლობას და ზოგიც ხელების უვარგისობას

ასახელებდა. მაგრამ თითქმის უმეცესობას დასაწინი არ უჩნდებოდა რა, კატორღაში წასაყვანად ყველა ვარგოდა; მაშინ ყველა უდარდელად პირჯვარს იწერდა და რამოდენიმე წუთის შემდეგ თავის გამოგონილ უძღურებას საუკუნო დავინყებას აძლევდა.

პატარა ეზოს ბჭე განიღო. ერთმა დარაჯმა ანბანურის რიგით გამოძახილი დაიწყო; ყველა თითო-თითოდ გადიოდა და ყველანი ზედგომილა ეზოს ერთ კუნჭულში მწკრივდებოდნენ იმ ამხანაგის გვერდით, რომელიც მას გვარის სათაურის ასოს წყალობით ეღირსა. ასე რომ ყველა თავის ანაბარა გრძობს თავს; თავის ბორკილი ყველას თვითონვე მიაქვს და უცნობის გვერდით დგება; და, თუ შემთხვევით რომელიმეს გვერდით ამხანაგი მოჰყვა, ჭაჭვი ორივეს აცალკევებს. უბედურზე უბედურნი!

როცა ოცდაათამდე კაცი გამოვიდა, ყათაბა დახურეს. კატორღელების ზედამხედველმა თავისი ჭოხით ყველა რიგზე დააყენა, სათითაოდ ყველას წინ დაუგდო თითო ხელი მაგარი ტილოს პერანგი, შარვალი და სერთუკი, მერმე ხელით ანიშნა, და ყველამ ტანისამოსის გახდა იწყო. ამ დამცირებას, თითქოს ცოცხალი იყოსო, შემდეგი უბედურებაც ზედ დაერთო.

აქამდე გვარიანი დარი იდგა და, თუმცა ღვინობისთვის ქარი ჰაერს აცივებდა, სამაგიეროდ ლურჯ ცაზე აქა-იქ ღრუბლებს აშორებდა, საიდგანაც მზის რამდენიმე სხივი დედამიწას ეთენებოდა. მაგრამ კატორღელებმა ტუსალის ტანისამოსი მოიშორეს თუ არა- და, ზედამხედველებმა მათ ტიგველა ტანს იჭვნეულად შინჯვა დაუწყეს და გარშემო შეგროვილ ხალხმა თავის ცნობისმოყვარე თვალეები მათ დააშტერეს. ცა მოიქუშა, შემოდგომის ცივი წვიმა ერთბაშად წამოვიდა და ოთხკუთხე ეზოში ნიაღვრად იქცა, მის ქვეშ კი თავგანშიშველა კატორღელები იდგნენ, მიწაზე დაყრილ მათ საბრალო ტანისამოსსაც შეუბრალებლად ასველებდა.

თვალის დახამხამებაში ეზო დაცარიელდა, მხოლოდ კატორღელები და მათი ზედამხედველები დადარჩნენ. პარიზის ცნობისმოყვარეთ კარების ჩარდახს მიაშურეს თავშესაფარებლად.

წვიმა მაინც არ სცხრებოდა და კოკისპირულად ასხამდა. წვიმით დაფარულ ეზოში მარტო გატიტვლებული და სიცივისაგან აკანკალებული კატორღელები-ლა სჩანდნენ. მათ ხმამაღლა ყვირილის მაგიერ სამარისებურმა სიჩუმემ მოიცვა იქაურობა. სიცივისაგან ცახცახებდნენ, კბილები ერთმანერთზე ეხლებოდნენ, მათი გამხდარი ბარძაყები, მათი დაზარული წივები ერთმანერთს ეკვროდნენ; განსაცდელი იყო, როცა ადამიანი უცქეროდა, დაღებილ ტანზე როგორ იცვამდნენ წვიმისაგან განუწულ პერანგს, შარვალს, სერთუკს; ისე შიშველა ყოფნა უკეთესი იქნებოდა.

ცოცხალი სიმხიარულე მარტო ერთ მოხუცს შერჩენოდა. დასველებულ პერანგით ტანი გაიწმინდა და დაიყვინძა, რომ „ეს მათ პროგრამაში არა სწერია“, შემდეგ მუშტი ძაღლა აიშვირა და სიცილს მოჰყვა.

როცა სამგზავრო განისამოსი გადაიცივს, ოცი თუ ოცდაათი რიგრიგად ეზოს მეორე მხარეს წაიყვანეს, სადაც მიწაზე გაჭიმული თოკები იყვნენ მათთვის გამზადებულნი. კორდონი შესდგება გრძელი და მაგარი ჯაჭვისაგან, რომელსაც ყველა ორი ლაჭის სიგრძეზე მობმული აქვს სხვა, უფრო მოკლე, ჯაჭვები; ამათ ბოლოში აქვთ მობმული ბოქლომი, რომელიც ერთნაირის გასაღებით იღება და მოპირდაპირე წვერში კი რკინის ჯოხით იკეტება, რომელიც მთელ მგზავრობის დროს ტუსადს კისერზე აქვს ჩამოკიდული. როდესაც ეს კორდონი მიწაზედ არის გაშლილი, კაცს თევზის თხას გაგონებს.

ტყვეები ტალახში, წყლით დათარულ ეზოში დასხეს, ბორკილებიც გაუყარეს: შემდეგ ორმა კატორღელების მჭედელმა, რომელთაც ხელით საგარეული გრდემლი ჰქონდათ, ისე, ცივად, დაუჭედეს უზარმაზარი რკინის ჩაქუჩების დარტყმით. ამის მნახავი თვით გულქვასაც ფერი ეცვლებოდა. ყოველ დარტყმაზე ჩაქუჩისა, რომელიც მათ ზურგზე მიყუდებული ზინდანსა ხვდებოდა, ტუსადს ყბა საშინლად ეტლანებოდა; ერთი ბნელ გაუფრთხილებლად მოქნეული ჩაქუჩი თავის ქალას კაკლის ნაჭუქსავეთ გაუხეთქდა.

ამ მუშაობის შემდეგ ცოტა დასცხრენ. კაცს ჯაჭვების ჩხარა-ჩხური-და ესმოდა და, დროგამოშვებით, ყვირილი და მუნჯური ხმაურობა უკანჩამორჩენილთა ზურგზე დარტყმულ ჯოხებისა. ზოგი კიდევ სტიროდა. მოხუცთ ტანში ჟრუანტელი უვლიდა და ტუჩებს იკვნივდნენ. თავზარდაცემული ვუცქერდი ამ შესაბარ აჩრდილებს თავიანთ რკინის ჩარჩოში.

ამგვარად, ექიმის გაშინჯვას ზედამხედველების გაშინჯვა მოჰყვა, მათ შემდეგ - დაჭედვა. ამ წარმოდგენაში სამი მოქმედება იყო.

მშემ ხელახლა გამოაშუქა. გეგონებოდათ, ყველას სიცოცხლე ისევ დაუბრუნდაო. ელდანაკრავსავეთ კატორღელები ერთბაშად წამოდგნენ. ხუთი კორდონი ერთმანერთს გადაება და თანრის ჯოხს გარშემო შემოერტყა. ისე ტრიალებდნენ, რომ თვალს ებნელებოდათ. მემრე კატორღის სიმღერას მოჰყვნენ, მოაყოლეს ქუჩური ლექსები, ხან გულჩათხრობილ კილოზე, ხან მხიარულად და გიჟურად. ხან მიუნდომელი და გაუგებარ სიტყვებით არეული გულგამგმირავი კვილი და ხრინწიანი სიცილ-ხარხარი ისმოდა; შემდეგ გამძაგებული ტაშისკვრა, ჯაჭვები ტაკტზე ჩხარუნებდნენ და ბანს აძლევდნენ მათ სიმღერას, უფრო ყურთასმენის წამლებს, ვიდრე რკინის ჟღარა-ჟღური. ოდისმე კუდიანთა ღამის ნახვა რო მომენადინა, არ მოვიხლომებდი, რომ ამაზე უკეთესი ან უარესი ყოფილიყო.

ეზოში ერთი დიდი გობი შემოიტანეს, კატორღელების ზედამხედველმა ჯოხის ცემით მათ ცეკვა-თამაში შეანყვეტინა და ყველა გობს მოუსვა, რომელშიაც რაღაც აყროლებულ და ქონიან სითხეში მოტივტივებული იყო ბალახ-ბულახი. ყველამ შეხვრიტა.

როდესაც დანაყრდნენ, სითხის და შავი პურის გადანარჩენი ეზოშივე გადაჰყარეს და ისევ

ცეკვა-თამაშს მოჰყვნენ: ალბათ, ამ თავისუფლებით სარგებლობა იმ დაჭედვის დღეს და მის მომყოლ ღამეს შეეძლოთ.

ამ სურათს იგეთის ხარბის ცნობისმოყვარეობით, იგეთი გულდაკოდილი და დანაფებით ვუცქეროდი, რომ ჩემი თავიც ღამავინყდა. მათდამი თანაგრძნობა მთელ ტანში თავით-ფეხებამდე ჟრუანტელს მივლიდა, მათი სიცილი მღუღარე ცრემლით მატირებდა.

ჩემი ღრმა ოცნებობის დროს, ერთბაშად დავინახე, რომ ეს ბღაფილა გროვა შეჩერდა და გაჩუბდა. შემდეგ ყველამ ჩემი სარკმელისაკენ მიაპყრო თვალი. - დაპატიმრებული! დაპატიმრებული! - ყვიროდნენ ისინი და თანაც ჩემკენ იშვერდნენ თითხ; ყველა გაორვეცებულმა სისარულმა აიგაცა.

მე გავშეშდი.

არ ვიცი, საიდგან მიცნობენ ან როგორ მოვაგონდით.

გამარჯობა! გამარჯობა! - მიყვიროდნენ გამხეცებულის ხმით. ერთმა საუკუნო კატორღაგადაწყვეტილ ახალგაზრდათაგანმა, მობრწყინვალე და ტყვიისფერი სახის მექონმა, შურის თვალით შემომხედა და სთქვა: - მას რა უშავს, იგი ბედნიერია, ჩქარა სახრჩობელას ეღირსება! მშვიდობით, ძმობილო!

არ ვიცოდი, რა ხდებოდა ჩემს თავს, მართლა-და, მე მათი ამხანაგი ვიყავ.

გრევი ტულონის დად არს. მე კიდევ მათზე დაბლა მექონდა ბინა: პატივსა მცემდნენ. ტანმა ცახცახი დამინყო.

ჩემ სარკმელთან გაშეშებული, უძრავი, დამბლადაცემული ვიდექი. მაგრამ, როდესაც დავინახე, რომ ხუთი კორდონი დაიძრა წინ და ძმურის და თანაგრძნობის სიტყვებით მომმართეს; როდესაც მომესმა მათი ჭაჭვების გულგამგმირავი ჩხარა-ჩხური, მათი ღრგვინვა, კედლების ქვაზე მათი ფეხის ხმა, - ისე მეგონა, ეს ჩემი საზიზღარი საბნელო იერიშით უნდა აიღონ-მეთქი; საშინლად დავიღრიალე; რაც ძალა და ღონე მექონდა, გამმაგებული ჩემ კარებს მივეხალე; მაგრამ მათი ჩალენა და გარეთ გაქცევა ვერ ძალმეღვა: ბოქლომი გარედგან ჰქონდა დადებული, ვსცადე ჩამემტვრია, გაცოფებული ვყვიროდი. კატორღელების ხმა უფრო ახლო და ახლო მესმოდა. ისე მეგონა, მათი გადაშვლებილი თავები უკვე ჩემს სარკმელს მიუახლოვდნენ, სასონარკვეთილმა კიდევ უკანასკნელად დავიყვირე და უგრძნობლად ძირს დავეცი.

როცა გონს მოველ, უკვე დაღამებული იყო. ერთ დამტვრეულ ტახტზე ვინეცი; ჭრაქმა, რომელიც თაროზე ძლივსლა ბჟუტავდა, ჩემი ტახტის გვერდით ორი სხვა ტახტიც მაჩვენა. მაშინვე მივხვდი, რომ საავადმყოფოში დავეწვინეთ.

რამოდენიმე ხანს გაღვიძებული ვიყავი, მაგრამ არაბე ვფიქრობდი, არა მაგონდება რა, უუბედნიერესად ვრაცხდი თავს, რომ ლოგინში ვინეცი. თქმა არ უნდა, სხვა დროს საავადმყოფოს და საპატიმროს სანოლი ზიზღს მომგვრიდა; მაგრამ ახლა წინანდელი კაცი არ ვიყავი. ზენარი გამურულ-გახუნებული იყო, საბანი თხელი და დაფლეთილი; დომაკს თივის სუნი სდიოდა; აბა, ესენი რა სახსენებელია! ამ უხეშ ზენართ შუა ჩემს ტანს განცხრომით შეეძლო ყოფნა: ამ საბნის ქვეშ, რაც უნდა თხელი ყოფილიყო, ვგრძნობდი, რომ ძვლების გვინის ის აუტანელი სიციფე, რომელსაც ასე შევეჩვიე, მშორდებოდა. - მიმეძინა.

ხმაურობაზე გამომღვიძა; დღის სინათლე დამდგარიყო. ხმაურობა გარედგან ისმოდა: ჩემი ტახტი სარკმლის გვერდით იდგა და წამოვინე - გამეხედნა, თუ რა ხდებოდა.

სარკმელი ბიცეგრის დიდ ეზოში ვადიოდა. ეზო ხალხით იყო გავსებული; ორი წყება ვეგერანებისა აუარებელ ხალხ შორის ძლივს იცავდა ვინრო გზას, რომელიც ეზოში მიდიოდა. ამ ორად გაყოფილ ჯარისკაცების შორის კაცებით დატვირთული ხუთი ურემი ჯალ-ჯალით მიდიოდა: კატორღელები მიჰყავდათ.

ურემები დაუხურავნი იყვნენ. თითო კორდონს თითო ურემი ეჭირა, კატორღელები ერთმანეთს ზურგმეჭყეულები ურემის განაპირას ისხდნენ, საერთო ჯაჭვი, ურემის სივრცეზე გაჭიმული, ყველას აცალკევებდა, ჯაჭვის ბოლოს კატორღელების ზედამხედველი გატყნული თოფით ზებე იდგა. ყოველ ურემის დანჯღრევამე რკინას საშინელი ჩხარა-ჩხური გაუდიოდა და კატორღელების ჩამოკიდული თავი და ფეხები კანტურებდნენ.

წერილი წვიმა ჰაერს საშინლად ჰყინავდა და მათი ლურჯფერად ქცეული შარვლები ტანს ეკვროდა. მათ გრძელ წვერზე და მოკლე თმაზე წვეთები ჩამოსდიოდა; სახემ მკაცრი და შეუბრალებელი გამომეგყველება მიიღო; სიცივისაგან საცოდავად კანკალებდნენ და კბილებს ერთმანეთს ახლიდნენ. ამასთან, ყოველივე განძრევა და მიხვრა-მოხვრა შეუძლებელი იყო. ერთხელ მიბმული ამ ჯაჭვზე, კაცი ასოა იმ საშინელებისა, რომელსაც კორდონი ჰქვია და რომელიც ერთ კაცსავით ინძრევა. ყოველივე აბროვნება უნდა უარჰყო. კატორღის ბორკილი ყელში სასიკვდილოდ გიჭერს და, ვითარცა პირუტყვი, მოთხოვნილებანი და ჭამის მადა მხოლოდ დანიშნულ დროს უნდა იქონიო. ამგვარად, უძრავნი, უმეტესი ნაწილი ნახევრად ტიტველი, თავშიშველა და ფეხებჩამოკიდული - მათ 25-ის დღის სავალ გზას გაუდგნენ, ერთ და იმავე ურემზე დამჯდარნი, ერთ და იმავე ტანისსამოსით მკათათვის პაპანაქება მშესაც უნდა გაუძლონ და გიორგობისთვის ცივ წვიმასაც. გეგონებათ, ადამიანს, მსგავსად ჯალათისა, სწადის მზის ნახევარი თავის სამსახურში გამოიყენოს.

გარეშე მაყურებელთ და ურმებში მკდომარეთ შორის საშინელი მოსასმენი დიალოგი გაიმართა: ერთი მხარესაგან გინება ისმოდა, მეორესაგან მუქარა, და ორივე მხარესაგან წყევლა-კრულვა; მაგრამ უფროსმა ერთი ანიშნა და კატორღელების ცხვირპირზე ჭოხების წვიმა წამოვიდა და ყველაფერმა ის გარეგანი სიჩუმე მიიღო, რომელსაც „წესიერებას“ ეძახიან, მაგრამ თვალები კი შურისძიებით უელვარებდნენ და უბედურთ მუშტები მათსავე მუხლებს ეკვროდნენ.

ხუთი ურემი, ცხენოსანი ჟანდარმები და კატორღელების ქვევითი დარაჯები ბიცეცრის დიდ ალაყათის კარებს მიეთარნენ; მეექვსე ურემიც, დატვირთული ერთმანერთში არეულ ქვაბებით, გობებით და სათადარიგო ჭაჭვებით, უკან დაედევნა; რამოდენიმე, ყავახანაში დაგვიანებული, კატორღელების ზედაშედველნი გამოვიდნენ მათ დასანევად. ხალხიც გავიდა. მთელი ეს სურათი მოჩვენებასავით გაჰქრა. ურმების თვლების მძიმე ხმაურობა და ქვით მოკირწყულ ფონგებლოს ქუჩაზე მიმავალ ცხენების ფეხის ხმა ჰაერში იკარგებოდა და თანდათან სუსტდებოდა, ოდნავლა ისმოდა მათრახის დარცემა, ჭაჭვების ჩხარა-ჩხური, ღმუილი ხალხისა, რომელიც კატორღელებს გზას უწყევლიდა.

აი, აგეთია მათი მოგზაურობის დასაწყისი.

- აბა, რას მეუბნებოდა ჩემი ვეჭილი? კატორღაო! როგორ არა! უფრო ათასჯერ სიკვდილი, უფრო სახრჩობელა, ვიდრე კატორღა, უფრო არაფერი მინდა, ვიდრე ეს ჭოჯობეთი; ჯალათს უფრო ადვილად გაუშვებდი მოსაჭრელად თავს, ვიდრე კატორღის ჭაჭვს გავიყრიდი! კატორღა? ღმერთო ზეციერო!

XV

საუბედუროდ, უკეთ შევიქენ. მეორე დღეს საავადმყოფოდგან უნდა გავსულვიყავ. ისევ საბნელოში ამოყავ თავი.

კარგად ვარ! მართლა-და, ახალგაზრდა ვარ, სიმრთელე და ღონე არ მაკლია. ჩემს

ძარღვებში სისხლი თავისუფლად აღდგას; ყველა ასო ჩემს სურვილს მორჩილობს; საღი ვარ სულით და ხორციით, გაჩენილი ვარ ხანგრძლივი სიცოცხლისათვის! და ყველა ამასთან კი ერთმა სენმა შემბჰერო, სასიკვდილო სენმა, სენმა, კაცის ხელით ქმნილმა.

რაც საავადმყოფოდან გაველ, ერთმა გულგამგმირავმა ფიქრმა მოიცვა ჩემი არსება, რომელმაც ლამის გამაგიჟოს, ფიქრმა იმაზე, რომ იქ რო დავრჩენილიყავ, ეგების გაქცევა მომეხერხებინა. ექიმები, ეს „შემბრალელები დანი“, ჩემ მდგომარეობას თანაუგრძობდნენ. ასეთი ახალგაზრდა უნდა მოკვდეს და აგეთის სიკვდილით! მითხრეს, რომ ისინი, სანამ თავზე მადგნენ, დიდის გულმტკივნელობით მეკიდებოდნენ. ეჰ, საკვირველებავ! მაგრამ რა? ეს ხალხი, რომელიც ჰკურნავს, თქვენ ცხელებისაგან გარჩენენ და არა სიკვდილისაგან. ეს უკანასკნელი კი მათთვის ასე ადვილი იყო! ერთი კარი რო ღია დაეგოვებინათ! აბა მათ რა

დააკლდებოდათ?

ახლა კი არაფრის იმედი უნდა მქონდეს! ჩემ აპელაციას უკანვე დააბრუნებდნენ, რადგან ყველაფერი რიგზეა; მონძეებმა რიგიანი ჩვენება მისცეს, ვეჭილებმა რიგიანად ივეჭილეს, მოსამართლეებმა კანონიერად იმოსამართლეს! იმედი დაკარგული მაქვს, მხოლოდ თუ: არა, სიბრყველა! არაფრის იმედი! აპელაცია თოვს მიაგავს, რომელზედაც თქვენ ჩამოკიდებული ხართ და ჭურღმულს გადასცქერით, თქვენ გესმით, ეს თოვი როგორ თანდათან სწყდება, სანამ სრულიად არ განყდება. იმ სახრჩობელის დანასაც მიაგავს, რომელსაც გადმოსავარდნელად ექვსი კვირა უნდა მოუნდეს.

რომ მაპატიებდნენ? - მაპატიებდნენო! ვინ? რისთვის? როგორ? ჩემი პატივება ყოვლად მოუხერხებელია. მაგალითისთვის, როგორც ისინი ამბობენ, არ უნდა მაპატიონ.

სამი თეხის გადადგმა-ლა დამრჩენია: ბიცეტრი, საპატიმრო და სახრჩობელა.

XVI

როცა სავადმყოფოში ვიყავი, რამდენიმე საათის განმავლობაში ერთ თანჯარასთან ვიყავი ახლო მიმჯდარი მზესთან - იგი მაშინ ამოვიდა - ან, უკეთ, ვსტკებოლი მზის სხივებით, რომელთაც სარკმლის ჭვარედინი რკინა ჩემამდე უშვებდა.

მუხლებზე იდაყვდაყრდომილი ჩემი დამძიმებული თავი ხელებში მეჭირა, თეხები სკამის რკინაზე მქონდა მიბჯნული; ისე დავვარდი, ისე დავსუსტდი, რომ მოვილუნე და ჩემ ტანსვე დავეყრდნე, თითქოს მთელს სხეულში არც ძვალი შემრჩენოდეს და არც სახსარ- ძარღვები.

საპატიმროს გახრწნილი ჰაერი სულს საშინლად მიხუთავდა, კატორღელების ყვირილი ისევ ყურიდგან არ გამომდიოდა, ბიცეტრის საშინელ დაღლილობას ვგრძნობდი. მეგონა, რომ ღმერთი მონყალებას მოიღებდა ჩემზე-და - ერთ პატარა ჩიგუნიას მაინც გამომიგზავნიდა, სახლის სახურავის ბოლოზე შემოჭდებოდა და გალობით ნუგეშს მცემდა.

არ ვიცი, ჩემი ნაცვრა ღმერთმა შეისმინა თუ ეშმაკმა; მხოლოდ იმავე დროს, თანჯარასთან მშვენიერი ხმაურობა მომესმა, რალაც ჩიგზე უკეთესი მიგალობდა: 14 წლის ქალის წმინდა, უბინო და მორაკრაკე ხმა. როგორც სიზმარში, თავი მაღლა ავიწიე და ხარბად ვისმენდი მის სიმღერას, ნელი და სევდიანი კილო იყო; მგრედის მომგირალე და მწუხარე ლულუნს მიაგავდა, აი სიგყვებიც:

ღამე იყო... ბნელ ქუჩაში

სამი ვეშაპი ჟანდარმი

თავს დამეხვიო.

ჯერ მრავალი გამცხეს ყბაში,

მერე ბორკილი შემაბეს...

ეს რა შემემთხვაო?

არ შემიძლია გამოვხატო, რა ზომამდე მიაღწია ჩემმა სასონარკვეთილებამ. ხმამ ისევ განაგრძო:

პოლიციელიც მობრძანდა,

ახლა იმან დამაზილა

და წინ გამიძღვაო.

გზაზედ მეზობელი დამხვდა,

მეგობარი, ისიც ქურდი,

და გულს მომეშვაო.

* * *

ქურდ-ბაცაცავ - მეზობელო,

წადი და ჩემს ცოლს უამბე

რაც რომ შემემთხვაო.

ჩემი ცოლი, ჩემი გველი

გაბრაზდება და იკითხავს:

რა დააშაგაო?

* * *

უთხარ: კაცი მოგუალ გბაში,

ტანისამოსი გავაძერ:

რაც რამ ებადაო;

თვითონ ჩაფუალი მინაში...

მინა იყო, მინად იქცეს,

მე რად შემომხვდაო?!

* * *

ჩემი ცოლი - ჩემი გველი

ვერსალში გაეშურება,

ნახავს მეფესაო;

დაუჩოქებს, ი ცყავ-ჭრელი

თხოვნას მიართმევს,

შესტირებს: ნუ მართმევ ქმარსაო!

* * *

თუ მაპატივა მეფემა,

ჩემს ცოლს ოქროთი შევმოსავ,

ი ქაჯის კერძაო.

ხავერდის ქათიბს ჩავაცმევ,

ლალის ქოშებით ვატარებ

ჩემ ჭოჭოხეთსაო!

* * *

რას მაპატივებს!... შეუტევს;

„ნადი, მომშორდი აქედგან,

ნუნკო, თავხედოვო!

შენ ქმარს მე სამს ბოდს ვაჩუქებ,

ზედ თოკს - მისთვის ყელსახვევად...

აი, მის ჯილდოვო!..“

ბოლომდინ არ მომისმენია და მეგის მოსმენაც ვერ შემიძლო. ნახევრად გასაგები და ნახევრად დაფარული აზრი ამ საზიზღარ დრგვინვისა, ეს ბრძოლა ფირალისა ლამის დარაჯთან, ეს ქურდი, რომელიც მასა ხვდება და რომელიც თავის ცოლთან აჩქარებს, ეს საზიზღარი დასაქმება: „მე ერთი კაცი მოვკალი და დამიჭირეს“, ეს ქალი, რომელიც ვერსალში არბითურთ მირბის, და ეს „უდიდებულესობა“, რომელიც ბრაზდება და დამნაშავეს უქადის ათამაშოს იქ, „სადაც ფიცარი არის“, - ყველა ესენი იგეთ ნაზს კილოზე იგალობა, ეგეთი ტკბილი ხმით, რომ ნეგარებისაგან კაცს მიეძინებოდა! გული ჩამეთუთქა, გავშეშდი, არაქათი გამომეცალა. რა საზიზღარი იყო აგეთის ნორჩის ტუჩებისაგან აგეთ სიციყების მოსმენა. ყველა ესე ვარდზე ლოკოკინას ლორწოს მიაგავდა.

არ ძალმიძს იმის გამოთქმა, რასაც ვგრძნობდი; ერთ და იმავე დროს გული დამინწყულდა და მომეფხანა კიდეცა. საპატიმროს და კატორღის ენა, ეს სისხლით ნაპკურები და თან სასაცილო ენა, ეს გულგამგმირაფი იფიათა ახალგაზრდა ქალის ხმაზე შეხამებული, კეკლუცი გადასულა ბავშვის ხმიდამ დედაკაცის ხმაზე! ყველა ეს უფორმო და უხერხულად გადაბმული სიციყები, ნამღერები, მოქარგული, დამარგალიტებული!

ახ, რა შეუბრალებელი რამ არის საპატიმრო! იგეთ გესლს შეიცავს, რომ ყველაფერს სნამლაფს, ყველაფერს აჯკნობს; თვით 14 წლის ქალის სიმღერასაც! თუ იქ ჩიტუნია ნახეთ, ფრთებზე უსათუოდ ტალახი ექნება: იქ ლამაზ ყვაფილს მოსწყვეტავთ, უსუნებთ და საშინელი მერალი სული კი გეცემათ ცხვირში.

XVII - ახ, გაპარვა რომ შემიძლოს, რომორ გაპარვაში!

არა, როდი უნდა ვირბინო. ამით ყურადღებას მივიპყრობ და ჩემზე ეჭვს შეიტანენ. პირიქით, დინჯად ვაფივლიდი, თავი მალლა ანეული, სიმღერა-ლილინით. სადმე ძველ, მგრედისფერ, წითელზოლებიან ქულაჯასაც რო ვიპოვიდე, ჩემი საქმე მთლად გაიჩარხება. მიდამოს მებაღეებს სულ ყველას ამგვარად აცვიათ.

არკოლის მახლობლად, ერთი ჭაობის გვერდით, დიდი ტყეა, სადაც შეგირდად ყოფნის დროს, ყოველ ხუთშაბათს ამხანაგებითურთ ბაყაყების საჭერად მივდიოდით. აი, სალამოდლე მუდამ იქ დაფიმალებოდი ხოლმე.

ლამე დადგებოდა თუ არა, გზას განვავრძობდი. ვინსენში წავიდი. არა, მდინარე შემათფერხებდა. არაპაჟონში ვავსწევდი. - არა, უკეთესი იქნებოდა სენ-ჟერმის გზას დავდგომოდი ჰავრამდე, იქიდგან კი ინგლისში ამოვყოფდი თავს. - არ დავეძებ! ვთქვათ, ლონგეჟომოში მივედი, ვნახოთ, ჟანდარმი შემეჩხება; მომთხოვა პასპორტი. მაშინ წავიდა ჩემი საქმე.

- ეხ, სანყალო, ლამის ოცნებამ ვაგიტაცოს?! ჯერ, თუ კაცი ხარ, ეს სამი ადლის სისქე

კედელი დაამსხვრიე, რომელსაც შენ შეუპყრისარ! სიკვდილი! სიკვდილი!

წარმოვიდგენ, ჯერ ისევ სულ ბავშვი, როგორ მოველ აქ დიდი ჭების და შეშლილების სანახაუად.

XVIII

სანამ ყველა ამას ვსწერდი, ჩემს ლამპარს ფერი დაეკარგა, დღის სინათლემ სარკმელში შემოაჭყიტა; ეკლესიის საათმა 6 დაჰკრა.

ეს რაღას უნდა ნიშნავდეს? საგუსალოს უფროსი ჩემ საბნელოში შემოდის; ქუდი მოიხადა, მომესალმა, ბოდიში მოიხადა, თავის უხემ ხმას, რაც შეეძლო, ალერსიანი კილო მისცა და დამეკითხა, სადილად რას მოვითხოვდი.

თავით ფეხებამდე გამაჟრჟოლა. - დღეს ხომ არ უნდა გადაწყდეს ჩემი ბედი?

XVIII

სანამ ყველა ამას ვსწერდი, ჩემს ლამპარს ფერი დაეკარგა, დღის სინათლემ სარკმელში შემოაჭყიტა; ეკლესიის საათმა 6 დაჰკრა.

ეს რაღას უნდა ნიშნავდეს? საგუსალოს უფროსი ჩემ საბნელოში შემოდის; ქუდი მოიხადა, მომესალმა, ბოდიში მოიხადა, თავის უხემ ხმას, რაც შეეძლო, ალერსიანი კილო მისცა და დამეკითხა, სადილად რას მოვითხოვდი.

თავით ფეხებამდე გამაჟრჟოლა. - დღეს ხომ არ უნდა გადაწყდეს ჩემი ბედი?

XIX

ღიას. დღეს!

თვით საპაციმროს უფროსმა მინახულა. მკითხა, რითი შეეძლო ვესიამოვნებინე და გამოსადეგი ყოფილიყო, სურვილი გამოაცხადა შეეგყო, მასზე ან მის ხელქვეითებზე გაჯავრებული ხომ არ ვიყავ, გამომკითხა როგორა ვარ, ღამე როგორ გავატარე; გამოთხოვების დროს „ბაგონიც“ კი დამიძახა.

XX

საპატიმროს უფროსს არა სჯერა, რომ მე მასზე ან მის ხელქვეითებზე მომდურავი ვიყვე. იგი მართალია, - ჩემთვის უარესი იქნებოდა, რომ ჩივილი დამენყო, მათ თავისი მოვალეობა აღასრულეს, მე კარგად შემიძახეს; გარდა ამისა, მოსვლა-წასვლის დროს ზრდილობიანად მომეპყრნენ. ნუთუ კმაყოფილი არ უნდა ვიყვე?

ეს კეთილი უფროსი, თავის გვბილი ღიმილით, მისი ალერსიანი სიგყვა-პასუხი, მისი თვალეზი, რომელნიც თან გელაქუცებიან და თანაც სამარეს გითხრიან, მისი ახმახი და ფართო ხელეზი - ყველა ესე განხორციელებული საპატიმროა, ბიცეგრია - კაცად ქცეული.

ჩემს გარშემო ყველაფერი საპატიმროა; საპატიმრო ყველანაირ სახით მეხატება, მეხატება კაცის სახეში ისე, როგორც საბნელოს სახეში მეხატება.

ეს კედელი ქვისაგან აგებული საპატიმროა; ეს კარი - ხისგან გაკეთებული საპატიმროა; ეს დარაჯნი - ხორცი და ძვლისაგან წარმომდგარი სახეა საპატიმროსი.

საპატიმრო რალაც საშინელი არსების მსგავსია, სრული, განუყოფელი, ნახევარი სახლი და ნახევარიც აღამიანი. მე მისი ლუკმა ვარ; იგი მე მჩეკავს, მარყევს ყველა თავის სახსრით; იგი მე მამწყდევს თავის გალიბულ კედლებში, მკეცავს თავის რკინის ბოქლომით და უფროსივით თვალყური ჩემზე უჭირავს.

აჰ! სანყალო ჩემო თავო, რა უნდა გადამხდეს თავზე? რა უნდა მიყონ?

XXI

ახლა კი დამშვიდებული ვარ, ყველაფერი მორჩომილია, მორჩომილია საბოლოოდ. ახლა გამოვერკვიე იმ სულიერ მღელვარებისაგან, რომელშიდაც დირეგტორის მოსვლამ ჩამაგდო.

ვინაიდგან, უნდა გამოვკყდე, იმედი კიდევ მქონდა. ახლა კი, გმადლობ უფალო, არაფრის იმედი მაქვს.

აი, რა მოხდა:

როდესაც საათმა 7-ის ნახევარ დაჰკრა, - არა ეს მანამდე იყო - ჩემი საბნელოს კარი განიღო. ერთი თმაგადათეთრებული მოხუცი, ყავისფერსერთუკიანი, შემოვიდა. თავის სერთუკი გაიღელა, ანათორა და პერანგის საყელო დავინახე. მღვდელი იყო.

საგუსალოს მღვდელი იყო, და უბედურების მომასწავებელიც კიდევ ეს იყო.

გულკეთილის ღიმილით ჩემს პირდაპირ ჩამოჯდა, მეძრე თავი დააქნია და ზეცისაკენ, ე. ი. ჩემი საბნელოს ჭერისაკენ ამართა. ყველაფერს მივეხვდი. - შვილო ჩემო, - მითხრა მან, მზადა ხართ?

- არ მოემზადებულვარ, მაგრამ მზად კი ვარ, - ჩაუარდნილის ხმით ვუპასუხე.

ამასობაში სახე ამემღვრა, ერთბაშად ცივმა ოფლმა მთელ ტანზე დამასხა. ვიგრძენი, რომ შუბლი მისივდებოდა, ყურებს კივილი გაჰქონდათ.

სანამ მე, მიძინებულსავით, სკამზე ვგრიალედი, კეთილი მოხუცი რაღაცას ლაპარაკობდა; მე ასე მომეჩვენა, და, როგორც ახლა მაგონდება, ტუჩებს აცმაცუნებდა, ხელებს იქნევდა, თვალებს აცეცებდა.

კარი ხელახლა შემოიღო. გასაღების ხმაურობამ მე უგრძობელ მდგომარეობისაგან გამომიყვანა, ხოლო მღვდელს ლაპარაკი შეანყვევინა. შავ ტანისამოსში ვიღაც დიდი კაცის მსგავსი ღირეკტორის თანხლებით თავს დამადგა და მდაბლად სალაში მომცა. ამ

კაცს მსათლავებელ რაზმის მსგავსად სახეზე რაღაც ოფიციალური მწუხარება ეხატებოდა. ხელში დარგვალეხული ქალაღი ეჭირა.

- ბატონო, - მომმართა მან ზრდილობიანის ღიმილით, - მე პარიზის სასახლის კართუხუცესი ვარ. პატივი მაქვს, გარდმოვცეთ მთავარ-პროკურორს დასაქმება.

პირველმა შიშმა გამიარა. მთელი ჩემი გონება მოვიკრიფე.

- მაშ ის მთავარ-პროკურორი იყო, რომ ასე აუცილებლად თხოულობდა ჩემს თავს, - ვუთხარი მე. - ჩემთვის დიდი პატივია, რომ ისა მწერს. იმედი მაქვს, რომ ჩემი სიკვდილი მას დიღად ასიამოვნებს; ვინაიდგან, ჩემთვის ძნელი წარმოსადგენია, რომ ამას (სიკვდილს) იგი ისე ესწრაფვოდ, და ახლა მას გულგრილად მიეგებს.

ყველაფერი ესე გავათავე და გულმაგრად მიემართე: - წაიკითხეთ, ბატონო!

მანაც ერთი რამ გაჭიანურებულის კითხვა დაიწყო, ყოველ სტრიქონს გალობით ათაუებდა, და ყოველ სიგყვის შუა-ალაგას მხრებს იბზეკდა. ეს ჩემი უკან დაბრუნებული აპელაცია იყო.

როცა ბოლომდე წაიკითხა, დასძინა: - ჩამოხრჩობა დღეს იქნება გრეგზე - ეს სიგყვა ისე წარმოსთქვა, რომ მარკუბდაკრულ ქალაღდებისთვის თვალი არცკი მოუშორებია. - სრულ მ-ის ნახევარზე საპატიმროში წავალთ, ჩემო ძვირუასო ბატონო, კეთილ ინებეთ ჩემი უკან გამოყოლა.

რამოდენიმე ხნის შემდეგ მას ყურს არც კი ვუგდებდი. ღირეკტორი მღვდელთან

ლაპარაკობდა; მას კი თვალები თავის ქალღმერთებზე დაეშტერებინა; მე კი ნახევრად შემოღებულ კარებს ვუყურებდი. ახ! სისაძაგლევ! 4 თოფიანი დარაჯი კარზე იდგა! კართუხუცესმა ახლა კი შემომხედა და თავის წინადადება განიმეორა.

- როდესაც გნებავდეთ, - ვუბასუხე მე. - მე თქვენს განკარგულებაში ვარ! თავი დამიკრა და მითხრა: - ნახევარ საათს უკან შემოვალ.

ყველამ მარტოკა დამტოვა.

ღმერთო ჩემო, ერთი რამ საშუალება მაინც იყოს! რაიმე საშუალება! მეტი ჯანი არ არის, უნდა გავიპარო! უნდა, უსათუოდ უნდა! ახლავე! კარებიდგან, სარკმელიდგან, ბუხრიდგან! საიდგანაც უნდა იყვეს, ბოძებს კი უნდა მოვაშორო ჩემი ტანი.

ოხ, ღვთის რისხვავ, წმინდა გიორგის ლახვარო! მთელი თვეებია საჭირო, რომ ეს კედლები კარგის იარაღით გაფხვრიტო, და მე კი, არც ლურსმანი მაქვს, და არც ერთი საათი დრო!

XXII - საპასუხი

აი, განჩინების თანახმად, კიდევ „გადაყვანილი ვარ.“ მაგრამ ჩემი მოგზაურობა ღირსია დავთვალო, რამდენი დრო მოინდომა.

საათმა 8-ის ნახევარი დაჰკრა, როცა კართუხუცესი ხელახლა ჩემს საბნელოში თავს დამადგა. - ბატონო, მე თქვენ გიცდით, - მითხრა მან.

მახლას, მარტო ის არ მიცდიდა!

წამოვდექი, ერთი ნაბიჯიც წავდგი; მეგონა მეორედ ფეხს ვერ მოვიცლი-მეთქი, თავი დამძიმებია, ფეხებიც დამსუსტებია. მაინც სიარული მოვახერხე და ღინჯად გავყევი.

საბნელოდგან გასვლამდე იქაურობას ერთხელ კიდევ გადავაავლე თვალი. - თურმე, ჩემი საბნელო შემყვარებია. - შემდეგ ცარიელი და ღია დავსტოვე, რაიცა ყველა საბნელოს რაღაც ახირებულ სახეს აძლევს.

მაგრამ ასე ცარიელი დიდხანს არ დარჩება. როგორც მეკარემ მიაძხო, ჩემი ალაგი ამაღამ ერთმა გუსაღმა უნდა დაიჭიროს, რომელიც, სადაც არი, უნდა გაასამართლოს.

დერეფნის კარებთან მოძღვარიც წამოგვეწია. ის იყო, საუბმე ეჭამა.

საბნელოდგან გამოსვლაზე ზედამხედველმა მხურვალედ ხელი ჩამომართვა და ჩემს ამაღას ოთხი თოფიანი ჯარისკაციც მიუმატა.

საპატიმროს კარებთან ერთმა მომაკვდავმა მოხუცმა დამიყვინა: „ნახვამღე“!

ეზოში გავედით. ჰაერი ჩავისუნთქე; საუცხოვოდ მეამა.

გაშლილ ჰაერზე დიდხანს არ გვივლია. პირველ ეზოში ცხენშებმული ურემი გვიცდიდა; იგივე ურემი იყო, რომლითაც პირველად მომიყვანეს: მსგავსად კაბრიოლეტისა, გაგრძელებული რამ იყო, შუაში იგეთი ხშირი რკინის მავთულით იყო გაყოფილი, გვერდებოდათ, ყასნალით ნაქსოვიაო. ორივე განყოფილებას თითო კარი აქვს, ერთს წინიდგან და მეორეს უკნიდგან, ყველაფერი კი ისე გამურული, გაშავებული და დამგვრიანებული იყო, რომ, მასთან შედარებით, ღარიბების დასამარხი საკაცე ხელმწიფის ეტლი იყო.

სანამ ორთველიან კუბოში ჩამანვენდნენ, მთელ ეზოს თვალი გადავაუვლე; ეს იყო ერთი იმ სასონარკვეთილი შეხედვათაგანი, რომლის წინაშე თვით ქვის კედელი ვერ მაგრდება და სკდება.

ხეებით გაშენებულ პატარა მოედანის მსგავსი ეზო მაყურებლებით ახლა უფრო გავსილა, ვიდრე კატორღელების ნაყვანის დროს. ახლავე ხალხი შეგროვილა!

როგორც კატორღელების ნაყვანის დღეს, შემოდგომის წვიმა მოდიოდა. წვრილი და გამყინავი, რომელიც ამის წერის დროსაც მოდის, რომელიც მთელი დღე არ შესწყდება, და რომელიც თვეზე მეტი გაგრძელდება.

გზები გადათხრილნი იყვნენ, ეზო ტალახით და წყლით სავსე. სიამოვნება მქონდა ეს ხალხი ამ ტალახის მზელაჟი მენახა.

ჩვენ ურემზე დავსხედით, კართუხუცესი და ერთი ჟანდარმი - წინა განყოფილებაში, მოძღვარი, მე და ერთი ჟანდარმიც უკანაში ვიყავით. ოთხი ცხენოსანი ჟანდარმი ურემის გარშემო მოგვედგა. ამგვარად, მეეტლეს გარდა, რვა კაცი ერთ კაბე იყო მიჩენილი.

როდესაც ურემზე ავდიოდი, ერთმა დედაკაცმა წამოიძახა: „ბორკილებს კიდევ ეს მირჩვენია!“

მე თანახმა ვარ. ეს სანახავი უფრო ადვილად, ერთი თვალის გადავლებით ინახვება; ადვილი მისანვლოდია. ეს უფრო ადვილი და კარგიცაა. არაფერი გართობს. მარტოდ-მარტო ერთი კაცია, და ამ კაცისთვის იმდენივე აურზაურია ატეხილი, რამდენიც ყველა კატორღელებისთვის ერთად იყო. მხოლოდ ეს ისე გადახლართული არ არის; ეს გასქელებული სითხეა უფრო სურნელოვანი.

ურემი დაიძრა. ბიცეტრის ალაყათის კარების თალთან გასვლაზე მიყრუებული ხმა ამოიღო, შემდეგ ხეივანზე გავიდა; მძიმე ჭის-კარი მის უკან მიხურულ იქმნა. მთელი ჩემი

არსების გაშეშებას ვგრძნობდი, მსგავსად საღათას ძილში ჩავარდნილ კაცისა, რომელსაც არც განძრევა შეუძლია, არც ყვირილი, და რომელსაც დასათვლავება კი ეყურება. მღუმარედ ყურს ვუგდებდი თოსტის ცხენების კისერზე ჩამოკიდებულ ზარების ტაკტზე და სლოკინივით წკარა-წკურს, რკინაშემოვლებულ ურმის თვლების ქვით მოკირწყლულ ქუჩებზე რახა-რუხს, ან ურმის ნჯღრევას, როდესაც მისი თვალები ჩაღრავნილ ადგილს ჩავარდ-ამოვარდებოდნენ, ჟანდარმების ცხენების ფეხის ხმას, მეეგლის მათრახის ტკაცა-ტკუცს. ყველაფერი ეს ისე მიჩვენებოდა, თითქოს გრიგალი სადმე მიმაქროლებდაო.

ჩემს პირდაპირ რკინის კედელში პატარა ჯუჯრუტანა იყო გამოჭრილი, ჩემი თვალები უნებურად ბიცეგრის შესავალ კარებში ზემოთ ნარწერას დაამტვრდნენ: „მოხუცო თავშესათარი“.

- შეხე, - წამოვიძახე, - თურმე იგეთებიც არიან, რომელნიც აქ ყოფნაში კიდევაც ბერდებიან.

და, როგორც ძილ-ღვიძილში მყოფობის დროს, ჩემს სიმწარისაგან დამძიმებულ თავში ამ აზრს ყველა მხრივ დაუკუკვირდი. ერთბაშად ურემმა ხეივნიდგან დიდ ქუჩაში გადაუხვია და ჩემ თანჯრიდგან სულ სხვა სანახავს წაგანყდი. პარიზის ბურუსში ცისფერი და ნახევრად გახუნებული პარიზის ღვთისმშობლის ეკლესია წარმომიდგა თვალწინ. ერთბაშად ჩემი გონებაც სხვა სანახავზე გადავიდა; ურემისებრ მანქანად ვიქცევი. ჩემს თავში ბიცეგრზე ფიქრის შემდეგ ღვთისმშობლის ეკლესიაზე ფიქრმა დაიჭირა ადგილი. - კოშკზე მყოფნი კარგად ნახავენ, სადაც არის დროშა, - გიჟურის ღიმილით ვუთხარი ჩემ თავს.

მე მგონი, მოძღვარმა ამ დროს დაინყო ლაპარაკი; მის ნათქვამს მე მოთმინებით ვუსმენდი. ურმის თვალების რახა-რუხი, ცხენების ფეხის ხმა, მეეგლეს მათრახი უიმისოდაც ყურში მიბჟუოდა. ესეც ერთი ხმით მეტი!

ამ ერთგვარ სიტყვების წვიმის ყურისგდება, შადრევანის ღუღუნისებრ, ჩემ ფიქრებზე მიმაძინებლად მოქმედებდა; ჩემს წინ ერთი-ერთმანეთზე იცვლებოდნენ სულ სხვადასხვა, სულ ერთი და იგივე სიტყვები, როგორც გრძელი შარავნის გაყოლებებზე ახალმოზრდილი თელა. ამ დროს წინა განყოფილებაში მჯდარ კართუხუცესის ბოხმა და მოსხეპილმა ხმამ გამომადგოდა. - აბა, მამაო მოძღვარო, - წამოვიძახე მან თითქმის მხიარულის კილოთი, - ახალს რა იტყვი?

და ამ ლაპარაკის დროს მღვდელს მიუბრუნდა.

მოძღვარმა, რომელიც შეუნყვეტლივ მე მელაპარაკებოდა და რომელსაც ურმის ხმაურობამ ყურთასმენა წაუღო, არა უპასუხა-რა.

- ეი, ეი! - ყვიროდა ხმაამაღლებით კართუხუცესი, რომ თავისი ხმით ურმის ჯახა-ჯუხისათვის გადაეჭარბებინა: - შე დასამტვრევო ურემო!

მართლა რომ დასამტვრევი! მან ისევე განაჯრძო:

- ეჭვი არ არის, ურემი გვიშლის; კაცს ვერას გააგონებ. რა მინდოდა მეტყვა? მამაო, სიკეთე მიყავით, ერთი მომაგონეთ, რის თქმა მნადლა? - მართლა! პარიზის დღევანდელი ახალი ამბავი იცით?

მე ტანში გამაყრუოლა, თითქოს ჩემზე ყოფილიყოს რამე.

- არა, - მიუგო მღვდელმა, რომელმაც, როგორც იყო, ახლა კი გაიგონა, - დრო არა მქონდა დილის გაზეთები გადამეთვალყურებინა: თუ რამე არის, ამ საღამოს წავიკითხავ. როცა, როგორც დღეს, მთელი დღე საქმეში ვარ გართული, მეკარეს დავაბარებ, ჩემი გაზეთები შემინახოს, და დაბრუნებისას ვკითხულობ ხოლმე.

- ეიო, როგორ შეიძლება, თქვენ არ იცოდეთ ეს, - უთხრა კართუხუცესმა. - პარიზის ახალი ამბავი, დილის ამბავი!

სიტყვა მე ვითხოვე: - მგონი, მე ვიცი. კართუხუცესმა შემომხედა: - თქვენ! მართლა?

- მაშ, აბა თქვით, თუ იცით?

- დიდი ცნობისმოყვარე ყოფილხართ! - ვუთხარი მე.

- რათა, ბატონო? - მიპასუხა კართუხუცესმა. - ყველას თავისი მსჯელობა აქვს პოლიტიკაზე. მე ღრმად დარწმუნებული ვარ, რომ თქვენც თქვენი მსჯელობა გაქვს. რაღაც შემეხება მე,

სრულიად იმ აზრის მომხრე ვარ, რომ ააღორძინონ ნაციონალური გვარდია. მე ჩემი კომპანიის სერჟანტი (უფროსი) ვიყავ, და, გარწმუნებთ, სასიამოვნო ხელობაცაა.

სიტყვა შევანყვეტინე: - მე არ მეგონა, რომ საქმე ამაში იქნებოდა.

- მაშ, სხვა რა ახალი ამბავი იცით?

- მე სულ სხვაზე ვამბობდი, რომელზედაცვე დღე მთელი პარიზი ლაპარაკობს. ბრიყვი როდი მიხვდა; ცნობისმოყვარეობა უფრო გაუორკვეცდა.

- მაშ სხვა ამბავია? სად გაიგეთ. რაზეა, გთხოვთ, ჩემო საყვარელო ბატონო? მამაო, თქვენ ხომ არ იცით. თქვენ ჩემზე ჩქარა ხო არ იგებთ ახალ ამბებს? აბა, ერთი გამაგებინეთ, უძორჩილესადა გთხოვთ, რაშია საქმე? როგორც ხედავთ, ახალ ამბების შეგცობა ძალიან მიყვარს; ყველაფერს ბატონ თავმჯდომარეს ვუამბობ და გაერთობა ხოლმე.

კიდევ ათასი რამ წამოროშა! ხან მღვდელს მიუბრუნდებოდა, და ხან მე; მე კი მარტო მხრებს ვიწვედი.

- მე იმაზე ვფიქრობ, - მიუგე მე, - რომ ამაღამ ვერ ვიფიქრებ.

- ააა, ეგ არის? - მითხრა მან. - ამან ასე როგორ დაგაძმარათ? ბატონო ვასტენო, თქვით რამე, და!

მემრე, სიხუმის შემდეგ: - ბატონო პაპავიანი გავაცილე; წავის ქუდი ეხურა და სიგარასა სწევდა. რაღცა შეეხება როშელის ახალგაზრდობას, მარტო ერთმანეთთან აქვთ ბაასი, მაგრამ, ღმერთო ჩემო, რამდენს ლაპარაკობენ!

კიდევ სიხუმე, და ისევ განაგრძო:

- ნამდვილი გადარეულნი, ენთუზიასტები იყვნენ! იგეთი სახე ჰქონდათ, რომ თითქოს ქვეყანა ფეხებზე ჰკიდიათ, უკაცრაული მოხსენებაა. თქვენ კი, ახალგაზრდა კაცო, გარწმუნებთ, მეგისმეტად დაფიქრებულხართ.

- ახალგაზრდა კაცო, - ვუთხარი მე, - ჰმ. მე თქვენზე მოხუცი ვარ; საათის ყოველი ჩარევი ერთ წელზე მახერებს.

პირი მომარიდა, მერე რამოდენიმე ხანი ბრიყულად მიყურებდა და მასხარად ამიგლო.

- რაო, ხუმრობის გუნებაზე ხომ არა ხართ? ჩემზე უხუცესი! მე თქვენ პაპად შეგფერთ.

- სრულიადაც არ მეცინება, - მძიმედ ვუთხარი მე. ჭიბიღვან თავის სათამბაქო ამოიღო.

- მიირთვით, ბატონო, გული ნუ მოგივათ; კარგი ბურნუთია, ცუდად ნუ მახსენებთ.

- ფიქრი ნუ გაქვსთ, კიდევაც რო გავზრადღე თქვენზე, ჩემი გაზრადღება ხანსაკლული იქნება.

მის მონოლოგულ სათამბაქოს წინ რკინის მავთული დაუხვდა, რომელიც ჩვენ გვაცალკევებდა. ურემი ძალზე შეინძრა, სათამბაქო მავთულს მიეხალა, ხელიღვან გაჰვარდა და მთელი ბურნუთი ჟანდარმს ფეხზე დაეყარა.

- ახ, შე ცილო ყაფაზავ! - დაიყვირა კართუხუცესმა. ჩემსკენ იქცია პირი.

- აბა, უბედური ვარ, მა რა ვარ, მთელი ჩემი ბურნუთი დამეხნა!

- მე თქვენზე მეტიც დამეკარგა, - მიუგე ღიმილით.

კბილების კრაჭუნით და ბუტბუტით დაპნეულ თამბაქოს აკრეფა დაუნყო: - ჩემზე მეტი! სიტყვის თქმა ადვილია, პარიზამდე უთამბაქოდ ყოფნა! საშინელებაა!

ამ დროს მღვდელმა შეძლებისამებრ ნუგეში სცა, და არ ვიცი, ფიქრებით ვიყავ გატაცებული თუ როგორ, და ისე კი მგონი, რომ მისი ნუგეში გავრძელებას შეადგენდა იმ მოძღვრებისა, რომლის დასაწყისი მე უკვე მოვისმინე. თანდათან მღვდელმა და

კართუხუცესმა ბაასი გააბეს; მე კი მათ თავი დავანებე და ჩემ თავზე დავინყე ფიქრი.

პარიზის დასაწყისამდე სანამ მივდიოდით, ათასნაირ ფიქრებში ვიყავი გართული, მაგრამ პარიზის ნახვამ ჩვეულებრივზე უფრო აურზაური ამიგვხა თავში.

ჩვენი ურემი ერთხანს საბაჟოს წინ გაჩერდა. ქალაქის სამძღვრის დარაჯთ თვალი გადაგვაფლეს. დასაკლავი ხბო ან ცხვარი რო ყოფილიყო, ბაჟი უნდა მიეცათ; მაგრამ კაცის გატარებაზე ფულს არ ახდევინებენ; ისიც გავიარეთ.

ბულვარს გავცილდით თუ არა, ცხენებმა გაგვაქროლეს სენტ-მარსოს და ციგეს თობურგების დაძველებულ და დახორხილ ქუჩებზე, რომელნიც ფუტკართ ფიჭვივით ათასნაირად მიიკლაკნ-მიიყოფებიან. ამ ქვით მოფენილ შუშაბანდებზე ჩვენმა ურემმა იგეთი ღრიანცელი ასცეხა, რომ გარეშე იმის მეტი კაცს არა ესმოდა რა. ჩემს ჯუჯრუტანიდგან გავიხედებოდი თუ არა, თვალწინ ქუჩაზე ჩემ საყურებლად შევროვილი ხალხი მელანდებოდა, ქუჩის პატარა ბიჭები კი ჩემ ურემს კვალს მოსდევდნენ. ხანდისხან ჯვარედინ ქუჩაზე ძონძებში გახვეული ქალი ან კაცი გამირბენდა თვალწინ. ხელში დაბეჭდილი ქალაღდის ფურცლები ეჭირათ, რომელთ შესახებ გამვლელ-გამომვლელთ ცხარე ბაასი ჰქონდათ და პირს ისე აღებდნენ, თითქოს დიდ რამ საგანის შესახებ აქეთო ბჭობა.

პარიზის საათმა 9-ის ნახევარი დაჰკრა, როცა ჩვენ საპატიმროს ეზოში შევედით. დავინახე თუ არა ეს უზარმაზარი კიბე, შავი ნიში, გულგამემირავი სარკმელები - გავშეშდი. ურემის გაჩერებაზე, მეგონა, გულისცემაც შემინყდა-მეთქი.

უკანასკნელი ღონე მოვიკრიფე; კარი ელვის სიჩქარით გაიღო; ისევ მიმავალ ურმიდგან ჩამოვხტი და ჩქარის ნაბიჯით ორ რაზმ ჯარისკაცთ შორის კარებისაკენ გავეჭანე. ჩემ სანახავად უკვე დიდძალ ხალხს მოუყრია თავი!

XXIII

სანამ სასამართლოს მოაჭირბე მივდიოდი, ჩემ თავს თავისუფლად და თავისნებაზე ვგრძნობდი; მაგრამ ყოველივე ჩემი გაბედულობა გაქრა, როცა ჩემს წინაშე დაბალი კარები გააღეს, შიდა ვინრო გასაუვალი, ჰაერს მოკლებული გრძელი მოაჭირი, სადაც მხოლოდ ისინი შედიან, ვინც აპატიმრებს და ვისაც აპატიმრებენ.

კართუხუცესი არა მშორდებოდა. მღვდელმა კი ორი საათით თავი მიმანება: საქმეები გამოუჩნდა.

შემიყვანეს ღირეკტორის სამუშაო ოთახში, რომელსაც კართუხუცესმა ჩემი თავი ჩააბარა. ღირეკტორმა სთხოვა ცოტა დაეცადა, სანამ ახალ „ნადირს“ მოიყვანდნენ მოსული ურემითვე ბიცეგრში გასაგზავნად. თქმა არ უნდა, დღევანდელი გასამართლებული იქნება, ამაღამვე იმ თივის კონაზე უნდა დანჯეს, რომელიც მე ვერ გამიცვეთია, - კეთილი, - უთხრა

ღირეკტორს კართუხუცესმა, - ცოცა ხანს ღაგიცლით; ორ საქმეს ერთად გავარჩევთ, ამაზე უკეთესი რაღა იქნება.

ღირეკტორის დაბრუნებამდე, მის ოთახის გვერდით ერთ ოთახში დამტოვეს. ოთახი მაგრად გადამირაზეს და მარტო დაურჩი.

არ ვიცი რაზე ვფიქრობდი, არც ის ვიცოდი, რამდენ ხანს ვიყავ აქ; უცბად მოსხევილმა და გიჟურმა სიცილმა, რომელიც ჩემ ყურს ახლო გაისმა, ოცნებისაგან გამომათუხიზლა.

შიშით აკანკალებულმა ავიხედე. თურმე ამ საბნელოში მე მარტო როდი ვყოფილვარ:

ჩემთან შუა ტანის - ასე 50-ის წლის კაციც ყოფილა; წელში მოხრილი, პირისახეზე საეჭვო რამ ეხატებოდა; პირისახეზე მწარე ღიმი უკრთოდა; ბინძურ, დაკონკილ ტანისამოსში იყო, თითქმის შიშველა, - ერთი სიტყვით, საზიზღარი შესახედაობა რამ იყო.

ასე მეგონა, კარი თავისით შემოიღო და ეს კაცი ჩემ შეუმჩნეველად შემოძვრა. რა კარგია, სიკვდილიც ასე მოვიდოდა!

უცნობი კაცი და მე რამოდენიმე ხანს ერთმანეთს დავაშტერდით: იგი ისევ იცინოდა, რომელიც უმაღლ ხრინის მიაგავდა, ვიდრე სიცილს; მე კი თან გაცნობილი ვიყავ და თანაც ნახევრად შემკრთალი.

- ვინა ხართ? - ბოლოს, როგორც იყო, ვკითხე.

- სასაცილო კითხვა! - მიპასუხა. - ერთი თავგებულაღებული.

- თავგებულაღებული? ეს სიტყვა რასა ნიშნავს? ჩემმა კითხვამ მხიარულება გაუორკვეს.

- ეს იმას ნიშნავს, - მითხრა მან მომეცხულის ხარხართ, - რომ როგორც შენ ექვსი საათის შემდეგ, ისე მე ექვსი კვირის შემდეგ სააქაოს მოშორებული ვიქნები. აბა, ახლა ხომ გაიგე?

მთლად გავუთითრდი, თმა ამებურძვნა: მეორე ტუსალი ყოფილა, ღღეს გასამართლებული, რომელსაც ბიცეტრში უცდიან და რომელიც ჩემი მოალაგე უნდა შეიქმნეს.

მან ისევ განაგრძო:

- აბა, რად გინდა? აი, ჩემი თავგარდასავალიც: მამაჩემი ქურდი იყო; ძალიან ვწუხვარ, რომ ერთ ღღეს ჯალათმა თავისი ყელსახვევი მის ყელს მოხვია. ის იმ ღროს იყო, როცა, ღვთის წყალობით, სახრჩობელა მეფობდა; ექვსი წლისას უკვე ღედ-მამა არა მყავდა. ზაფხულობით ქუჩის განაპირას მგვერსა ვქექდი, რომ გამვლელს ერთი კაპიკი გადმოეგდო; ზამთრობით გაყინულ ქუჩებზე დავძრწოდი და სიცივისაგან დაძრულ თითებს ვუბერავდი, რომ გამეთბო; ჩემ

შარვალიდგან ტანის ხორცი მიჩანდა; რვა წლისამ ხელები დავისმარიე: გამვლელს ხან ჯიბეს დაფუცარიელებდი, ხან შალს მოვპარავდი; ათი წლისა უკვე კინტო-ბიჭი ვიყავ. შემდეგ სხვებსაც ვავეცან; ჩვიდმეტი წლისას უკვე გამოხენილი ქურდის სახელი მქონდა დავარდნილი. ღუქნებს ვსტეხდი, ყალბი გასაღებების კეთება ვისწავლე; შემიპყრეს. რადგან სრულწლოვანი ვიყავი, კატორლაში მუშაობა გადამიწყვიტეს. კატორლა ძალიან ძნელი რამ ყოფილა: ხმელ ფიცარზე წოლა, შავი პური, მღვრიე წყალი, ბარბაზნის ყუმბარის თრევა, რომელიც არავისთვისაა გამოსადეგი; უწყალოდ ჯობის ცემის ატანა, გახურებულ მზის ქვეშე ყოფნა. ამასთან თმაც გამპრიჭეს, და მერე, რა მშვენიერი ნაბლისფერი თმა!.. რა უნდა მექნა! ვადაც გავათავე; 15 წელი ძნელი გასაძლები ყოფილა! 32 წელი შემისრულდა; ერთ მშვენიერ დილას წასასვლელი გზის ბილეთი მომცეს და მასთან 15 მანეთი ფული - ჩემი ქირა 15 წელი კატორლაში ყოფნისა, - დღის განმავლობაში 16 საათს მამუშავებდნენ, თვეში 30 დღეს და წელიწადში 12 თვეს. მაგრამ სუყველა ერთია, ჩემი 15 მანეთით მიხდოდა პატიოსანი კაცი დავმდგარიყავ, მღვდლის ანათორას კაცი ისე არ შეხედავს, როგორის მონინებითაც მე ჩემს ძონძებს შევსტრფოდი. მაგრამ ხათა ჩემი პასპორტი შემექნა! ყვითელ ქალაღზე დანერილი და ქვეშ ასე იყო მიწერილი: „განთავისუფლებული კატორლელი“. სადაც უნდა მივსულიყავ, ყველგან უნდა მეჩვენებინა, და, სადაც ვაფჩერდებოდი, ყოველ რვა დღეში სოფლის მამასახლისისთვის უნდა წარმედგინა შესამონშებლად. კარგი სახელია! კატორლელი! ჩემ ნახვამე ყველას თავბარი ეცემოდა, სოფლის პატარა ბიჭები თვალს მომკრავდნენ თუ არა, სახლში შევარდებოდნენ და კარებს ჩაიკეტავდნენ. დღეში პირველად აბაბი მეხარჯებოდა, მერე ორი შაური, უკანასკნელად შაურითაც ვკამყოფილდებოდი. ბოლოს ისიც შემომგელია. რა ვქნა? ერთ დღეს, რო ძალზე გამიჭირდა, შეეუხტი მეპურეს და ერთი პური მოვტაცე; მე პური დავჭყუქნე, მეპურემ კი მე დამჭმუქნა: არც კი მიჭამია და საუკუნო კატორლა კი გადამიწყვიტეს, მხრებზე სამი ცეცხლის ასოებითურთ; - გაჩვენებ, თუ გინდა. - აგეთ სამართალს „დანაშაულის განმეორებას“ უხმობენ. აი, ისევ კატორლა მაჩვენეს. გამოპარვა მოვინადინე, მანამდე კი სამი კვდელი უნდა გამეხვრიტა, ორი ბორკილი გამეხერხა - და მარტო ერთი საწყალი ლურსმანი-ლა მეხადა. როგორც იყო, თავი დავაღწიე. მარაგად ყოფნის ბარბაზანი დასცალეს; ვინაიდან, ჩვენ, მსგავსად რომის კარდინალებისა, წითელი ტანისამოსი გვაცვია და, როცა მივდივართ, ბარბაზნებს ისერიან ხოლმე. თავიანთი თოფისწამლით ბელურებს თუ დაათრთხობდნენ. ამხელად ყვითელი პასპორტი არ გამოუყოლებიათ, მაგრამ არც ფული მომეძქოდა. გზაზე ჩემი ამხანაგები შემხვდნენ: ზოგს ვადა შეუსრულებია და ზოგიც ჩემსავით გამოპარული იყო. მათმა უფროსმა წინადადება მომცა - შემოგვიერთდით, დიდ შარავნებზე გამვლელები უნდა ვაგვეძარცვა. დიდის სიამოვნებით დავთანხმდი და, ცხოვრების სახსრის მოსაპოებლად, ვინც შემხვდებოდა, ცოცხალს არ ვუშვებდი. ჩვენი მსხვერპლი ხან ფოსტალიონი, ან ცხენით მიმავალი ხარების ვაჭარი ხდებოდა. ფულებს ამოვაცლიდით ჯიბიდგან: ურემს ან პირუტყვს ღვთის ანაბარა ვაფუშვებდით, კაცს კი სიფრთხილით ხის ქვეშ დავმარხავდით, ისე რომ ფეხები გარეთ არ დარჩენილიყო; შემდეგ, რომ მიწას ახალ ამონათხრობა არ დასცეობოდა, საფლაფზე თამაშს და მიწის გვეპნას ვინყებდით. აგეთმა სიცოცხლემ უდროვოდ დამაბერა, ბუჩქებში ვიმალებოდი, საბნად ცაჲ მქონდა და ღოშაკად დედამიწა; რომ არ ვეპოვეთ და არ დავეხვრიტეთ, ერთი ცყიდგან მეორეში გადავდიოდით,

მაგრამ მაინც თავისუფლად ვიყავ, ჩემი თავის პატივს მე ვიყავ. ყველაფერს თავისი ბოლო აქვს, ამასაც აქვს, როგორც სხვას. ერთ მშვენიერი დღეს ანდარძემა საყვლოში წაგვავლეს ხელი. ჩემმა ამხანაგებმა თავს უშველეს; მაგრამ მე კი, ყველაზე მოხუცმა, ამ სირმაშემოვლებულქედებთან კაცების ბრწყალებს თავი ვერ დავაღწიე. აი, ახლა აქ მომიყვანეს. კიბის ყველა საფეხურზე გამივლია, მხოლოდ ერთი და დამრჩა გაუვლელი. ცხვირსახოცი მომეპაროს, თუ კაცი მომეკლას, ჩემთვის, იარაღაყრილისათვის, ერთი და იგივე იყო: ერთი გამასწორებელი საშუალება კიდევ უნდა ეხმარათ ჩემზე; სახრჩობელა უნდა გამომეცადა. ჩემი საქმის გარჩევას დიდი ხანი არ მოსდომებია. ღმერთო ჩემო, უკვე ვბერდები და მაქნისი კი არათურისა ვარ. მამაჩემი თოკით ჩამოახრჩეს, მე კი ჭალათმა ცულით თავი უნდა დამაგდებინოს. აჰა, ჩემო ძმაო, გაუათავუე.

ამის ყურებაში გაუშვებელიყავ. მან ისევ უნინდელზე უარესად ხარხარი მორთო და უნდოდა ჩემთვის ხელი მოეკიდნა. მე ბიბლით ახლოს არ მივიკარე.

- ძმობილო, - მითხრა მან, - მეტისმეტი ძაბუნი ყოფილხარ. სიკვდილმა ასე როდი უნდა შეგაშინოს: გაიგე? ძნელია ჭალათისთვის კისრის გაშვერა, მაგრამ უცბად ხდება, არც კი იგრძნობ! მე უნდა ვიყო იქ, რომ გაჩვენო, როგორ უნდა ჩამოხტომა. ახ, ნეგავი, თუ დღეს შენთან ერთად უნდა მომკლან, შენზე ნინ მე მომჭრიდნენ კისერს. ორივე ერთ მღვდელთან ვეზიარებით; მეძრე კი ჩემთვის სუყველაფერი ერთი იქნება. ხომ ხედავ, რა ძმა-ბიჭიცა ვარ. აბა, გინდა თუ არა, დაეძმობილდეთ?

კიდევ ერთი ნაბიჭი ნინ წადგა ჩემთან მოსაახლოვებლად.

- ბატონო, - ვუთხარი მე და მოვიშორე, - დიდად გმადლობთ. ჩემ პასუხზე უარესად გადაიხარხარა.

- ახ, ახ, ბატონო; თქვენ მარკიზი ყოფილხართ! მარკიზი ყოფილხართ! მე რა ვიცოდი. სიტყვა შევანყვეტინე.

- ჩემო ძმაო, დამაცადეთ, ღონე მოვიკრიფო.

ჩემმა სიტყვებმა ერთბაშად დაათქრა. თავისი ჭალარა-მორეული თავი შეანძრია: შემდეგ თითის ფრჩხილებით მუცელის ქეჩა დაიწყო, რომელიც, გატიტვლებული, პერანგიდგან უჩანდა.

- მესმის, - კბილებშუა ნაილუდუნა, - მართლა, მღვდელი!.. რამოდენიმე წუთის შემდეგ განაგრძო:

- ვხედავ, რომ მარკიზი ხართ, - მითხრა მან თითქმის მორცხვობით, - მაგრამ თქვენ რომ მშვენიერი სერთუკი გაცვიათ, უნდა გითხრათ, ბევრ ვერაფერში გამოგადგებათ! ჭალათი დაუპატრონება თქვენს მაგიერ. იმას არ სჯობია, მე მაჩუქოთ, გაუყიდი და ამის ფასად თამბაქოს ვიყიდი.

ჩემი სერთუკი მოვიხსენი და ვაჩუქე. როგორც ბავშვი, სიხარულისაგან შეხტა და გაშისცემა დაიწყო, როცა მნახა, რომ პერანგის ამარა დავრჩი და სიცივემ ამაკანკალა:

- თქვენ გცივათ, ბატონო, აბა, ეს წამოისხით; წვიმს და დასველდებით; სხვა არ იყო რა, თქვენს ურემში რიგიანად მორთული უნდა იყვით.

ამასობაში თავისი ნაცრისფერი ლეინის სქელი სერთუკი მოიხსნა და ხელში მომაჩქა; მე დავნებდი.

მე კედელს მივეყრდე, და ვერ შემიძლია გამოვხატო ის შთაბეჭდილება, რომელსაც ეს კაცი ჩემზე ახდენდა. ჩემ ნაჩუქარ სერთუკს გულდადებით შინჯვა დაუნყო და ყოველ წუთას ბავშვსავით აღტაცებაში მოდიოდა. - ჭიბე სულ ახალი ჰქონია! საყელოსაც ნახმარობა არ ეტყობა! სულ უკანასკნელი, 32 მანეთს მაინც ავიღებ. რა ბედნიერი ვიქნები! სუძრობაა, მთელი ექვსი კვირის განმავლობაში თამბაქო გამოუღვეველი მექნება!

კარი გაიღო. ჩვენ წასაყვანად მოსულან; მე იმ ოთახში უნდა წავეყვანეთ, სადაც პატიმარნი სიკვდილის საათს უცდიან, ჩემი ახალი ნაცნობი კი - ბიცეტრში. წამყვან ჯარისკაცებს მხიარულად შუაში ჩაუდგა და ჟანდარმებს ეუბნებოდა:

- ჩემმა ტანისამოსმა არ მოგატყუოს! მე და იმ ბატონმა ერთმანეთს ვაფუცვალეთ; მაგრამ მის ალაგს კი ნუ წამიყვანთ. გიჟი ვარ? აბა, რა სასურველია, როცა თამბაქოს ფული მაქვს?

XXIV

ამ თავზე ხელაღებულმა ბებერმა ჩემი სერთუკი, რადგან ნებით არ მივცემდი, ძალით წამართვა, მის მაგივრად ეს ძონძი გადმომიგლო, მისი წყეული სერთუკი! ნეტავ ვიცოდე, აბა, ამაში ვის დავემსგავსები?

ჩემი სერთუკი ჩემი დაუდევრობით ან გულკეთილობით როდი დავანებე. არა, იმიტომ დავუთმე, რომ იგი ჩემზე ღონიერი იყო. უარი რომ მეთქვა, თავის სქელი მუშტებით მიმბეჭავდა.

აბა, სადაური გულკეთილობა, რა ბრძანებაა! ის კი არა, გული ყოველი სიბოროტითა მაქვს სავსე. ძალიან გულით მინდოდა ეს ბებერი ქურდი ჩემის ხელებით წამეხრჩო, ფეხებით გამეთელა.

ვგრძნობ, რომ გული გესლით და ბრაზით ამევსო, მე მგონი ნაღველი გამისქდა. სიკვდილი კაცს ამხეცებს.

მე ერთი პატარა ოთახი მიმიჩინეს, სადაც ოთხი კედლის, რკინით გაჭედებულ თანჯერების და ათას ალაგას გადარაბულ კარების მეტი არა იყო რა.

მოვითხოვე ერთი მაგიდა, ერთი სკამი და სუყველა წერისათვის საჭირო ნივთი. ყველაფერი მომიტანეს.

შემდეგ საწოლი მოვითხოვე. სატუსაღოს ზედამხედველმა გაკვირვებულის თვალებით შემომხედა, რომლითაც უნდოდა ეთქვა: - რა საჭიროა?

მაინც ერთი ტახტი შემოიტანეს და კუთხეში დადგეს. ამავე დროს ერთი აწინდარში შემოვიდა და ეგრეთ წოდებულ „ჩემს ოთახში“ თავზე დარაჯად დამადგა. შეიძლება

ემინათ, ჩემი დოშაკით თავი არ ჩამოვიხრჩო!

ათი საათია.

ოხ, შე ბედკრულო, ჩემო პატარა ქალო! კიდევ ექვსი საათი და უკვე მკვდარი ვიქნები! მსგავსად უწმინდური საგნისა, კლინიკის გაშეშებულ მაგიდაზე დამავლებენ; ჯერ თავს დამისველებენ, შემდეგ სახსარ-სახსარ დამხსნიან, დანარჩენს კუბოში ჩაყრიან და კლამარცის სასაფლაოსკენ წამათრევენ.

აი, რას უზამენ შენს მამას ის კაცნი, რომელთაც ვეცოდები, ვენანები და ყველას კი შეეძლო შეველა. მათ უნდა მომკლან. გესმის, მარი? გულგრილად უნდა მომკლან, დიდის ამბით, ბევრ რამეზე. ახ! ღმერთო ზეციერო!

ჩემო საცოდავო პანიაჟ! ხომ გახსოვს, მამაშენი შენ სურნელოვან ბროლის ყელს როგორ გიკოცნიდა, შენი აბრეშუმის თმის ნაწნავები ხელში როგორ ეჭირა, შენს მრგვალ თუნჩულა პირის სახეს როგორ ეალერსებოდა, თავის მუხლებზე როგორ გათამაშებდა და შენს თუნთუშა პანანკინცელა ხელებს საღამოობით ჯვარედინად როგორ დაგიკრეფდა გულზე, რომ ღმერთი გელოცა?

ახლა ავეთ მამობას ვინ გაგინევს? ისე ვინ შეგიყვარებს? შენი ხნის ბავშვებს ყველას ეყოლება მამა და შენ კი გამოკლებული იქმნები. ჩემო ძვირფასო, როგორ გადაეჩვევი ახალ წელიწადს, ახალ წლის საჩუქრებს, ლამაზ გიკინებს, ალუბახაზს და მშობლიურ კოცნა-ალერსს? - როგორ უნდა გადაეჩვიო, საწყალო ობოლო, სმა-ჭამას?

ოხ, ამ მოსამართლეებს ნანახი მაინც ჰყავდეთ ჩემი პატარა მარიკო; მაშინ მაინც

მიხვდებოდნენ, რომ ცოდვას მოკვლა მამისა, რომელსაც თავის შემდეგ სამი წლის ბაღლი რჩება.

როდესაც იგი დიდი შეიქმნება, თუკი მანამდე მიაღწია, რა მოუვა ბედკრულს? მისი მამა მაშინ პარიზის მოგონებაში იქნება. სირცხვილით დაინვეება ჩემზე და ჩემი სახელის გაგონებაზე; ყველასაგან მოძულეებული, განდევნილი, საზიზღარი იქმნება - ჩემი გამოისობით, მიზეზი ვიქნები მე, რომელსაც მთელი ჩემის არსებით, თავგანწირვით მიყვარდა. ოჰ, ჩემო ძვირფასო და სანატრელო მარიკო! დავიჯერო, რომ შიშით და სირცხვილით მომიგონებ?

რა უბედური რამა ვარ! რა დანაშაული ჩავიდინე და რა საცოდავობა ჩავადენინე საზოგადოებას!

ღმერთო! დავიჯერო, რომ მზის ჩასვლამდე მოვკვდები? მართლა მე უნდა მოვკვდე? ეს ყურთასმენის წამლები აურზაური, რომელიც გარედგან შემომესმის, ეს ხალხის გროვა, რომელიც მდინარის სანაპირო ქუჩებზე იჯდებიან, ეს მზალებში მყოფი ჟანდარმები, ეს შავანათურიანი ძღველი, ეს ხელგანითლებული კაცი - ყველა ეს ჩემთვისაა! მე უნდა მოვკვდე, თვითონ მე, რომელიც აქ ცოცხლობს, ინძრევა, სუნთქავს, რომელიც ამ მაგიდას უბის, რომელიც სხვა მაგიდას წააგავს და რომელიც სხვაგანაც იქნება, დიას, მე და არა სხვა, მე, რომელიც ვგრძნობ და ხელს ვაკარებ გარემო საგნებს, და რომლის განისამოსი შენძრევაზე იჭმუჭნება, - აი, როგორც ეხლა!

XXVII

ვიცოდე მაინც, ის ადგილი როგორ არის გაკეთებული, ან კაცი როგორ კვდება იქ; მაგრამ თავზარდამცემი კი უნდა იყვეს; არა ვიცი-რა.

თვით მისი სახელი შემზარავია, და ვერ გამიგია, ან როგორ ვახსენებდი, ან როგორ ვწერდი.

შეერთება ამ ათი ასოსი, მათი შეხედვა, მათი პირისახე, - ყველაფერი გულგამგმირავ აზრის გამათვალისწინებელია, და უბედურების ექიმს, რომელმაც ეს გამოიგონა, წინასწარ დარქმეული სახელი ჰქონია.

სურათი, რომელსაც ამ საზიზღარ სიციყვასთან ვაერთებ, ბუნდოვანი, განუსაზღვრელია, და იმდენადვე ბედკრული და დამღუპველია. ყოველი მარცვალის მანქანის ნაწილს წააგავს. ყოველ წუთს ერთად ვაწყობ და ისევ ვმლი ამ ბუმბერაზ „ანაგებს“.

ამაზე გამოკითხვის მეშინია; მაგრამ საშინელებაა, როცა არ იცი, რა არის, როგორ მოგვლება ბოლო. ასე მგონი, საქანავებელი ფიცარი უნდა იყვეს, რომელმაც პირქვე დამანვენენ. - ეჰ! სანამ ჩემი თავი გაგორდებოდეს, თმა სრულიად გამითეთრდება!

XXVIII

ერთხელ კი თვალი მომიკრავს მისთვის.

გრევის მოედანზე მივდიოდი ეგლით, ასე, დილის საათის 11-ზე. ერთბაშად ეგლი შეჩერდა.

მოედანზე ხალხს მოეყარა თავი. თავი ეგლის სარკმელიდან გამოვყავ. სახრჩობელას და მდინარის სანაპიროს გარშემო აურაცხელი ხალხი შემოხვეოდა; ქალი, კაცი, ბავშვები, ყველანი სახლის მოაჯირებზე გადმოდგარან. ყველაზე მაღლა ურთხელის კიბე მოჩანდა, რომელსაც სამი კაცი ამზადებდა.

ამ დღეს პატიმარი უნდა ჩამოეხრჩოთ და მანქანას აგებდნენ.

ნახვამდე თვალი მოვარიდე. ჩემი ეგლის გვერდით ერთი ქალი იდგა და პატარა ბავშვს ეუბნებოდა: - შეხედე, დანა რიგიანად ერ მისრიალებს, თიცარს სამთელი უნდა წაუსვან, რომ ზედ კარგად გასხლტეს.

უეჭველია, დღეს, აი, იმ ადგილას იქნებიან თავმოყრილი. საათმა 11 დაჰკრა. თქმა არ უნდა, თიცარს სამთელს უსვამენ.

ახ, შე უბედურო, ჩემო თავო, ახლა კი თავს ისე ვერ მოარიდებ.

XXIX

ოხ, პატივებაე, ჩემო პატივებაე! შეიძლება მაპატიეონ. ხელმწიფეს მე არ ვუნდებვარ. უნდა ჩემი ვეჭილი მოვაყვანინო! ჩქარა უნდა მოვაყვანინო! კატორლა მინდა. ხუთი წელიწადი კატორლა, რომ ამით ყველაფერი გათავდეს, - ოციც იყოს, - თუ გინდ, საუკუნოც, წითელი რკინებით. მხოლოდ სიკვდილს გადამარჩინოს!

კატორღელი დადის მაინც, მიდის, მოდის, მზეს ხედავს.

XXX

მღვდელიც მოვიდა.

თმანვერგათეთრებული, სიკეთით და მიმზიდველობით შემკული სახის პატრონი: მართლა-და პატივსაცემი იყო ეს გულშემატკვიარი კაცი. ამ დილას ვნახე, როგორ დაიცალა თავისი ჭიბე პატიმართათვის ფულის დარიგებაზე. მაშ, რა მიზეზია, რომ მისი ხმა კაცის გულს არა ხვდება, ვერავითარ გრძნობას უძრავს? რა მიზეზია, რომ ჯერ აგეთი არა უთქვამს რა, რომ ჩემ ჭკუაზე ან გულზე ემოქმედნოს?

ამ დილას შეშლილივით ვიყავი. გაჭირვებით მესმოდა, რასაც მეუბნებოდა. მაინც კი მისი სიტყვები უსარგებლოდ მეჩვენა და გულგრილად ვეპყრობოდი: ამ გაშეშებულ მინაზე მოსრიალე წვიმის წვეთების მსგავსად ჩაიარეს.

და პირველ ნახვაზე კი მისმა ნახვამ სიამოვნება მომგვარა. ამ კაცებში ეს უნდა იყოს ერთადერთი ადამიანი, რომელსაც ჩემზე გული შესტკივა, ვთქვი მე ჩემთავად. კარგი და ნუგეშისმცემელ სიტყვებისადმი საშინელი წყურვილი ამიგყდა.

ორთავნი დაესხედით; ის სუამზე, მე კი ტახტზე ჩამოვჯექი. მან მითხრა: ჩემო შვილო, - ამ სიტყვამ გულს ნათელი მომფინა. მან განაგრძო:

- ჩემო შვილო, ღმერთი ხომ გნამს?

- დიდის გულით, - ვუპასუხე მე.

- გრწამს წმინდა კათოლიკე, ეპისტოლე და რომის ეკლესია?

- დიდის გულით, - ვუპასუხე მე.

- შვილო ჩემო, - კვლავ დაიწყო მან, - თქვენი სახე თითქოს რამეში ეჭვობდესო.

მერმე ლაპარაკი გააბა. დიდხანს ილაპარაკა; ბევრი სიტყვა წარმოსთქვა; შემდეგ, როცა გათავებული ეგონა, რაც სათქმელი ჰქონდა, წამოდგა და ლაპარაკის დაწყების შემდეგ პირველად შემომხედა, და მკითხა: - აბა?

გარწმუნებთ, რომ მის სიტყვებს ჯერ ხარბად ვწაფებოდი, მერმე მონინებით ვისმენდი.

- მეც წამოვდექი, მამაო, - ვუთხარი მე, - გთხოვთ მარტო დამტოვოთ. მან მკითხა: - როდის მოვიდე?

- მე თვითონ შეგატყობინებთ.

თავის ქნევით ისე გავიდა, არა უთქვამს-რა, თითქოს ამის თქმა სწადიანო: ცოდვილი!

არა, რაც უნდა დაცემული ვიყუე, ცოდვილი მაინც არა ვარ; ღმერთმა ხომ იცის, რომ იგი მწამს. მაგრამ ამ მოხუცმა რაღა მითხრა? არათფერი საგრძნობი, არც გულამაჩუყებელი, არც სატირელი. არც გულჩამთუთქავი, არც იგეთი რამ მისი გულიდგან, რომ ჩემს გულს მოხვედროდეს, არათფერი იგეთი, რომ მაღამოდ დამდებოდა. პირიქით, აგეთი ბუნდოვანი, ღუღუნით წამოთქმული, ყველასათვის და ყველაურისთვის შესათარღებელი არა მომისმენია რა, - ცარიელსიტყვაობა, სადაც აზრის სიღრმე იყო საჭირო, გაჭიანურება, სადაც მოჭრით უნდა ეთქვა: რაღაც ძალად საგრძნობელი ქადაგება და ღვთისმეტყველური ელევია გამოუვიდა. ადგილ-ადგილ ლათინურ ციტატებსაც იშველიებდა ხოლმე. წმინდა

ავგუსტინი და გრიგოლი და კიდევ ვინ არ ახსენა? სახეზე ეგყობოდა, რომ ოც-ოცჯერ ნათქვამ ღარიგებას იძლეოდა, სუყოველთვის ერთი და იგივე გახუნებული ტემა ედო სარჩულად. უძრავი თვალი. არავითარი კილოს აწევა, არავითარი მოძრაობა ხელებში.

სხვათრივ ვერც კი მოხერხდებოდა. ეს მღვდელი საპატიმროს მოძღვარია. მისი ხელობა ღარიგება და ნუგეშის ცემაა, და ისიც ამით ჭამს პურს. მისი მჭევრმეტყველობის საგანნი დაპატიმრებულნი, უძლურნი არიან. მათ მოძღვრობს და აზიარებს სიკვდილის წინ, რადგან მისი მოვალეობა ეს არის. ადამიანის სასიკვდილოდ მზადებაში იგი დაბერდა. იგი დიდი ხანია შეეჩვია მას, რაც სხვას ტანში ჟრუანტელს უვლის, მისი თმა, მთლად გადათეთრებული, ყალბზე მეტად არა ღვება; კატორლა და სახრჩობელა მისთვის არაფერია. ყოველივე გრძნობა მიხლუნგებული აქვს. რა თქმა უნდა, რვეულიც ექმნება: ფურცელი კატორღელთათვის; ფურცელი სიკვდილგადანწყვეტილთათვის; წინადლით აცნობებენ ხოლმე, რომ ხვალ, ამა და ამ საათს ნუგეშსაცემი ეყოლება; გამოჰკითხავს, ვინ არის, კატორლაში წასაყვანი, თუ ჩამოსახრჩობი, და იმისდა მიხედვით შესაფერ გვერდს გადაიკითხავს; შემდეგ მოდის. ამგვარად, ტულონში (კატორლაში) წამსვლელნი და გრეგზედ წამსვლელნი მისთვის საერთო ადგილს შეადგენს, მათთვისაც იგი საერთო ადგილია.

ახ, ნეტავი ამის მაგივრად, ვინმე გამეგზავნებოდეს და პირველ შეხვედრილ ეკლესიიდგან ახალგაზრდა მთავარდიაკონს მომიყვანდეს, ან, სუყველა ერთია, რომელიმე მოხუცებულ მღვდელს; წამოიყვანონ მაშინ, როცა თავისთვის, უღარდელად კუთხეში ბუხართან ზის და წიგნს კითხულობს და სხვას არას აქცევს ყურადღებას, და უთხრან; ერთი კაცი სიკვდილის პირად არის და მის ნუგეშსაცემად თქვენ უნდა წამომყვით, - თქვენ იქ უნდა დაესწროთ, როცა მას ხელებს შეუკრავენ და თმას გაუკრეჭენ; თქვენს ეტლში ჯვარცმითურთ უნდა ჩაჭდეთ და ჭალათი არ დაანახვოთ; მასთან ერთად გრეგამდე თქვენც უნდა დაგანჯღრიოთ ქვამოყრილმა ქუჩამ, სისხლისმსმელ ხალხს შუა იგი თქვენ უნდა გაიყვანოთ; სახრჩობელაზე ასვლისას უნდა ამბორი უყოთ, და დარჩეთ იქ, სახამ თავი და ტანი ერთმანერთს განშორდებიან. - როცა მომიყვანენ, იგი უნდა კანკალებდეს, თავით ფეხებამდე უნდა აჟროლებდეს, მის გულში მიმაკრან, მის ფეხქვეშ დამაგდონ, მანაც მიტიროს და მეც ვიტირო, თავის მჭევრმეტყველური ნუგეში მცეს, უნდა ჩემი გული გადიშალოს მის გულში ჩასახუტებლად, მან უნდა წაიღოს ჩემი სული, მაშინ მის ღმერთს მეც ვინამებ.

მაგრამ ეს კეთილი მოხუცი ჩემი რაა? მე მისი რა ვარ? - ერთი უბედური, ბედკრული ვინმე, აჩრდილი, რომლის მსგავსი მას ბევრი უნახავს, ერთი პირი, რომელიც დახრჩობილთ რიცხვს უნდა მიემატოს.

ეგებ ვსცდებოდე, რომ ასე მეზიზღება იგი; შეიძლება კარგი ის იყვეს, საზიზღარი კი მე. მახლას! ჩემი ბრალი არ არის. სიკვდილგადანწყვეტილის ჩაგონება ყველაფერს საძაგლად და ჩირქნაცხებულად მაჩვენებს.

საჭმელი შემომიტანეს; იმათ ჰკონებიათ, რომ მშინ. მშენიერი საჭმელ-სასმელი, ქათამი

და, მგონი, კიდევ იყო რაღაცა. ვცადე რამე მეჭამა; მაგრამ პირველ ლუკმაზედვე ყველა ესე ისეთი მწარე და მყრალი მეჩვენა, რომ პირიღვან გამოვეყარე!

XXXI

ჩემთან ერთი კაცი შემოვიდა, ქუდი არ მოუხდია, მე ოღნავ შემომხედა; მეფურის ნაბიჯებით სიარულში კედლების ქვების ზომვა დაინყო, ხანდისხან ხმამაღლა წამოიძახებდა ხოლმე:

„ეგეც ასე; ასე არა...“

ჟანდარმს მისი ვინაობა ვკითხე; ეგყობოდა, საპატიმროს ხუროთმოძღვრის თანაშემწე უნდა ყოფილიყო.

ჩემის მხრივ, ჩემ აქ ყოფნით ცნობისმოყვარეობა აღუუძარი. მეკარეს რამოდენიმე ნახევარ-სიგყვით მიმართა; შემდეგ რამოდენიმე წუთს თვალი მომაშტერა, უდარდელად თავი დაიქნია და ისევ ბოხი ხმით ლაპარაკი და საზომის ხმარება დაინყო.

როცა თავის საქმეს მორჩა, მომიახლოვდა და თავის, მომქუხავე ხმით ლაპარაკი დაძინყო:

- ჩემო მეგობარო, ექვს თვეში ეს საპატიმრო გადაკეთებული იქნება.

და თავის მიხვრა-მოხვრით თითქოს უნდოდა დაეძინა: - სამწუხაროა, რომ თქვენ ვერ მოესწრებით.

თითქმის იცინოდა. მეგონა, ისე გვბილად მეხუმრებოდა, როგორც ახლად ჯვარდაწერილი თავის საცოლეს ეალერსება.

ჩემი ჟანდარმი, ძველი, ნაჭარისკაცალის ეპოლეგებიანი, გამომესარჩლა და ჩემ მაგიერ პასუხი მან გასცა: - ბატონო, - მას უთხრა, - მკვდრის ოთახში ასე ხმამაღლა როდი ყვირიან.

ხუროთმოძღვრის თანაშემწე გავიდა. მე კი იქ დავრჩი, როგორც ერთი იმ ქვათაგანი, რომელთაც იგი ზომავდა.

XXXII

ამის შემდეგ ერთი სასაცილო რამ შემემთხვა!

მოვიდნენ ჩემი მოხუცი ჟანდარმის გამოსაცვლელად, რომელსაც - რა უმადური და თვითმოყვარე რამა ვარ, - განშორების დროს ხელიც არ ჩამოვართვი. მისი ალაგი მეორემ, ვილაც აყლაყუდა, ხარისთვალეა და ბრიყვულის სახის კაცმა დაიჭირა.

მეგს არათფერს მივაქციე ყურადღება. მაგიდასთან მიმჯდარმა კარებს ზურგი შევაქციე; ვცდილობდი ჩემი გახურებული შუბლი ხელით გამეგრილებინა, თავში აზრები ერთმანეთში ამერიფ-დამერიფენ.

ვილაცამ მხარზე ხელი ჩამომკრა და თავი მომაბრუნებინა. ახალმოსული აწინდარმი ყოფილა, რომელთან მე მარტო ვიყავი.

აი, დაახლოვებით, როგორ დამიწყო ლაპარაკი:

- პატიმარო, კაცის კეთილი გინდათ?

- არა, - ვუპასუხე მე.

ჩემმა აგეთმა მოჭრილმა პასუხმა, ცოცხა არ იყოს, შეაჩერა. მაინც, ცოცხა ყოყმანით, ისევ დაიწყო:

- თუ კაცი ცდილობს, ყოველთვის შეუძლიან კეთილი იყვოს.

- რატომ? - მიუგე მე. - ამის მეტი სათქმელი თუ არა გაქვსთ რა, თავი დამანებეთ, რა გინდათ შეიტყოთ?

- ბოდიშს ვიხდი, ჩემო კარგო, - მითხრა მან. - მხოლოდ ორი სიტყვა მაქვს სათქმელი: თქვენ შეგიძლიათ ერთ სანყალ კაცს კეთილი საქმე უყოთ, და, ეს რომ არა გიღირდეთ რა, არ იზამდით?

მე მხრები ავინიე. - თქვენ „შარანგონელი“ ხომ არა ხართ? საოცარი ჭურჭელი ამოვირჩევიათ სიკეთის ამოსასხმელად! მე და კეთილი ვუყო ვისმეს?

მან ხმადაბლა და დათუქრებულის სახით დაიწყო ლაპარაკი, რადცა მის უგუნურ სახეს სრულიად არ უხდებოდა.

- დიახ, ბოროტმოქმედო, დიახ, სიკეთე! ყველაფერ ამას თქვენის წყალობით შემძლია ველირსო! აი, გეგყვით როგორ: მე ერთი ლარიბი აწინდარმი ვარ. სამსახური მეგად ძნელია, ჯამაგირსაც ნაკლებს მაძლევენ; ჩემი ცხენიც ჩემი ხარჯით უნდა შევინახო, და ესეც სულ მიწასთან ასწორებს ჩემს ავლა-დიდებას. ვსთქვი, ეგებ ღმერთმა შემებრალოს, და ლატარიის ბილეთის ერთი ნომერი ვიყიდე. რამე ხელობას უნდა მოჰკიდოს კაცმა ხელი. აქამდის, ლატარიაში ჩავდებულ ნივთის მოსაგებად იღბლიანი ნომრები-ღა მაკლდა. ყოველგან საიმედო ნომრებს ვეძებ; და მუდამ კი განზე ვრჩები ხოლმე. ჩემი ნომერი რომ 76-ეა, „ერგოს“ 77-ს ხვდება, რამდენს არ ვუაღერსებ, ის მაინც აღჩუს არ მიჯდება. - კიდევ ცოცხალდენი მოთმინება, გეაჭებით, ჩქარა გავათავებ. - აი, ჩემთვის კარგი შემთხვევა. უკაცრაოდ, ბოროტმოქმედო, თუ არ ვსცდები, თქვენ აქედგან დღეს გადიხართ. მე მგონი, ისინი, ვინც აგეთის სიკვდილით კვდებიან, ლატარიის ბილეთებს წინდანინ ხედავენ და იციან, რომელი ბილეთი მოიგებს.

პირობა მომეცით, ხომ ხვალღამ ჩემთან მოხვალთ, აბა, თქვენთვის, მე გეცხვიო-და, ძნელი იქნება ეს? და მე კარგი ბილეთები მომეცით, სულ დარჩეული ბილეთები. ჰა? - მიცვალეხულის მე არ მეშინიან, ამის ფიქრი ნუ გაქვსთ. აი ჩემი ადრესი! **Caserne Popincourt, escalier A, №26**, ღერეთვის ბოლოს. ხომ მიცნობთ, არა? - თუ თქვენთვის უფრო მოსახერხებელი იქნება, ამაღამაც რომ მოხვიდოდეთ, ძალიან კარგს იზამთ.

ერთ გიჟურ იმედს ჩემთვის ჰკუა რო არ დაეხნია, ამ მუტრუკს პასუხსაც არ გავსცემდი. ამ სასონარკვეთილ მღგომარეობაში, რომელშიაც მე ვარ, კაცს ხანდისხან იმედი აქვს, რომ ღონე შესწევს რკინის ჯაჭვი თმის ბენვით დაამსხვრიოს.

- ყური დამიგდე, - ვუთხარი მე, თან ვცდილობდი ეს მასხარა გამებრიყვებინა, რამდენადაც კი შემეძლო მომაკვდავს. - მართალია, მე შემეძლია მეფეზე მეტად გავამდიდრო, მილიონები მიგაღებინო, მხოლოდ ერთი პირობით.

მან თავისი გაშტერებული თვალები დაალო.

- აბა, რომელი? რომელი პირობა? ყველაფერს ვიზამ, ოღონდ თქვენ გასიამოვნოთ, ჩემო დამნაშავევ.

- სამ ნომრის მაგიერ, ოთხს მოგცემ. განისამოსი გავცვალოთ.

- თუ ამაზე მეტი არაფერია! - წამოიყვირა მან და თვალის დახამხამებაზე თავის ფორმის განისამოსის უკანასკნელ ღილებს იხსნიდა.

მე სკამიდან წამოვდექი. სულგანაბული მის ყველა მოძრაობას თვალს ვადევნებდი, - გული მიფანცვალეხდა; ახლავე ვხედავ, ჟანდარმის წინაშე კარი როგორ იღება; მოედანი, ქუჩა, სასამართლო უკან მრჩება!

მაგრამ ის ეჭვიანად გამოხრუნდა: - ეს აქედგან გამოსასვლელად როდი გამოგადგებათ!

მიეხვდი, რომ ყველაფერმა ფუჭად ჩამიარა. მაინც უკანასკნელი ღონე ვცადე, ღონე ფუჭი და ჰკუაზე დამორებული!

- ფიქრი ნუ გაქვთ, - ვუთხარი მე! - თქვენი ბედი მოხრუნებულია.

- სიტყვა არ გამათავებინა.

- აგრე როგორ იქნება. აბა! ჩემი ნომრები! თქვენ უნდა მკვდარი იყვეთ, რომ კარგები შეიქნენ.

მუხლი ჩამეკეცა, დაემუნჯდი, და, რაც კი მქონდა, უკანასკნელი სასოც წარმეკვეთა.

თვალეები დაეხუჭე და ზედ ხელები მივიტარე, მოვინადინე ანძყო წარსულში დამევიწყებინა. ოცნებაში გავერთე, ჩემი ბავშვობისა და სიყმაწვილის მოგონება თითო- თითოდ თვალწინ მიდგება ტკბილი, წყნარი, მოლიმარე - მსგავსად ყვაფილებით დასურათხატებული კუნძულისა ამ შავ და ბურუსიან თეიქრების წყვდიადში, რომელნიც ჩემს თავში ჭიანჭველასავით ირევიან.

წარმომიდგა ჩემი ბავშვობა, როცა მხიარული და გაფურჩქნილი, ცელქი, სირბილის მოყვარე სკოლაში ვიარებოდი, როცა ავივლი-ხივილით ჩემ ძმებთან ერთად დროს ვატარებდი გავერანებულ ბაღში, სადაც ჩემი ცხოვრების პირველმა წლებმა განვლეს. ეს ბაღი წინეთ შემოღობილი იყო და შიგ მონობნები სცხოვრობდნენ, ახლა მას თავის ტყვიის თავით ზედ დაჰყურებს მოლუშული გუმბათი ვალდე-გრაცისა.

კიდევ ოთხმა წელმა განვლო, თუმცა ჯერ ისევ ბავშვი ვარ, მაგრამ თანდათან ვუთქრობ და ვგრძნობიერობ. დაცარიელებულ ბაღში ერთი ცქრიალა გოგონაა.

პატარა ესპანელი, თავის დიდრონი თვალეებით და დიდი თმის კაუჭებით, შავგვრემანი და დაოქროვებულ ფერისა, წითელტუჩება. და ვარდლოყება. აგეთი იყო ჩემი 14 წლის ანდალუზელი პეპა.

ჩვენმა დედებმა გვითხრეს, ერთად ითამაშეთო: და, აი, ჩვენც სასეირნოდ გამოვედით.

გვითხრეს, ითამაშეთო და ჩვენ კი ლაპარაკი გავაბით ორივე ერთის ხნის, მაგრამ სხვადასხვა სქესის ბავშვებმა.

მას აქეთ დიდი ხანი არ არის, სულ ერთი წელიწადია, რაც ჩვენ ერთად დავრბოდით, ერთად ვჭიდაობდით. ხანდისხან ჩემს პეპას, ვაშლის ხის ამ ულამაზეს ვაშლს, გაუუტავრდებოდი ხოლმე; ჩიტის ბუდის აშლისათვის ვცემდი კიდევსა, ის ტირილს მოჰყვებოდა; მე კი ვეუბნებოდი: მაგრე გინდა, მოგხვდა? ორთავენი გავიქცეოდით და ჩვენ-ჩვენს დედას შევჩივლებდით, ისინი კი ორთავეს გვამტყუნებდნენ, და მართალი კი არც ერთი არ გამოვდიოდით.

ახლა კი ის ჩემ ხელზედაა დაყრდომილი და მე თან ვამაყობ და თანაც კმაყოფილებისაგან ვდნები; ცხვირსახოცი დაუვარდა; მე მაშინვე დავნული და მივეცი. ჩვენ ხელებს ერთმანეთის მიკარებისაგან ცეცხლი ეკიდებათ. იგი მიჩურჩულებს პატარა ჩიტუნებზე, შორით მოკაშკაშე ვარსკვლავებზე, ხეების უკან ჩამომავალ ოქროთი მოვარაყებულ მზეზე, ან თავის სკოლის ტოლ-ამხანაგებზე და თავის ფერად ლენგებზე. ამ უმანკო საგნებზე გვაქვს ბაასი და ორივე ვწითლდებით ხოლმე. პატარა გოგონა მონიფულ ქალად ქცეულა.

ზათხულის ღამე იყო. ბალის ბოლოში წაბლის ხეების ქვეშ ვიყავით. დიდი ხნის სიჩუმის შემდეგ, რომელიც ჩვენ სეირნობას ავსებდა, უცბად ჩემი ხელიდან თავისი ხელი გამოიღო და მითხრა: გავიქცეთ!

ახლაც თვალწინ მიდგა იგი; მთლად შავში იყო, თავის ბეზიას გლოვობდა. თავში ბავშვურმა აზრმა გამიბრინა; პეპა პეპიკოდ იქცა და მეუბნება: გავიქცეთ, აბა ვინ გავგვისწრებსო!

და ჩემს თვალწინ ლერწამ-ტანის რხევით მოკურცხლა თავისი პანია ფეხებით, რომელნიც მის კაბას მუხლებამდე არხევდნენ. გამოვეკიდე, ის კი მიწას ფეხს არ აკარებდა; ქარი მის გადმოკეცილ საყელოს აფარფაშებდა და მის შავგვრემან და გაფურჩქნულ ზურგს ვხედავდი.

სირბილით სიქა გამომეცალა. როგორც იყო, მიწით ამოვსებულ ჭირგინასთან დავეწიე; გამარჯვებულის უფლებით აღვიჭურვე, პირდაპირ ქამარში წაფავლე ხელი და იქვე მწვანეზე ჩამოვსვი; იგი არას მეუბნებოდა. სირბილისაგან ქშინავდა და იცინოდა. მე კი სერიოზოდ ვიყავ და შევსცქეროდი მის ორ მაყვალს, შავ წარბების ქვეშ მოქცეულებს.

- თქვენც აქ ჩამოაქეცი, - მითხრა მან. - ჯერ კიდევ ადრეა, წავიკითხოთ რამე. წიგნი გეჩნებათ თან.

სახლიდგან სპალანცანის მოგზაურობის მეორე ტომი წამოვიღე. უცბად პირველი შეხვედრილი გვერდი გადავშალე, მისკენ ახლო მივიწიე, ისიც თავის მხარით მომეკვრო, და ორივემ ჩუმად ერთი და იგივე გვერდის კითხვა დავინწყეთ. სანამ მეორე გვერდს გადავაბრუნებდი, იგი იძულებული იყო ჩემთვის დაეცადნა. ჩემი აზრი მის აზრზე უფრო

ზღაბუნით მიდიოდა. - გაათავეთ? - დამეკითხებოდა იგი, როცა მე დაწყებულიც არ მექნებოდა.

ამასობაში, ჩვენი თავები ერთმანეთს ეკვროდნენ და თმები ერთმანეთში ირეოდნენ; თანდათან ჩვენი ამონასუნთქიც ერთმანეთს უახლოვდებოდა და ერთბაშად ტუჩი ტუჩს დაენება.

როცა კითხვის გაგრძელება მოვინდომეთ, ცაე უკვე ვარსკვლავებით მოჭედდილიყო.

- ახ, დედი, დედი, რო იცოდე, ორთავემ რამდენი ვირბინეთ.

მე კი კრინცსაც არ ვსძრავდი. - შენ რას გაჩუმიდი, - მითხრა დედამ, - რამ მოგანყინა? ჩემს გულში ის კი არა, სამოთხე იყო.

ეს საღამო ჩემ სიცოცხლეში არ დამავინყდება! სანა პირში სული მიდგა!

საათმა დარეკა, არ ვიცი კი რომელია: საათის ჩაქუჩის ხმა კარგად არ მესმის. ასე მგონი, ყური მუსიკის ხმით მქონდეს საფეხი; ეს ჩემი უკანასკნელი ფიქრებია, რომელნიც ფუსფუსებენ.

ამ უკანასკნელ წუთში, როცა ჩემი წარსულის მოგონებაში ვარ გართული, ჩემ მიერ ჩადენილ დანაშაულს დაშინებული ვუძებ; მაგრამ გულით მინდა უფრო მეტად შევიანო. სინდისი დატუსაღებამდე უფრო მაძებლდა; იმის შემდეგ კი ჩემს გულში სიკვდილზე ფიქრის მეტს, სხვას არაფერსა აქვს ადგილი. მიუხედავად ამისა, მაინც მინდოდა ჩემი დანაშაული სინანულით შემესყიდნა.

როცა ერთი წუთის განმავლობაში ჩემ წარსულზე ვოცნებობდი და უცბად იმ მახვილზე გადავედი, რომელმაც ერთი საათის განმავლობაში ყველაფერს ბოლო უნდა მოუღოს, ვთრთი, როგორც უცხო, მოულოდნელ რამეზე. ჩემო ლამაზო ბავშვობაზე! ჩემო სანეგარო ყმაწვილობაზე! ჩემო სანეგარო ყმაწვილობაზე! ფერად ძაფებით ნაქარგო, რომლის ბოლო აგრე სისხლით გააფლენთილია! ჩემი წარსული და აწმყოს შუა სისხლის ნაკადულია! სხვის და ჩემი სისხლის.

თუ ოდესმე ჩემი ისტორია წაიკითხეს, ამდენი წლების უმანკოდ და ბედნიერად ცხოვრების შემდეგ, არ დაუჭერებენ ამ საზიზღარ წელს, რომელიც დანაშაულის ჩადენით იღება და სიკვდილით იკეტება: სრულიად გამოცვლილი სახე ექნება.

მიუხედავად ამისა, გულქვაგო კანონო და გულქვაგონო ადამიანო, ავი როდი ვიყავ მე!

ოხ, რამოდენიმე საათს უკან უნდა მოვკვდე, და თანაც გული საშინლად მიწყალდება მოგონებით, რომ ერთ დროს, ამისსავე მსგავს დღეს, მე თავისუფალი და უმანკო ვიყავ, რომ გაბათვულზე სასეირნოდ დავდიოდი, ვიკარგებოდი ტყეში და გახავერდებული მწვანე ფიანდაზად მეშალა!

ამავე წუთას, ჩემ ოთახიდგან სულ რამოდენიმე ნაბიჯზე, აი, იმ სახლებში, რომელნიც სასახლის და გრევის გარშემო არიან, და მთელ პარიზში ვაცები მიდიან-მოდიან, ბაასობენ, იცინიან, გაბეთებს კითხულობენ, თავიანთ საქმეებზე ფიქრობ-დარლობენ; ვაჭრები საქონელს ასაღებენ; ახალგაზრდა ქალები საღამომზე წასასვლელად ირთვებ-იკაზმებიან, დედები თავის პაწიებს ნანინას ეუბნებიან.

მახსოვს, ერთხელ, ბავშვობაში პარიზის ღვთისმშობლის ეკლესიის სამრეკლოს სანახავად წაველ.

უკვე თავბრუ დამესხა ჭახრაკის მსგავს კიბეზე ასვლაზე, ორივე კოშკის მაერთებელ სუსტ დერეფანზე გავლაზე, ჩემ ფეხქვეშ მთელი პარიზის დანახვაზე, როცა თლილი ქვების გალიაში შეველ, სადაც ბარი ჰკიდია, თავისი ფით, რომელიც 25 ფუტს იწონის. უხეიროდ დალაგებულ ფიცრებზე თანდათან წინ მივდიოდი, თანაც ამ ბუმბერაბ, ბავშვების და პარიზის მცხოვრებთ მიერ ნაქებ ბარს ვაცქერდებოდი, თვალს ვერ ვუსწორებდი სამრეკლოს გარშემო აგურის გადახრილ სახურავს, რომელიც ჩემი ფეხის პირდაპირ იყო. დასვენების დროს, შორს ღვთისმშობლის ეკლესიის პარვისის მოედანს თვალს ძლივს ვა ვწვდენდი, ქუჩაში მოარული ხალხი ჭიანჭველებსავით მეჩვენებოდა.

ერთბაშად ამ ვეებერთელა ბარს ჩამოჰკრეს; მისმა გრიალმა ჰაერი შეანძრია, კოშკს ბანბარი დაანწყებინა. გვეგონებათ, ბოძებს ფიცრები ასცილდაო; ხმაურობამ, ცოცხა განწყობა, არ გადამაგდო; მე დაუბარბაცდი, ჩამოვარდნამდე არა მიკლდა, გადახრილ აგურის სახურავიდან გადმოსაშვებად მზად ვიყავ. შიშით ფიცრებს დავანეწე და ორივე ხელეხით მაგრად მოვბლუჭე, ენა ჩამივარდა, ყურს ეს უზარმაზარი ხმაურობა მივსებდა და თვალებში ეს ქვესკნელი მიდგა, იმ უძირო ადგილით, სადაც იმდენი ჩუმი და შურიანი გამვლელ-გამომვლელი ირეოდა ერთმანეთში.

ახლაც, ისე მგონი, იმ სამრეკლოზე ვარ-მეთქი. ყველაფერი ესე ერთად მარეგინებს, გონებას მიბნელებს. ბარის ხმასავით მივსებს ჩემი ჭკუის ძარღვების ცარიელ ადგილს, და ჩემს გარშემო მეტად ვერა ვხედავ იმ ერთგვარ და მშვიდობიან ცხოვრებას, რომელიც მე დავგოვე და სადაც სხვები კიდევ გზას თელავენ, თუ არ შორით, რაღაც ჭურღმულის ჭუჭრუტანიდგან.

საქალაქო საბჭო უბედურების გამთვალისწინებელი შენობა რამ არის.

მისი წვერგათხავებულ და ყირამალა ჩამოშავებული სახურავი, მისი საოცარი ბარი, თეთრი მზის საათი, პაგარა ბოძებზე დაყრდომილი სართულები, მისი აღურაცხველი სარკმლები, ბევრი სიარულისაგან გახეხილი კიბეები; მარჯვნივ და მარცხენა მხარეს მისი ორი თავი, - გრეეს რამოდენიმე ნაბიჯით შორავს, მოღუშული, დაღვრემილი, გედაპირი სიბერისაგან სრულიად დახრული აქვს და იგეთი შავია, რომ შავია მაშინაც, როცა ზედ მზე დასცქერის.

როცა ვინმეს ახრჩობენ, მის კარებზე ჟანდარმების ტევა არ არის და ყველა თავის სარკმლებით სეირს გაჰყურებს.

ლამით მისი საათი, რომელიც ღროსა ნიშნავს, მის დაჩრდილულ წინა მხარეზე (façade)⁵

განათებული რჩება.

XXXVIII

მეორის ჩარეცია.

აი, ახლა რასაც ვგრძნობ:

თავი საშინლად მისქდება, ძარღვები გამყვინა, პირისახე მენვის. თუ ზეზე ნამოვინიე ან ძირს დავიხარე, ასე მგონი, გვინში რაღაც სითხე მქონდეს, რომელიც ჩემს გვინს თავის ქალას ახლის.

ბნედამორეულივით ვცახცახებ და დროგამოშვებით კალამი ხელიდგან მივარდება, როგორც გალვანიკურ შენძრევის დროს.

თვალეზი მეხუჭება, როგორც ბოლისაგან. მაჯა მტკივა.

კიდევ ორი საათი და 45 წუთი და მოვრჩები.

XXXIX

ისინი ამბობენ, რომ კაცი არ იგანჯება, რომ ამგვარად სიცოცხლის მოღება უგრძნობელია, რომ ამნაირი სიკვდილი სრულიად სადაა.

ეს! მაშ რა არის ეს ექვსი კვირის განმავლობაში სიკვდილთან ბრძოლა და მთელი ერთი დღის ხიხინი? მაშ რა არის ის წვალეზა ერთი გამოუბრუნებელი დღის განმავლობაში, რომელიც ასე წელა და ასე ჩქარა მიდის? მაშ რა არის ის კიბე წვალეზათა, რომელსაც კაცი სახრჩობელამდე მიჰყავს?

ღიაღ, ეს წვალეზა არ არის!

ერთი და იგივე არ არის - ადამიანი სისხლისაგან წვეთ-წვეთად დაიცლება, თუ ჭკუა-გონება ფიქრ-ფიქრად წაერთმის?

მემრე კაცი ტანჯვას არა გრძნობსო, - დარწმუნებული არიან ამაში? მათ ვინ უთხრა? აბა ვინ ნახა, რომ ადამიანის მოჭრილი თავი გასისხლიანებულ კალათიდგან ამოყოფილიყო და ხალხისთვის დაეყვიროს: ტკივილი არ მიგრძნვიაო!

⁵ façade - ფასადი, წინა მხარე (ფრანგ.).

რომელმა ნახა, მათი მოკლეული კაცი მოსულიყოს და მადლობა გადაეხადოს: კარგი რამ მოვიგონიათ! ეცადეთ, სხვასაც ასე მოჰკვეთოთ თავი. კარგი მანქანაა!

არა, არაფერია. ერთი წუთიც არ გასტანს, ერთი წამიც და ყველაფერი გათავებულია. - თუქრით მაინც შესულან-ლა იმათ მდგომარეობაში იმ ღროს, როცა მძიმე ნაჭახი ეცემა და კანსა სჭრის და ძარღვებს სწყვეტავს, ხერხემალს ამსხვრევს.

ეჰ, რაებს ვამბობ! ნახევარი წამი და ტკივილი გაჰქრება. საშინელება!

XL

მიკვირს, სულ ხელმწიფებე ვთქვობ ხოლმე. რაც უნდა ვეცადო, არაფერზე ვიფიქრო, რაც უნდა თავი ვაქნო, ყურში მუდამ ერთი ხმა ჩამძახის და მეუბნება:

- ამავე ქალაქში, ამავე საათს, აქედან არც ისე შორს არის, მეორე სახლებში - ერთი კაცია, რომელსაც შენსავით ყველა კარებზე მცველები უდგა ხოლმე, შენსავით მთელს ხალხში ერთადერთი კაცია, მხოლოდ იმ განრჩევით, რომ ის იმდენად მაღლა სდგას, რამდენადაც შენ დაბლა, მიწასთან ხარ გასწორებული. მთელი მისი სიცოცხლე, წუთის-წუთამდე, დიდებაში, სახელში, თუფუნება და აზიზობაშია გართული. მის გარშემო ყველანი სიყვარულით, პატივისცემით და კრძალვით ეპყრობიან. უმაღლესი ხმა მასთან ლაპარაკს ღროს მდაბლდება და უამაყესი კაცი მის წინ მორჩილდება. ამ საათს თავის ვეზირებთან ბჭობს და ყველანი მისი აზრის თანახმანი არიან; ან ხვალინდელ ნადირობაზე, საღამოზე, დღესასწაულზე ფიქრობს და თავის გართობაზე შრომას სხვას ავალებს. ამ კაცსაც შენსავით ძვალ-რბილი აქვს.

საკმაოა, ამ კალმით მან ფურცელ-ქაღალდის ბოლოს თავისი სახელის შვიდი ასო მოაწეროს, ან თავის სამეფო ეტლში მჭდომი შენს ურემს შემოხვდეს, რომ ეს გულგამხეთქი სახრჩობელა ერთ წამზე დაინგრას, რომ ყველაფერი დაგიბრუნდეს: სიცოცხლე, თავისუფლება, სიმდიდრე, ცოლ-შვილი! - ის კეთილი გულისაა, აბა ამაზე უკეთესს რას იბამს, ან რა დაუშავდება!

XLI

აბა! გმირულად მივეგებოთ სიკვდილს, ამ საზარელ აზრს ორივე ხელი ჩავსჭიდოთ და პირისპირ ვაგშინჯოთ. გამოვკითხოთ მას - რა არის, გავიგოთ, რა უნდა ჩვენთვის, ყველა მხრივ გადავაბრუნ-გადმოვაბრუნოთ, ამოცანა გამოვიცნოთ, და წინასწარ კუბოში ჩავიხედოთ.

თვალები საუკუნოდ დამეხუჭება თუ არა, მე მგონი, დავინახავ დიდ ნათელს და თვალგადაუნდომელ სივრცეზე მოდებულ სინათლეს, სადაც ჩემი გონება დაუსრულებელივ ძრომას იწყებს. მე მგონი, რომ ზეცა თავისი სინათლითვე იქნება განათებული, რომ ცის მნათობნი - ვარსკვლავნი, მზედი, მთვარე - სინათლეს დაჰკარგვენ და ბნელ ნერტილებად

იქცევიან, და იმის მაგივრად, რომ ეს უკანასკნელი კაცს შავს ხალიჩაზე ოქროს წინწკლებად მოეჩვენონ - შავი წერტილების სახეს მიიღებენ ოქროს ნაქსოვზე.

რა საცოდავი რამა ვარ, ამის მაგივრად, შეიძლება, ერთი საშინელი, თვალუწვდენელი ჟურღმული ვიხილო, რომლის კედლები სიბნელით იქნება დაფარული, სადაც წამდაუნუმ ჩავარდნა მომეღოს, და სადაც თვალწინ ჩრდილში მოფარფარაშე სხეულნი წარმომიდგებიან.

ან არა და, სულს განუგევებ თუ არა, შეიძლება, ერთ ფართო და ნოტიო სივრცეზე აღმოვჩნდე, სიბნელეში გოგვა ვინყო. და, როგორც ბორბალი, ჩემს გარშემო კი ვიტრიალო. წინ მიდგება ქარი, რომელიც მომანვება და სხვა ჩემსავით მოტრიალე სხეულებს მიმახლის. იქ რაღაც უცნაური და მოთბილო სითხის ჭოჭყო და ნაკადულებიც იქნება, ყველა კი შავი ფერისანი. როდესაც ჩემი თვალები, აქეთ-იქით ცვცვების შემდეგ, ზევით აიხედვენ, დაბნელებულ ცის მეტს ვერას იხილავენ, რომლის სქელი ღრუბლები მათ დააწვებიან, უფრო შორს კი კუკუმთზე უშავეს კვამლის კამარებს წაატყდებიან, ამათ გარდა ჩემი თვალები ნახავენ პატარა წითელ ნაპერწკლებს, რომელნიც, ერთმანერთს დაეხლებიან თუ არა, ცეცხლის ჩიგებად იქცევიან: - ასე იქნება უკუნიითი-უკუნისამდე.

თქმა არ უნდა, დანიშნულ დროს ამ ადგილზე ზამთრის ბნელ ღამეში სახრჩობელაზე მოკლულნიც მოიყრიან თავს. არც მე დავაკლდე ამ გაყვითლებულთ და გასისხლიანებულთ ყრილობაზე. მთვარე არ იქნება, მათ შორის ლაპარაკიც ხმადაბლა იქნება. კედლებდახვრეტილი, სახურავდარაბული ქალაქის საბჭოც იქ იქნება თავის ყველასათვის გულგამხეთქი მზის საათითურთ. იმავე ადგილას ჭოჭოხეთის სახრჩობელაც

იქნება ამართული, რომელზედაც ჭალათს ეშმაკი აუგებს წესს: ეს იქნება დილის 4 საათზე. მაყურებლად კი ჩვენ ვიქნებით.

ეჭვი არ არის, რომ ყველაფერი ასე იქნება. მაგრამ, თუ ეს მკვდრები იქ მოვიდნენ, რა სახისანი იქნებიან? რაღას დაინარჩუნებენ ისინი თავიანთი დასახიჩრებული სხეულიდან? რას ამოირჩევენ? ამ მოჩვენებას მარტო თავი ექნება თუ ტანი?

ვაჰმე! ნეტავ ვიცოდე, ჩვენს სულს რაღას უშვრება სიკვდილი? რა სახეს აძლევს იგი? რა უნდა წაართვას მან ან რა უნდა მისცეს? სად უშვებს? ეგებ სხეულოსანი თვალები ათხოვოს როდისმე ქვეყნის სანახავად და საგირლად.

სად არის მღვდელი? მღვდელი - ყველა ამის მცოდნე და ყველაფერზე პასუხის მომცემი? მინდა ვნახო მღვდელი და ჭვარცმა, რათა ორთავეს ამბორი ვუყო!

ღმერთო ჩემო, ყოველთვის ერთი და იგივეა!

მე მას ვთხოვე მარტო დავეტოვებინე და მაშინვე ლოგინზე მივევლე.

მართლაც, თავი სისხლის მორევით გამეფსო, რომელმაც ძილი მომგვარა. ასე, უკანასკნელად მძინავს.

ძილში სიზმარი ვნახე.

მეგზმანა, რომ ღამე იყო, ვითომ ჩემს სამუშაო ოთახში მე და ჩემი სამი მეგობარი ვსხედვართ, არ მახსოვს კი, რომლები იყვნენ.

გვერდით, სანოლ ოთახში ჩემს ცოლს ბავშვთან ეძინა.

მე და ჩემი მეგობრები ხმადაბლა ვლაპარაკობდით და ჩვენი ნალაპარაკევი ტანში ჟრუანტელს გვივლიდა.

ერთბაშად სახლის ერთ-ერთი ოთახიდგან ხმა შემომესმა: სუსტი, საოცარი, გამოურკვეველი ხმა.

ეს ხმა ჩემმა მეგობრებმაც გაიგონეს, ყველამ ყური ვათხოვეთ: თითქოს ვინმე ნელა კლიტეს ალებს, ან ჩუმად ბოქლომის გადახერხვა უნდაო.

რალცა გვაშეშებდა: ძალზე შეგვეშინდა. ჩვენ გვეგონა, ქურდები დაგვესხნენ ამ შუალამეზე გადასულ ჟამს.

გადავწყვიტეთ წავსულიყავით და გვენახა, რა იყო. მე წამოვდექი და ხელში სამთელი დავიჭირე; ჩემი მეგობრებიც თითო-თითოდ გამომედევნენ.

სანოლ-ოთახში გავედით; ჩემს ცოლ-შვილს ეძინა.

იქიდან დარბაზში შევედით. არათურია. სურათები თავიანთ დავარაყებულ ჩარჩოებში უძრავად იყვნენ ჩამსხდარნი. მომეჩვენა, რომ დარბაზის კარი, რომელიც სასადილო ოთახში გადის, თავის ალაგზე არ იყო.

შევედით სასადილო ოთახშიაც. შემოვუარეთ ყველა კუთხეს, მე წინ მივდიოდი. კიბის კარებიც, აგრეთვე ფანჯრებიც მაგრად იყვნენ ჩაკეტილნი.

ბუხარს რომ მიუვახლოვდით, დავინახე, რომ სარეცხის შესაწყობი განჯინის კარები გაღებული იყვნენ და კედელს მიფარებულნი, თითქოს ამ უკანასკნელის დათარვა უნდათო.

ამან გამაოცა. ჩვენ ვითუქრეთ, ალბათ კარს უკან ვინმე მიფარებული იქნებო.

კარს ხელი დავავლე, რომ ისევ მიმეხურა; კარი არ დამყვა. გაცეცხულმა უფრო მაგრად მოვსწიე, კარი ერთბაშად კედელს მოსცილდა, და ერთი პატარა ბებერი ქალი დავინახეთ, ხელებჩამოშვებული, თვალეზღაბიანი, ზებე მღვარი და თითქოს კედელზე არის მიკრული.

იგეთი საშინელი სანახავი რამ იყო, რომ ახლაც, რომ მომაგონდება, შიშით თმა ცალხზე მიდგება.

ბებერს ვკითხე: - აქ რა გინდაო? ხმა არ გამცა.

ვკითხე: - ვინა ხართ?

ისევ ხმა არ გამცა, არც შენძრეულა და თვალეზღაბიანი იყო.

მეგობრებმა მითხრეს: - ეს, ალბათ, ბოროტ აზრით შემოსულთ უნარია; ჩვენი ხმა რომ გაიგონეს, გაიქცნენ; ამას კი თავისთვის ვერ უშველია და აქ დამალულა.

ხელახლა დავეკითხე: მაგრამ არც ხმა ამოუღია, არც შენძრეულა, არც შემოუხედნია. ერთმა ჩვენთაგანმა ჩამოსწია, და ისიც ჩამოვარდა.

იაგაკზე ისე დაენარცხა, როგორც ერთი რამ უსულ საგანი, როგორც ჭირკვი, როგორც მკვდარი.

ფეხებში ხელი ჩავავლეთ და შევანძრიეთ, მემრე ორმა ჩვენთაგანმა ისევ ასწიეს და კედელს მიაყუდეს. ერთი ბენო სიცოცხლის ნიშან-წყალიც არ დასტყობია. ყურში ჩავსძახეთ, მაგრამ ყრუ-მუნჯივით ხმა არ ამოიღო.

ამასობაში მოთმინებიდან გამოვევლით, შიშთან ერთად კიდევ ბრაზი მოგვევრია. ერთმა ჩვენთაგანმა მითხრა. - აბა ნიკაპთან სამთელი მიაკარეთ. - მეც მოკიდებული სამთელი ნიკაპზე მივადევი. მაშინ ერთი თვალი ნახევარზე გააღო, ცარიელი, დაბნელებული, გულგამხეთქი, და რომელიც არას ხედავდა.

სამთლის ალი მოვარიდე და ვუთხარი: - არც ახლა გაგვეცემ პასუხს, შე კუდიანო ბებერო? აბა, თქვი ვინა ხარ?

თვალი თავისითვე დაიხუჭა.

- ეს კი მეცისმეტი თავხედობაა! - თქვეს ჩემმა მეგობრებმა. - სამთელი ისევ! კიდევ! სანამ პასუხს არ გაგვეცემს, არ მოვეშვათ.

სამთელი ისევ ნიკაპთან მივიტანე.

მაშინ კი ორივე თვალი ნელ-ნელა გააღო და ყველას სათითაოდ შემოგვხედა, ერთბაშად დაიხარა და სამთელი გაყინულის შებერვით ჩააქრო. იმ წამსვე ვიგრძენი, რომ ამ სიბნელეში სამი დაფხავებული კბილი ხელში ჩამერჭო.

ამ დროს, ცივ ოფლის მორევში, კანკალით გამოძვლიდა. კეთილი მოძღვარი ჩემ თუხთით იჭდა და ლოცვას კითხულობდა.

- დიდხანს მეძინა? - ვკითხე მას.

- ჩემო შეილო, - მითხრა მან, - მთელი საათი გეძინათ. თქვენი ქალი მოგიყვანეს: იგი მეორე ოთახშია და თქვენ-ღა გიცდისთ. თქვენი გაღვიძება უნდოდათ, მე რომ არ დამეშალა.

- ოხ, - დავიყვირე მე, - ჩემი ქალი! სად არის, ჩქარა აქ მომგვარონ.

XLIII

რა გაფურჩქვნულია, რა ვარდისფერად ჰყვავის, რა დიდი თვალები აქვს, ან რა ლამაზია! მისთვის მშვენიერი კაბა ჩაუცვამთ, რომელიც საუცხოვოდ ადგა მის პანია განს. გამოვართვი, ჯერ ხელში ავიყვანე, მერე მუხლებზე დავისვი, თმები უბოძოდ დავეუკოცნე.

- რატომ დედაც არ მოჰყვა ერთად? - დედაც და დიდდედაც ავად არიანო. ძალიან კარგი.

გაოცებულის სახით შემომცქეროდა. ალერსს და კოცნას არ უცხოვობდა, მხოლოდ დროგამოშვებით თვალს გადაავლებდა ხოლმე თავის გადიას, რომელიც კუთხეში იდგა და სტიროდა.

მერმე, როგორც იყო, ლაპარაკიც შევსძელ.

- მარი! ჩემო პანია მარიკო! - ვუთხარი მე.

ქვითინით გაბერილმა მაგრად გულში ჩავიკარ. დაიკვილა.

- ოჰ! ბატონო, მეგვინა, - მითხრა მან.

„ბატონო!“ ჩქარა ერთი წელიწადი იქნება, რაც არ ვუნახივარ საცოდავ ბავშვს. ჩემი სახე, ხმა, სიტყვები, ყველაფერი დავინწყებია; აბა, რა გასაკვირველია, რომ აგეთ ტანისსამოსში, აგეთი წვერმოშვებული, ასე გაყვითლებული კაცმა არ მიცნოს? ნუთუ ამის მახსოვრებიდგანაც წავიშალე. ამ ერთადერთ მახსოვრებიდგან, სადაც მინდოდა მეცოცხლა? როგორ! მეტად მამა არა ვარ? ისე გამწირეს, რომ ეს სიტყვა მეტად არ გავიგონო, ეს სიტყვა ბავშვებისა, რომელიც აგრე ტკბილი გასაგონია ყველასთვის:

„მამილო!“

მინც გამეგონა იგი სიტყვა ამ ტუჩებისგან, კიდევ ერთხელ გამეგონა, მარტო ერთხელ, -
აი, რას ვითხოვდი მთელი 40 წლის სიცოცხლისათვის, რომელსაც მე მართმევენ.

- მარიკო, ყური დამიგდე, გენაცვა, - ვუთხარი მას, და მისი ორივე პანია ხელი ჩემს ხელებში დავიჭირე, - მე არ მიცანი?

მან თავის ლამამ თვალებით შემომხედა და მითხრა:

- არა!

- აბა კარგა შემომხედე, - განუუმეორე მე. - როგორ, ნუთუ არ იცი, მე ვინცა ვარ?

- როგორ არა, - მითხრა მან. - კაცი.

ვაი ჩემს თავს! ქვეყანაზე მარტო ერთად-ერთი არსება გიყვარდეს მთელი შენის სიყვარულით, თვალწინ გედგას, შენ გხედავდეს და გიყურებდეს, გელაპარაკებოდეს და პასუხს გაძლევდეს - და არც კი გიცნობდეს? ნუგეში მარტო იმისგან გინდოდეს და მარტო იმან არ იცოდეს, რომ შენთვის ნუგეში საჭიროა, რადგან ჩქარა უნდა მოჰკვდე.

- მარიკო, - ხელახლა ვკითხე, - მამა გყავს?

- მყავს, ბატონო, - მიპასუხა ბავშვმა.

- მაშ, სად არის მამაშენი?

გაკვირვებული თვალები მომაშტერა: - განა არ იცით? რა ხანია მოკვდა. ცოტა განყდა, ხელიდგან არ გამეარდა და დაიყვინა.

- მოკვდა! - ვამბობდი მე; - მარიკო, იცი, სიკვდილი რა არის?

- დიაღ, ბატონო, - მიპასუხა მან. - ის მინაში და ზეცაშია. თვითონვე თავისთავად განაგრძო.

- ყოველ დილა-სალამოს დედის კალთაში მისთვის ღმერთს ვლოცულობ.

მაგრად პირზე ვაკოცე. - მარიკო, აბა, გენაცვა, ერთი მითხარ, როგორ ლოცულობ?

- ვერ გეტყვი, ბატონო. ლოცვას დღისით არ ამბობენ. თუ გინდა, ამ სალამოს ჩვენსას მოდი და მაშინ გეტყვი.

ამ საგანზე ლაპარაკი საკმაო იყო. ახლა ისევ დავინყე.

- მარიკო, შენი მამა მე ვარ.

- არა, - მითხრა მან.

მე დაეძინე: - გინდა შენი მამა ვიყვე?

ბავშვმა პირი მომარიდა. - არა, მამაჩემი ამაზე ლამაზი იყო.

გაშმაგებით ჩავკოცნე და ჩემი ცრემლებით პირისახე დავუსველე. ბევრს სცდილობდა ჩემი ხელიდგან რამეთურად თავი დაეღწია და კივილით მითხრა:

- რა ვქნა, თავი დამანებეთ, თქვენმა წვერმა დამჩხვლიტა.

მამინ მუხლებზე დავისვი, თვალები დავუხუჭე და კითხვები მივეცი:

- მარი, კითხვა იცი?

- ვიცი, - მითხრა მან, - კარგად ვკითხულობ. დედამ მასწავლა.

- აბა, ერთი წაიკითხე, - ვუთხარი მე, და ქალაქებზე მივუთითე, რომელიც თავის პანია ხელებში დაჭმუჭვნილი ეჭირა.

თავისი ლამაზი თავი დააქნია. - ეს როდი ვიცი, მარტო არაკებს ვკითხულობ ხოლმე.

- აბა სცადე. ჰა, წაიკითხე.

დაჭმუჭვნილი ქალაქი გაასწორა და თავის თითებით დაიწყო: - ჩ, ა, ჩა. მ, ო, მო. ს, ა, ხ, რ, სახრ. ჩ, ო, ჩო. ბ, ი, ბი. - ჩამოსახრჩობი.

ქალაქი ხელიდგან გამოვვლიჯე. ჩემი სიკვდილის განჩინებას მიკითხავდა. მისი გაღია ამდენ ქალაქს ერთ კაპეიკადაც უყიდიდა. მე კი იგივე ქალაქი ძვირად მიღირდა.

სიტყვები ვერ მიპოვნია ჩემ გრძნობის გამოსახატად. ჩემმა სიმკაცრემ დაათრთხო; თითქმის სტიროდა.

უცბად მან მითხრა:

- ჩემი ქალაქი მომე: ჰეიო! სათამაშოდ მინდა. ბავშვი თავის გადიას გადავეცი.

- წაიყვანეთ.

მე კი ჩემს სკამზე დავეშვი, დაღვრემილი, მარტოდ დაგდებული, სასონარკვეთილი. ახლა კიდევაც მოვიდოდნენ; არათურის დარდი მაქვს; ჩემი გულის უკანასკნელი ძარღვი განყდა.

სუყველა ერთია, რაც უნდა მიყონ.

XLIV

საპატიმროს მღვდელი კეთილი გულისაა, საპატიმროს უფროსიც იგეთივეა. მე მგონი, კიდევაც იცრემლებოდა ორივე, როცა გადიას ვუთხარი, ბავშვი წაიყვათ-მეთქი.

მორჩა. ახლა ჩემს თავსვე უნდა ვაფუნიო ბრძოლა, უნდა გულმაგრად ვიფიქრო ჭალათზე, ჩემ წასაყვან ურემზე, ჟანდარმებზე, ხიდზე და სანაპიროზე შეგროვილ ხალხზე, თანჯრებიდგან გადმომყურებზე და ყველა იმაზე, რაც ჩემთვის იქნება დამზადებული ძაძით მოსილ გრევის მოედანზე, რომელიც ადვილად მოიფინებოდა იქ ჩამოვარდნილ კაცის თავებით.

ერთი საათი დრო კიდევ მაქვს; მე მგონი, მეყოს, ყველა ამას შევეჩვიო.

XLV

მთელი ეს ხალხი სიცილს დაიწყებს, გაშს დაუკრავს, ვაშას დასძახებს, და ყველა ამ თავისუფალ და საპატიმროს დარაჯთათვის უცნობ ადამიანში, რომელნიც კაცის ჩამოხრჩობის საყურებლად სიხარულით საესენი მიდიან, ამ ხალხში, რომელიც გრევის მოედანზე მოვა, - ადრე თუ გვიან, ჩემს თავს წითელ კალათაში ერთი წინასწარ ბედგადაწყვეტილი კაცის თავიც გამოჰყვება.

ერთით მეტი, რომელიც ჩემ საყურებლად მოვა, თავისთვის მოვა იქ.

ამ თატალურ არსებათათვის გრევის მოედანზე ერთი თატალური ადგილია, მიმზიდველი ცენტრი, მახე. ისინი მის გარშემო ტრიალებენ, სანამ.

XLVI

ჩემო პატარა მარიკო! - რა მხიარული იყო, როცა მომიყვანეს: ის ახლა ეგლის სარკმელიდგან გამვლელ-გამომვლელს უყურებს და ის „ბატონი“ კიდევ დაუინყებელი ყეოლება.

შეიძლება კიდევ რამოდენიმე სტრიქონის დანერა მოვასწრო მისთვის, რომ ერთ დღეს, როცა წამოიბრდება, 15 წლის რო შეიქნება, წაიკითხოს და იტიროს დღევანდელ დღებზე.

დიაღ, მან ჩემი ისტორია ჩემგან უნდა შეიგყოს. გაიგოს, ჩემი სახელი, რომელსაც მას ვუტოვებ, რად არის აგრე წყველა-კრულვით სახსენებელი.

ჩემი ისტორია (თავგადასავალი) შენიშვნა გამომცემლისა. - ამის გაგრძელება ჭერაც ვერ უპოვიათ. შეიძლება, როგორც თვით ეს დაწერილი გვიჩვენებს, პატიმარს მისი გაგრძელება ვერ

მოუსწვრია, ეს აბრი მას გვიან მოსვლია თავში.

XLVIII - ქანაქის საბჭოს ოთახში.

ქალაქის საბჭოს ოთახში ვარ!. აგრე, აქა ვარ. საზიზლარი გზა განვვლე. მოედანი იქ არის, და თანჯრებ-ქვეშ საზიზლარ ხალხის გროვას თავი მოეყარა; ჩემს ცდაში ერთი აურზაური, სიცილ-ხარხარი აეგენა.

ჩემს თავს ბევრი ვებრძოლე, მოთმინებიდგან გამოვდიოდი, გული მიღონდებოდა. როდესაც შევხედე და დავინახე შეგროვილი ხალხის ზემოთ გამართულ, ბოლოზე შავ სამკუთხმცმულ მკლავებს, რომელნიც ორ სანათურ შუა მდინარის რიყებზე იყვნენ გამართულნი, გული შემიღონდა. ვითხოვე, ნება მოეცათ უკანასკნელი ჩვენება მიმეცა. მე აქ დამტოვეს, ისინი კი ხელმწიფის პროკურორის მოსაყვანად წავიდნენ. ვუცდი, კარგია, სიკვდილამდე მეტი დრო დამრჩება.

აი:

სამი საათი დაჰკრა, ჩემთან მოვიდნენ და მითხრეს, ღრო არისო. ავკანკალდი, თითქოს ექვსი საათის განმავლობაში სხვა რამეზე ვფიქრობდი, თითქოს მთელი ექვსი კვირა, ექვსი თვე ამაზე არ მეფიქრნოს. ამან რალაც მოულოდნელისებური შთაბეჭდილება იქონია ჩემზე.

მათ მოაჭირზე გამატარეს და კიბეში ჩამიყვანეს. შემავდეს ერთ დაბლა სართულის კარებში, ბნელ, ვიწრო, მოკუბულ ოთახში; ნისლიან და წვიმიან დარბი სინათლე ძლივს შემოდიოდა. შუა ალაგას ერთი სკამი იდგა. მითხრეს დაჯექო და მეც მათ ნებას დავეყვი.

კარების წინ, კედლებთან ზეზე რამოდენიმე კაცი იდგა, ჟანდარმების და მღვდლის გარდა, კიდევ სამი კაცი იყო.

პირველი მათგანი ყველაზე მოხუცი იყო, საშინლად გასუქებული და ლოყები სინითლით უთრთოდა. ტანთ რედინგოტი ეცვა და თავზე სამრქოვანი უფორმო ქუდი ეხურა. ის იყო.

ის ჯალათი იყო, სახრჩობელას მოსამსახურე, - ხოლო ორი სხვა მისი თანამემნეები იყვნენ.

დაჯექი თუ არა, ის ორნი უკანიდგან კაცსავით მომეპარნენ; ერთბაშად თმებში გაყინული თოლადის მიკარება ვიგრძენი და მაკრაგელმა ჩემს ყურებში კრიჭინი ამოიღო.

უცაბედად მოკრეჭილი თმები მხრებზე დამცვივდნენ, სამრქოვანქუდიანმა კაცმა თავისი მსხვილი ხელებით რბილად ჩამომიბერცვა.

ჩემს გარშემო ყველა ჩუმად ლაპარაკობდა.

გარეთ ჰაერი ყვირილით ივსებოდა. პირველად მდინარის შხუილი მეგონა, მაგრამ სიცილ-ხარხარზე ეგყობოდა, რომ აზვირთებელი ხალხის ხმა იყო.

სარკმელთან ერთი ახალგაზრდა კაცი იდგა, ფანქრით ქალღმერთს რაღაცას სწერდა. ერთ-ერთ საგუსალოს დარაჯთაგანს ჰკითხა, თუ რა ხდებოდა აქ.

- სიკვდილგადაწყვეტილს ტანთ აცვამენ, - მიუგო მეორემ. მივხვდი, რომ ეს ამბავი ხვალ გაზეთში იქნებოდა დაბეჭდილი.

ერთბაშად ერთმა ჯალათის მოსამსახურეთაგანმა ჩემი ტანისამოსი გამაძრო, ხოლო მეორემ ხელები ზურგს უკან მიყო, და ვიგრძენი, ერთად შეერთებულ ხელებს როგორ გადაახეს თოკი. იმავე დროს მეორემ ყელსახვევი ჩამომხსნა. ჩემი ბაგისგის პერანგის, ამ ერთადერთი შერჩენილი ჭინჭის, გაძრობა ცოცა გაუძნელდა, შემდეგ პერანგის საკინძის ჩამოხევაზე მიღვა ჯერი.

ამ სიფრთხილეზე, გაცივებულ რკინის კისერთან მიკარება ტანში ჟრუანტელს მივლიდა, ხელები ამიკანკალდა და ყელნაჭერილსავით დავიბლაფლე; ჯალათის თანაშემწეს ხელი უცახცახებდა.

- უკაცრაოდ, ბატონო, - მითხრა მან! - ხო არა გატკინეთ რა? ჯალათები მეგისმეტი გულჩვილნი არიან.

გარედგან ხალხი უფრო და უფრო ღმუოდა.

ერთმა გასიებულმა და პირისახედაყრილ კაცმა ძმარში დასველებული ცხვირსახოცი გამომიწოდა საყნოსველად. - გმადლობთ. - რაც შემეძლო, ხმამაღლა ვუთხარი, - არას მიშველის; თავს კარგად ვგრძნობ.

ერთი მათგანი დაიკუბა და წვრილი და მოკლე თოკით ფეხები შემობორკა, ასე წვრილ ნაბიჯების გადადგმას თუ შეეძლებოდა. ამ თოკის ერთი ბოლო ხელს მიკრავდა, მეორე კი ფეხებს.

შემდეგ მსხვილმა კაცმა ჩემი სერთუკი ზურგზე მომაგდო და სახელოები ნიკაპქვეშ შემეერთა. თავისი საქმე ყველაფერი აასრულა.

მაშინ მღვდელი თავის ჯვარცმით მომიახლოვდა.

- ჩემო შვილო, აბა, ნაყიდეთ, - მითხრა მან.

მოსამსახურეებმა ილლიაში ჩამავლეს ხელი; ავდექი და ფეხის გადადგმა ვინყე; ჩემი ნაბიჯი კუს ნაბიჯს მიაგავდა, თითქოს თითო ბარძაყზე ორ-ორი ფეხი მეხაო.

ამ დროს გარეთა კარები ბრავგანით განიღნენ. ჩემს დაბნელებულ ოთახში გამხეცებული

ხალხის ყვირილი, გაცივებული ჰაერი და თეთრი სინათლე შემოვიდა. საბნელოს კუნჭულიდგან უცხად წვიმის ქვეშ ხალხის დიდ კიბეზე მდგარი ურიცხვი თავმოყრილი და ერთმანეთში არეული ხალხი დავინახე; მარჯვნივ, ღირებე, ერთ ნაბიჯზე იდგა რაბში ჟანდარმების ცხენებისა, რომელთა სრულიად დანახვას ჩემი ოთახის დაბალი კარები მიშლიდა, ვხედავდი მხოლოდ მათ ფეხების წინა ნაწილს და გულს; პირდაპირ - საომრად მომზადებული ჯარისკაცთა რაბში იყო ამართული, მარცხნივ ერთი ურემის ნახევარი ნაწილი მოსჩანდა, რომელზედაც კიბე იყო მიყუდებული. გულგამხეთქი სურათი იყო, ყველა ჩარჩოსავით საპატიმროს კარს შემოვლენია.

აი, ამ საშინო დროსათვის ვინახავდი ჩემს მამაცობას. სამი ფეხის გადადგმაზე უკვე ურემზე ვიყავი.

- მოვიდა! მოვიდა! - შებლაგვა ხალხმა ერთხმად. - ძლივს არ გამოვიდა! ჩემზე ახლომდგართ კი ტაშისკვრა იწყეს. მეფე რაც უნდა დიდად უყვარდეთ, აგეთის ამბით და აღტაცებით არ მიეგებებოდნენ.

ურემი ჩვეულებრივი იყო, შიგ ერთი ჭლექიანი ცხენი ება, მეეტლეს მტრედის ფერი წითელბოლებიანი პერანგი ეცვა, ბიცეტრის გარშემო ადგილების მებაღეების მსგავსად.

მსხვილი, სამრქოვანი კაცი პირველად ავიდა. - გამარჯობა, ბატონო სანსონ, გამარჯობა, - უყვიროდნენ ყათაბაზე ჩამონოწიალებული ქუჩის ბიჭ-ბუჭები. ერთი მოსამსახურეც უკან გაჰყვა. - მარდის გაუძარჯოს! - ხელახლა დაიყვირეს ბავშვებმა. ორთავენი ურემის კოფოზე დასხდნენ.

ჩემი ჯერიც მოდგა: დინჯის მიხვრა-მოხვრით ავედი.

- რა კარგად მიდის! - სთქვა ერთმა ჟანდარმების გვერდით მდგარმა ქალმა.

ამ საშინელმა ქებამ სიმხნევე და ძალა მომიმატა. მოვიდა მღვდელი და გვერდით მომიტდა. მე კი, ცხენებისკენ ზურგშექცეული, უკანა სკამზე დამსვეს. ამ უკანასკნელმა ჩემდამი ყურადღებამ გამაჟროლა.

ისინი ადამიანს მაინც კაცთმოყვარულად ეპყრობიან.

მინდოდა ჩემს გარშემო შემომეხედნა: წინ გავიხედე - ჟანდარმები, უკან გავიხედე -

ჟანდარმები; შემდეგ ხალხი, და ხალხი: ადამიანთ თავების ზღვა იდგა მოედანზე.

საპატიმროს კარებთან ჟანდარმების რაბში იცდიდა.

უფროსმა ბრძანება გასცა. ურემი და მისი ამაღლა დაიძრა, თითქოს ხალხის ყვირილ-ღმუილი მუტლუგუნს სცემსო უკანიდგან.

საბჭო უკან დავტოვეთ. ურემი საცვლელ მოედანს მიუახლოვდა თუ არა, ხალხმა ყვირილი მორთო. ყვიროდა ქუჩაში მდგარი ხალხი, ყვიროდნენ ზევით სართულებიდგან გადმომდგარნი, მათ ბანი მისცა ხიდზე და მდინარის სანაპიროზე მოქცეულმა ხალხმა, მიწა შეინძრა მათი ჭექა-ქუხილისგან.

გროვა სწორედ ამ დროს უცდიდა, რომ ჩვენი ამაღლისათვის ყიჟინა დაეცა.

- ქუდი მოიხადეთ, ქუდი! - ყვიროდა ათასი პირი. - თითქოს ხელმწიფე ვყოფილიყავ.

მეც დავინწყე გესლიანად სიცილი და მღვდელს ვუთხარი: - მათ ქუდები უნდა გადიძრონ, მე კი - თავი.

ყველა ნელის ნაბიჯით მიდიოდა.

„ყვავილების სანაპირო“ სურნელებას ჰფენდა; ამ დღეს ბაზრობა იყო. გამყიდველებმა ჩემი გულისთვის თავიანთ თაიგულებს თავი დაანებეს.

პირდაპირ, ოთხკუთხ კომპიდგან ცოცხალი გაცილებით სასახლეს მოსახვევია, იქ გამწვრივებული ყვავახანების მოაჯირები ხალხით საფსე იყვნენ, ყველა ბედნიერათ რაცხდა თავს, რომ კარგი ადგილის დაჭერა დროით მოასწრეს, მეგადრე ქალების სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა. ყვავახანების პაგრონთ სარფიანი დღე დაუდგათ.

ქირით იძლეოდნენ სკამებს, მაგიდებს, ურემებს, კიბეებს. მაყურებელნი ყველაფერს სჯერდებოდნენ, ოღონდ სიამოვნებას არ მოჰკლებულიყვნენ. კაცის სისხლით მოვაჭრენი, რაც ძალი და ღონე ჰქონდათ, გაიძახოდნენ - ვის გინდა ადგილი?

ნაღვლით ამევესო გული ამ ხალხისადმი. მოვინადინე მეც დამეძახა მათთვის:

- ვის გინდა ჩემი ადგილი?

ამასობაში ჩვენი ურემიც სულ წინ იწეოდა. ურემის თვლის ყოველ გადაბრუნებაზე, მის უკან ხალხი ჯგუფდებოდა. მე გამხეცებულის თვალებით ვიყურებოდი აქეთ-იქით. ის კი შუუჩერებლივ კვალდაკვალ მომდევდა.

„საცვლელ ხიდს“ გავედით. უცაბედად მარჯვნივ გავიხედე. ჩემი თვალები მეორე ნაპირას, სახლების ზემოთ ერთ გამავებულ კომპს ნაანყდნენ. იგი განმარტოებულად იდგა დაჩუქურთმებული, - მის კენწერობზე ქვისგან გამოთლილი ორი აყლაყუდა გვერდზე იყო ჩამომჭდარი. არ ვიცი, მღვდელს რადა ვკითხე, თუ რა იყო ეს კომპი.

- ბუშრის წმინდა იაკობი, - მიპასუხა ჭალათმა.

ის ვერ გამიგია, რომ, თუცა ყველაფერი ბურუსში იყო გახვეული, და წვრილი და თეთრი

წვიმა ობობას ქსელივით ავსებდა ჰაერს, რაც ჩემს გარშემო ხდებოდა, თვალდგან არათფერი მეპარებოდა. ყველა მათი წვლილი გულს მიწბილებდა. იმ გაოცების გამოსახატავად სიცივები მაკლია.

ხილბე იმდენად შევტვუფდით, რომ ძლივს ვეგეოდით, წინ გაჭირვებით ვიძროდით; უცბად შიშმა ამიგანა. გული მიმდიოდა: უკანასკნელი ამაოება! თავი მოვიყრუე, რომ არათფერი მენახა, არც არა გამეგონა, გარდა მღვდლის სიცივებისა, რომელნიც მის ხშირი ხველების გამო ნაწყვეტ-ნაწყვეტად მესმოდა.

ხელში ჯვარცმა ავიღე და ვეამბორე - ღმერთო! გეცოდებოდე, - ვსთქვი მე, და მარტო ამ აზრისთვის მინდოდა მიმეცა თავი.

მაგრამ ყოველი გადაბრუნება ურმის თვალისა საშინლად მანჯღრევდა, შემდეგ ერთბაშად სიცივე ვიგრძენი, და ჩემი მოკლე და გაკრეჭილი თმები კი თავის კანს დასველებისგან ვერ

მიუარავდნენ.

- სიცივემ აგაკანკალა, ჩემო შვილო! - მკითხა მღვდელმა.

- დიალ, - მიუგე მე, - მაგრამ, არა მარტო სიცივემ.

ხიდის გასვლაზე ქალებს დაუნანი, რომ აგეთ ახალგაზდას მისწრაფებდნენ სიცოცხლეს.

ფატალურ სანაპიროს დაუადექით. ახლა არც არა მესმოდა, არც არას ვხედავდი. ყველა ეს ხმა, თანჯრებ-კარებიდგან გადმომყურენი, ყავახანის ყათაზებზე და თანჯრის სვეტებზე ამძვრალნი ადამიანნი, ეს ხარბი და უღმერთო მაყურებელნი; ეს გროვა, რომელშიც ყველა მე მიცნობს, და მე კი არავის ვიცნობ; ეს ქუჩა, ადამიანებით მოთენილი; ღმერთო! რაები ხდება ჩემს თავს! მთვრალი ვიყავ, გაშეშებული, გრძნობადაკარგული. აუტანელი რამაა, როცა ამდენი თვალის სიმძიმე შენ განევს.

ჩემს სკამზე, დარეგვიანებული, აქეთ-იქით ვქანაობდი, და მღვდელს და ჯვარცმას მეტად ყურადღებას არ ვაქცევდი.

ამ გროვაში, რომელიც მე გარს მეხვია, მეტად ვერ ვარჩევდი ერთმანერთისაგან სიხარულის ყვირილს - შეცოდების ყვირილისაგან, სიცილს - სინანულისგან, ხმებს - უბრალო ღრიალისაგან, ყველა ესე თავში სპილენძის უპუსავით მესმოდა.

ჩემი თვალები ჩემდა უნებურად ღუქების წარწერებს ჰკითხულობდნენ.

ერთ წამს რალაც ცნობისმოყვარეობის გავლენით მოვიხედე სანახავად, თუ საითკენ მივისწრაფვოდი.

ეს უკანასკნელი განძრევა იყო ჩემი გონებისა; მაგრამ ჩემს ტანს კი არ უნდოდა, კისერს დაბლა დაეცა და წინ, როგორც მკვდარი, ისე მიდის.

მხოლოდ ჩემ მარჯვნივ, მდინარის გაღმა, ღვთისმშობლის ეკლესიის გუმბათს მოვუკარი თვალი, რომელიც აქედგან მეორე კოშკს ჰფარავს. იმ კოშკს, სადაც თარდაა. იქ ბევრი ხალხი იყო თავმოყრილი, ყველა სცდილობდა კარგად ენახა.

ურემი სულ მიდის და მიდის, დუქნები ერთი-ერთმანეთზე უკან რჩებიან, მათი დანერვილი, დახატული, მოვარაყებელი წარწერებიცა. ხალხი იცინის და გლაპოს ზელავს. მე კი მივდივარ ჩემთვის; როგორც დაძინებულ კაცის სიზმარში.

ერთბაშად მთელი ამ ჩამწკრივებულ დუქნების მაგიერ ჩემს თვალწინ მოედანი გადიშალა; ხალხმა ყვირილს უფრო უმატა, უფრო გამხიარულდა, ერთობ საშინელი ყიჟინას ხმა გაისმოდა; ურემიც ერთბაშად შეაჩერეს, და, ცოტა განწყდა, პირისახე ფიცრებს არ დაფუკარი. მღვდელმა შემემაგრა დაცემისაგან. - გამხნევი, ჩემო შვილო, - წაინუნულა მან. ურემს უკნიდან კიბეც მიუდგეს, მღვდელმა ხელი მომცა და ძირს ჩამოვედი, შემდეგ ფეხი გადავდგი, მეორე ნაბიჯის გადადგმაც მოვინადინე, მაგრამ ვერ შევსძელ. მდინარის სანაპიროზე ორ თანარშუა გულგამხეთქი სურათი დავინახე.

ოხ, ღმერთო! უკვე გამოვერკვიე! შევჩერდი. ადგილზე ვბარბაცობდი.

- უკანასკნელი სათქმელი მაქვს, - გაჭირვებით წამოვიძახე. აქ ამიყვანეს.

ვითხოვე, ნება მოეცათ, აქ ჩემი უკანასკნელი სურვილი დამენერა. ხელი შემისხნეს, მაგრამ თოკის ერთი ბოლო აქავეა და დანარჩენიც ძირს არის.

XLIX

ერთი მოსამართლე, პოლიციის ბოქაული, და მაგისტრატი აქ გამოჩნდნენ, არ ვიცი კი, როგორ. გულხელდაკრეფილი, დაჩოქილი მას ვთხოვე, ეპატივებინათ. იმან კი ფატალურის ღიმილით მიპასუხა, ამის მეტი სათქმელი არა მაქვს რაო.

- პატივება! პატივება! - განვიძვორე მე, - ან, შემებრალეთ, წუთი მაინც მადროვეთ.

ვინ იცის? ეგებ ველირსო! საშინელებაა, უღმერთობაა ჩემი ხნის კაცის სიკვდილი; ხშირად მომხდარა ხოლმე, რომ სამარის კარს მყოფთ პატივება მოსწრებიან. ვის უნდა აპატივოთ რაიმე, ბატონო, თუ არა მე?

ეს ღვთისგან განრისხული ჯალათიც მოსამართლეს შეუჩნდა, სასჯელი დანიშნულ საათს უნდა იყვესო, ეს საათიც მოახლოვდა და პასუხისმგებელი მე ვარო, ამასთანავე სწვიმს კიდევ და ხელს დაგვიშლისო.

- ინამეთ ღმერთი, შემიბრალებო, ერთი წუთი კიდევ მოვუცადო პატივებს! თუ არა და, გაგიძალდებით, ყველას დაგვბენთ!

მოსამართლე და ჯალათი გავიდნენ. მე მარცო დავრჩი. - მარცო ვარ ორ ჟანდარმთან. ოხ! უღმერთო, ურჯულო ხალხო, შენი ჯოჯოხეთური ყვირილით!

- ვინ იცის, ეგების როგორმე მათ გავექცე? თუ არ განვთავისუფლდი! თუ ჩემმა პატივებამ, შეუძლებელია, რომ არ მაპატიონ.

ახ! საზიზღარნო! მგონი კიბეს აყუდებენ. ოთხი საათია.

სარჩევი

I - სიკვდილით დასასჯელი!.....	1
II - ეს იყო მარიამობისთვის ერთ მშვენიერ დილას.....	2
III - სიკვდილით დასასჯელი!.....	6
IV - შავმა ეტლმა მე აქ, ამ დაძველებულ ბიცეტრში მომიყვანა.....	6
V.....	7
VI - ჩემ თავს ვუთხარი:.....	8
VII.....	9
VIII - აბა, ვიანგარიშოთ, რამდენი ხანი მრჩება კიდევ:.....	10
IX - ახლა ანდერძი მინდა დავსწერო.....	11
X - აი, ჩემი ოთახის სურათიც.....	12
XI.....	13
XII.....	14
XIII - ამ წარსულ დღეებში ელდასაცემი რამ ვნახე.....	15
XIV.....	21
XV.....	22
XVI.....	23
XVII - ახ, გაპარვა რომ შემეძლოს, როგორ გავიქცეოდი!.....	26
XVIII.....	27
XVIII.....	27
XIX.....	27
XX.....	28
XXI.....	28
XXII - საპატიმროში.....	30

XXIII.....	35
XXIV.....	39
XXV.....	40
XXVI.....	40
XXVII.....	41
XXVIII.....	42
XXIX.....	42
XXX.....	42
XXXI.....	45
XXXII.....	45
XXXIII.....	48
XXXIV.....	50
XXXV.....	50
XXXVI.....	51
XXXII.....	51
XXXVIII.....	52
XXXIX.....	52
XL.....	53
XLI.....	53
XLII.....	55
XLIII.....	57
XLIV.....	60
XLV.....	60
XLVI.....	60
XLVIII - ქალაქის საბჭოს ოთახში.....	61
XLIX.....	66